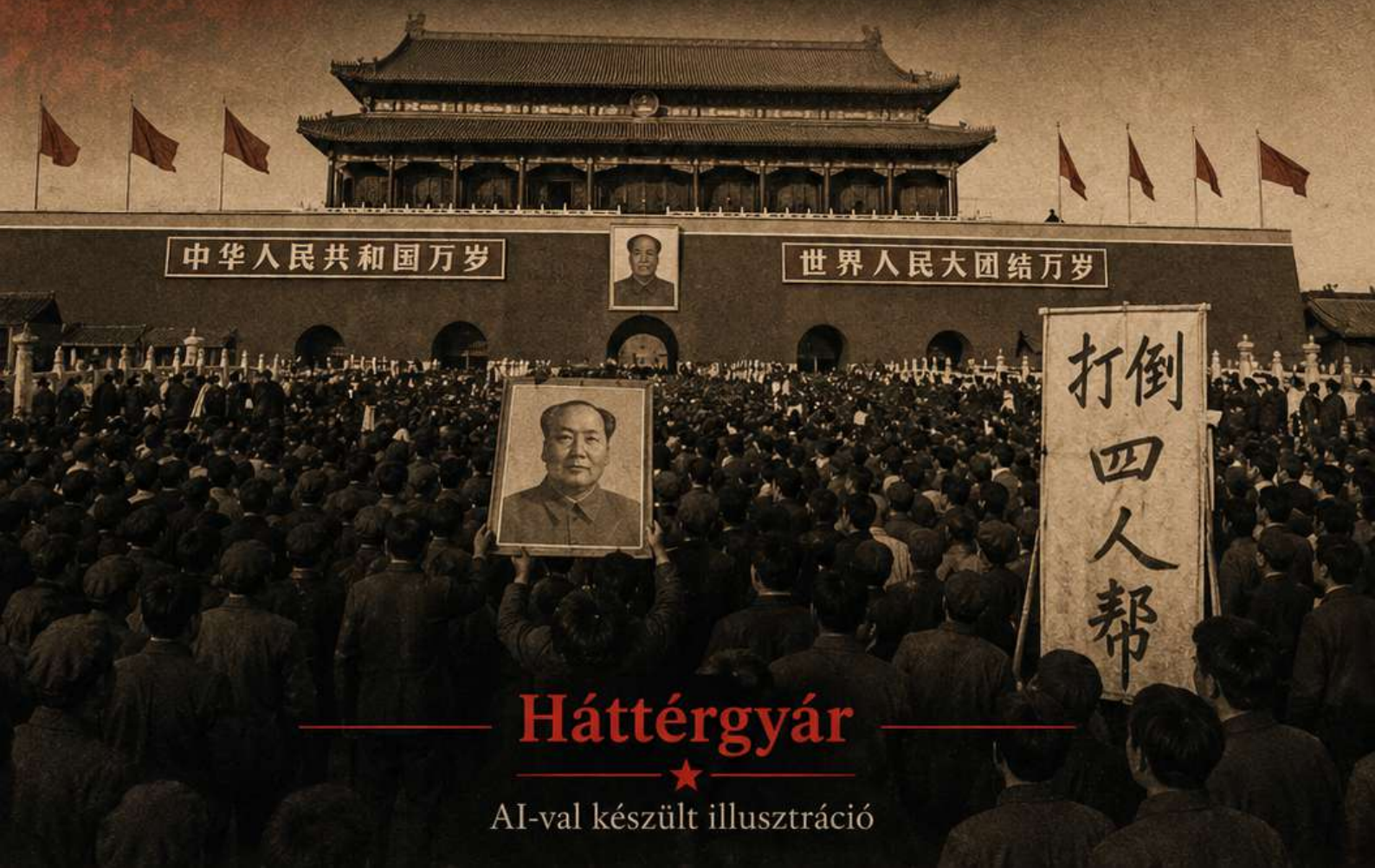

Huszonhét nap Mao után

A Négyek Bandájának bukása
és a harc Kína örökségéért

Háttérgyár

AI-val készült illusztráció

HUSZONHÉT NAP MAO UTÁN

A Négyek Bandájának bukása és a harc Kína örökségéért

© Háttérgyár, 2026

Minden jog fenntartva.

Kiadó: Háttérgyár

Kiadás éve: 2026

hattergyar.hu

Ez a mű szerzői jogi védelem alatt áll. Részleteinek bármilyen formában való sokszorosítása, terjesztése vagy nyilvánosan elérhetővé tétele a kiadó előzetes írásbeli engedélye nélkül tilos.

A borító mesterséges intelligenciával készült illusztrációt tartalmaz.

Tartalom

Prológus - 1976. október 6., Peking	3
1. fejezet - Kína 1976 elején	9
2. fejezet - A haldokló császár	16
3. fejezet - Mao felesége	21
4. fejezet - Kik voltak a Négyek?	27
5. fejezet - Meghal Csou En-laj	35
6. fejezet - Teng második bukása	42
7. fejezet - A Tienanmen tér fellázad	49
8. fejezet - Az ismeretlen ember	56
9. fejezet - Föld reng Kína alatt	63
10. fejezet - Ki beszél Mao nevében?	69
11. fejezet - Szeptember 9.	75
12. fejezet - Az első nap	83
13. fejezet - Mao temetése	89
14. fejezet - Az özvegy támadásba lendül	94
15. fejezet - Sanghaj	100
16. fejezet - Hua dönt	107
17. fejezet - Az összeesküvés	114
18. fejezet - Október 6.	120
19. fejezet - Sanghaj utolsó esélye	130
20. fejezet - Megszületik a Négyek Bandája	135
21. fejezet - Mao örökségének foglya	140
22. fejezet - Teng visszatér	146
23. fejezet - A kirakatper	152
24. fejezet - Ki volt felelős a kulturális forradalomért?	159
25. fejezet - Mi lett volna, ha ők győznek?	167
Epilógus - Huszonhét nap	175
Kronológia	181
Fontos szereplők	192
Felhasznált irodalom	200
Forráshasználati megjegyzés	204

Prológus - 1976. október 6., Peking

1976. október 6-án este nyolc óra körül Pekingben még semmilyen külső jel nem mutatta, hogy a Kínai Népköztársaság történetének egyik legkülönösebb hatalomváltása zajlik. Nem vonultak tankok a Tienanmen térre, nem hangzottak lövések, nem szakadt meg a rádió adása. A főváros lakói nem tudhatták, hogy miközben ők a nap végén hazatértek, a pártvezetés legfelső szintjén egy előre megszervezett akció néhány perc alatt véget vetett annak a politikai korszaknak, amelyet később a kulturális forradalom utolsó felvonásaként emlegettek.

A helyszín a pekingi Csungnanhaj vezetői negyed egyik reprezentatív épülete, a Huajzsen-csarnok volt. Aznapra a Kínai Kommunista Párt Politikai Bizottsága Állandó Bizottságának ülését hívták össze. Napirendként Mao Ce-tung válogatott művei készülő ötödik kötetének véglegesítése és a néhány héttel korábban elhunyt pártelnök emlékcarnokának terve szerepelt. Mindkét kérdés tökéletesen hihető volt. Mao szeptember 9-i halála után a vezetés egyik első feladatává vált annak eldöntése, hogyan őrizze meg az elhunyt vezér politikai örökségét, miként adja ki addig publikálatlan írásait, és

milyen formában alakítsa ki hivatalos kultuszának következő szakaszát.

A meghívó azonban csapda volt. Az akció részleteiről máig több, egymástól eltérő beszámoló ismert. Az események után született hivatalos történetírás hajlamos volt egyetlen gondosan megszervezett, szinte hibátlan forgatókönyvet felrajzolni, és az évtizedek során az is változott, kinek tulajdonították a döntő kezdeményezést. Hua Kuo-feng uralma idején természetesen Hua állt a történet középpontjában; később, amikor Teng Hsziao-ping került fölénybe, egyre nagyobb hangsúlyt kapott Je Csien-jing marsall és a régi forradalmi vezetők szerepe. A később hozzáférhetővé vált visszaemlékezések és kutatások alapján annyi azonban nagy biztonsággal megállapítható, hogy az akció operatív tervét rendkívül szűk körben készítették elő, és annak végrehajtásában Hua mellett Vang Tung-hszing, Mao hosszú időn át szolgáló biztonsági főnöke játszott meghatározó szerepet.

Vang Hung-ven érkezett elsőként. Alig harmincéves volt, amikor a kulturális forradalom hulláma felemelte, 1973-ban pedig már a párt alelnökévé választották. Néhány évvel korábban még az sem tűnt elképzelhetetlennek, hogy egyszer ő követi Maót Kína

élén. Október 6-án azonban már egészen más helyzetben lépett be a csarnokba. A biztonsági emberek azonnal lefogták. A későbbi beszámolók szerint tiltakozott és dulakodott, de ellenállásának nem lehetett valódi tétje. A csarnok és környéke azok kezében volt, akik elfogására készültek.

Csang Csun-csiao érkezett utána. A Négyek Bandájának talán legképzettebb politikusa volt, kifinomult ideológus, sanghaji pártvezető, miniszterelnök-helyettes és a hadsereg politikai szervezetének vezetője. Nem tartozott azok közé, akik rendszerint elveszítették önuralmukat. Amikor kiderült, hogy nem ülés várja, hanem őrizetbe vétel, nem tudott mit tenni. Hua Kuo-feng ismertette vele a döntést, majd elvezették.

Jao Ven-jüan formálisan nem volt tagja az Állandó Bizottságnak, ezért külön ürügyre volt szükség a behívásához. A propaganda és a sajtó egyik legfontosabb irányítójaként azonban teljesen természetesnek tűnhetett, hogy Mao műveinek kiadásáról vele is egyeztessenek. Őt is elfogták.

Csiang Csing nem ment a Huajzsen-csarnokba. Mao özvegyét saját csungnanhaji rezidenciáján vették

őrizetbe. Ezzel egyszerre ért véget egy különös politikai pályafutás: az egykori sanghaji színésznőé, aki évtizedeken át egy nagyhatalom vezetőjének felesége volt, majd a kulturális forradalom idején önálló politikai szereplővé emelkedett. Mao életében hatalma nehezen volt elválasztható férje tekintélyétől. Huszonhét nappal Mao halála után kiderült, mennyit ér ez a hatalom Mao nélkül.

A művelet közben Mao unokaöccsét, Mao Jüan-hszint is őrizetbe vették. Az ő helyzete különbözött a négy radikális vezetőétől. Az utolsó évben fontos összekötő szerepet töltött be az egyre betegobb Mao és a Politikai Bizottság között, s ezzel jelentős befolyásra tett szert. Mégsem sorolták formálisan ugyanabba a kategóriába, mint Csiang Csinget és társait, s vele kezdettől enyhébben bántak. Már ez is jelezte, hogy az októberi akció mögött jóval összetettebb személyes és politikai mérlegelés állt annál, mint amit később a „Négyek Bandájának puccskísérletéről” szóló egyszerű történet sugallt.

A döntő művelet alig több mint fél órát vett igénybe. Mire Pekingben késő este lett, a kulturális forradalom radikális szárnyának négy legismertebb vezetője fogoly volt. Egy órán belül intézkedtek a központi sajtó és

kommunikációs intézmények ellenőrzéséről is. Ez legalább olyan fontos volt, mint maguknak a politikusoknak a letartóztatása. Aki a rádiót, a Hszinhua hírügynökséget és a pártlapot ellenőrizte, az dönthette el, mikor és milyen történetet hall az ország arról, ami történt.

Este tíz óra körül a Politikai Bizottság rendkívüli ülésre gyűlt össze Je Csien-jing nyugat-pekingi rezidenciáján. A résztvevők közül nem mindenki tudta előre, mire készül Hua és szűk köre. Néhányan csak ott értesültek arról, hogy a párt legfelső vezetésének négy tagját őrizetbe vették. Nem mindennapi döntésről volt szó. A Négyek Bandájának tagjai nem földalatti összeesküvők voltak, hanem a fennálló vezetés tagjai, akik pozíciójuk jelentős részét magától Maótól kapták.

Ezért azonnal felmerült a legnehezebb kérdés: hogyan lehet megmagyarázni, hogy Mao özvegyét és azokat a politikusokat, akiket a pártelnök éveken át maga támogatott, hirtelen a párt ellenségeiként tartóztatják le, miközben Mao politikai tekintélyét továbbra is sérthetetlennek kívánják tekinteni? Az új vezetés későbbi válasza egyszerű volt. Mao állítólag már életében felismerte a négy radikális veszélyét, több alkalommal bírálta őket, de nem maradt ideje arra, hogy végleg

eltávolítsa őket. Hua és társai tehát nem szakítottak Mao akaratával, hanem befejezték, amit Mao elkezdett.

Politikailag rendkívül hasznos magyarázat volt. Történetileg azonban csak részben oldotta fel az ellentmondást.

Aznap éjszaka a győztesek még nem beszélhettek nyíltan a történekről. A legfontosabb feladat Sanghaj ellenőrzése volt. A kínai metropolisz nemcsak Csiang Csing és társai legfontosabb politikai háterszága volt, hanem fegyveres munkásmilíciával, erős pártapparátussal és olyan vezetőkkel rendelkezett, akik személyesen kötődtek a most őrizetbe vett politikusokhoz. Senki sem tudhatta biztosan, hogy a sanghaji vezetés hogyan reagál, ha megtudja, mi történt Pekingben.

Az ország többi része még semmit sem sejtett. Huszonhét nappal korábban, 1976. szeptember 9-én meghalt Mao Ce-tung. A férfi, aki csaknem három évtizeden át Kína megkérdőjelezhetetlen vezetője volt, nem nevezett ki olyan utódot, akinek tekintélye akár csak megközelítette volna az övét. Olyan rendszert hagyott maga után, amelyben a legfontosabb politikai vitákat végső soron mindig ő döntötte el: embereket emelt fel,

másokat eltávolított, majd időnként visszahozta őket. Egyetlen mondata elegendő lehetett ahhoz, hogy egy politikus karrierje megsemmisüljön vagy újjászülessen.

Most nem volt többé, aki kimondja ezt a mondatot. Hogy megértsük, miért éppen Hua Kuo-feng tudta huszonhét nappal később lezárni a hatalmi harcot, vissza kell térnünk 1976 elejére, amikor Mao még élt, Csou En-laj haldoklott, Teng Hsziao-ping ismét a bukás felé sodródott, és a később Négyek Bandájának nevezett politikusok még azt hihették, hogy a kulturális forradalom jövőjét ők alakíthatják.

1. fejezet – Kína 1976 elején

1976 januárjában senki sem tudhatta, hogy az év végére a Mao-korszak politikai rendje gyakorlatilag összeomlik. A kulturális forradalom tizedik évében járt, de Kína már egészen más ország volt, mint 1966-ban, amikor Mao arra biztatta a fiatalokat, hogy támadják meg a párton és az államon belüli tekintélyeket, bírálják tanáraikat, vezetőiket és mindazokat, akiket „kapitalista úton járóknak” minősítettek. A vörösgárdisták tömegmozgalma régen szétesett, a hadsereg helyreállította a rendet, az állami intézmények ismét működtek, és azok közül is sokan visszatértek vezető

pozícióba, akiket a kulturális forradalom első éveiben félreállítottak.

A kulturális forradalom azonban politikailag nem ért véget. Mao számára ez volt élete két legfontosabb teljesítményének egyike. Az első a kommunista győzelem és az új Kína létrehozása volt 1949-ben; a második az a forradalom, amellyel saját értelmezése szerint megakadályozta, hogy a kommunista rendszer belülről kapitalista irányba forduljon. Élete végén egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az első teljesítményét senki sem vitatja, a második jövője azonban bizonytalan.

Ebben rejlett 1976 legmélyebb politikai konfliktusa. A kérdés nem egyszerűen az volt, ki lesz Mao utóda, hanem az is, mit jelent majd Mao öröksége Mao nélkül.

A pártvezetésben nem létezett két tisztán elkülönülő tábor. Utólag könnyű úgy ábrázolni az eseményeket, mintha az egyik oldalon állt volna a szélsőséges Négyek Bandája, a másikon pedig a józan, reformokra kész vezetők csoportja, amely Teng Hsziao-ping mögött sorakozott fel. 1976 valósága ennél lényegesen kuszább volt. A legfelső vezetésben régi forradalmárok, a kulturális forradalom idején felemelkedett radikálisok, katonai vezetők és olyan politikusok ültek egymás

mellett, akik Mao politikájából profitáltak, de nem tartoztak Csiang Csing köréhez.

A régi forradalmi nemzedék egyik legfontosabb megmaradt alakja Csou En-laj volt. 1949 óta töltötte be a miniszterelnöki tisztséget, és páratlan képességgel alkalmazkodott Mao politikai fordulataihoz. Nem volt Mao politikájának egyszerű ellenfele; számos kampány végrehajtásában maga is részt vett. Ugyanakkor rendszeresen ő próbálta működőképessé tenni az államot azok után a megrázkódtatások után, amelyeket a kampányok előidéztek. A kulturális forradalom alatt egyszerre kellett teljesítenie Mao utasításait, védenie a legfontosabb intézményeket és időnként embereket mentenie ugyanannak a mozgalomnak a következményeitől, amelyet nyilvánosan támogatott.

1976 elejére azonban Csou haldoklott. Helyére politikailag egyre inkább Teng Hsziao-ping lépett. Teng története önmagában megmutatta, hogyan működött Mao rendszere. A kulturális forradalom kezdetén eltávolították, megalázták, majd évekkel később Mao visszahívta. 1975-ben egyre nagyobb szerepet kapott az állam mindennapi irányításában. A vasút, az ipar, a hadsereg és a közigazgatás működésének helyreállítását sürgette, s olyan rendet próbált teremteni, amelyben az

ideológiai kampányok nem bénították meg folyamatosan az országot.

Teng nem demokratizálni akarta Kínát, és nem készült a kommunista rendszer felszámolására. 1975-ös politikája még a későbbi piaci reformok programjával sem azonosítható egyszerűen. A párturalmat természetesnek tekintette, és Mao tekintélyét nyilvánosan nem kérdőjelezte meg. A probléma máshol volt: ha Teng elképzelése érvényesül, a kulturális forradalom módszereinek és az abból felemelkedett politikusoknak egyre kisebb tér marad.

Ezért tekintette Csiang Csing és köre Teng erősödését egzisztenciális fenyegetésnek. A Négyek Bandája elnevezés azonban 1976 elején még nem azt jelentette, amit néhány hónappal később. Csiang Csing, Csang Csun-csiao, Jao Ven-jüan és Vang Hung-ven együttműködött számos politikai ügyben, közös volt bennük a kulturális forradalom védelme és Tenggel szembeni ellenszenvük, de nem alkottak fegyelmezett, egységes pártot a párton belül. Személyes érdekeik, temperamentumuk és intézményi hátterük különbözött, és közöttük is voltak konfliktusok. Mao maga használta rájuk korábban a „négyek” vagy „négyes csoport” kifejezést bíráló értelemben, de ebből még nem

következett, hogy végleg szakított velük.

Ez az ellentmondás végigkísérte Mao utolsó éveit. A pártelnök felhasználta a radikálisokat az általa veszélyesnek tartott régi vezetők ellensúlyozására, ugyanakkor rendszeresen figyelmeztette Csiang Csinget és társait, hogy ne alkossanak külön frakciót. Hol támogatást adott nekik, hol megfékezte őket. Nem akarta, hogy a kulturális forradalom eredményeit felszámolják, de azt sem, hogy a radikális csoport önálló hatalmi központtá váljon.

A legfurcsább pályát Vang Hung-ven futotta be. Sanghaji munkásból emelkedett a kulturális forradalom egyik vezetőjévé, majd 1973-ban a párthierarchia csúcsára. Fiatal volt, Mao számára pedig éppen ezért testesíthette meg azt az új politikai nemzedéket, amelynek nem a hosszú menetelés és a polgárháború adott legitimációt. Egy ideig komolyan felmerült, hogy Mao utódja lehet. Néhány év alatt azonban kiderült, hogy az országos irányításhoz szükséges tapasztalat és tekintély hiányzik belőle, Mao pedig csalódni kezdett benne.

Csang Csun-csiao egészen más típusú politikus volt. Ideológiai képzettsége, szervezőkészsége és politikai

tapasztalata messze meghaladta Vangét. Sanghajban már a kulturális forradalom előtt is fontos szerepet játszott, majd 1967-ben részt vett a régi városi pártvezetés megdöntésében. Később Pekingbe került, a párt és az állam legfelső vezetésének tagja lett, 1975-ben pedig miniszterelnök-helyettesként és a Népi Felszabadító Hadsereg politikai szervezetének irányítójaként látszólag rendkívül erős pozíciót foglalt el.

A látszat azonban megtévesztő volt. A hadseregben Csangnak nem volt olyan személyes tekintélye, mint a hosszú menetelés veterán marsalljainak. Címe volt, de a tábornoki kar jelentős része bizalmatlanul vagy ellenségesen tekintett rá. Ez 1976 őszén döntő jelentőségűvé vált.

Jao Ven-jüan főként az ideológia és a propaganda világában mozgott. Egyik 1965-ös cikke, amely egy történelmi drámát támadott, a kulturális forradalom közvetlen előjátéka lett. Az ezt követő évtizedben a sajtó és a politikai kampányok egyik meghatározó szervezőjévé vált. Hatalma kevésbé volt látványos, mint a többieké, de egy olyan rendszerben, ahol a politikai nyelv meghatározása maga is hatalmi eszköz volt, szerepe messze nem volt másodlagos.

Csiang Csinget pedig Mao feleségeként senki sem tudta egyszerűen valamelyik intézményi pozíciójával meghatározni. Hatalma egyszerre volt hatalmas és törékeny. Olyan ajtók nyíltak meg előtte, amelyek mások előtt zárva maradtak, mert mindenki tudta, hogy a pártelnök felesége. Ugyanakkor pontosan ezért volt kérdéses, mennyi marad ebből a hatalomból férje halála után.

A másik oldalon sem állt egységes ellenzék. Je Csien-jing marsall, Li Hszen-nien, Csen Jün és számos régi vezető mélységesen bizalmatlan volt a kulturális forradalom radikálisaival szemben, de politikai helyzetük, befolyásuk és Tenghez való viszonyuk nem volt azonos. A hadsereg vezetői sem alkottak homogén csoportot. Egy azonban egyre világosabb lett: a radikálisok nem tudták megszerezni a fegyveres erők egészének bizalmát.

Ebben a széttöredezett politikai térben emelkedett fel egy olyan ember, akit az országon kívül szinte senki sem ismert, és Kínában is kevesen gondoltak lehetséges vezetőként rá: Hua Kuo-feng. Hua nem tartozott a legendás forradalmi veteránok közé, de nem is volt kulturális forradalmi radikális. Éppen ez lett a legfontosabb erénye. Mao számára olyan kádernek

tűnhetett, aki nem kötődik egyik veszélyesen erős csoporthoz sem, lojális hozzá, ugyanakkor képes az államapparátus működtetésére. 1976 elején még senki sem tudta, hogy ez az átmenetinek látszó előny néhány hónapon belül a legfőbb hatalmi pozícióba juttatja.

Az év kezdetén tehát ötven- és hatvanéves politikai konfliktusok, személyes sérelmek, ideológiai kérdések és intézményi érdekek találkoztak egymással. Mindezt egyetlen tényező tartotta össze: Mao jelenléte. Csakhogy Mao már haldoklott.

2. fejezet - A haldokló császár

Mao Ce-tung életének utolsó éveiben különös ellentmondás alakult ki Kínában. A politikai rendszerben senki sem rendelkezett nagyobb formális és informális hatalommal nála, miközben fizikailag egyre kevésbé volt képes arra, hogy ezt a hatalmat közvetlenül gyakorolja. Szava továbbra is döntőnek számított, de egyre nehezebb lett megállapítani, pontosan mit mondott.

Egészségi állapotának részleteit szigorúan titkolták. A kínai lakosság csak apró jelekből érzékelhette, hogy az idős vezető egyre gyengébb. Ritkábban jelent meg nyilvánosan, külföldi vendégekkel folytatott találkozái megrövidültek, mozgása és beszéde láthatóan

nehézkessé vált. A propagandában továbbra is a forradalom rendíthetetlen vezére jelent meg, a valóságban azonban egy súlyos beteg, nyolcvanas éveiben járó ember köré szerveződött a világ legnépesebb országának vezetése.

Mao állapotáról az egyik legrészletesebb beszámolót személyes orvosa, Li Cse-szuj hagyta hátra. Visszaemlékezése rendkívül értékes, de nem kezelhető minden részletében ellenőrzés nélkül. A könyv megjelenése után több egykori kínai szereplő vitatta egyes állításait, és Li nyilvánvalóan saját későbbi tapasztalatai, emigrációja és Mao rendszeréről kialakított ítélete felől tekintett vissza. A fontosabb orvosi adatok azonban más kutatásokban is megjelennek, ezért Mao fizikai leépülésének fő vonalai jól rekonstruálhatók.

Az orvosok már 1974-ben komoly problémákat állapítottak meg. Mao látását szürkehályog rontotta, beszéde pedig annyira elmosódott, hogy még közvetlen környezetének tagjai is nehezen értették. Neurológiai betegsége fokozatosan gyengítette izmait, a légzés és nyelés egyre nehezebbé vált. Emellett szív- és tüdőproblémákkal, oxigénhiánnyal és visszatérő fertőzésekkel küszködött. Teste fokozatosan felmondta a szolgálatot, miközben szellemi képességei hosszabb ideig

viszonylag épek maradtak.

Ez politikailag szinte példátlan helyzetet teremtett. Ha Mao elveszítette volna tudatát, a vezetésnek valamilyen módon át kellett volna vennie a döntéseket. Ehelyett olyan ember maradt a rendszer csúcsán, aki továbbra is értette a politikai konfliktusokat és képes volt állást foglalni bennük, de gondolatait egyre nehezebben tudta közölni.

A problémát tovább növelte az, hogy Mao kormányzási módszere mindig is személyes volt. Nem szerette, ha a döntések pusztán intézményi mechanizmusokon keresztül születnek. Feljegyzések szélére írt néhány karakter, beszélgetések közben elejtett mondatok, személyes audienciák és közvetítők útján küldött üzenetek határozták meg a politikát. Amíg ereje teljében volt, ez a módszer lehetővé tette számára, hogy a pártvezetés különböző csoportjait egymással versenyeztesse. Betegen azonban ugyanez a rendszer bizonytalanságot termelt.

Aki bejutott Maohoz, hatalomhoz jutott. Életének utolsó szakaszában egyre kevesebb ember találkozhatott vele közvetlenül. Különösen fontossá vált Csang Jü-feng, a fiatal nő, aki hosszú idő óta Mao személyes

környezetéhez tartozott, és az utolsó években gyakran ő tudta legjobban értelmezni a pártelnök nehezen érthető beszédét és kézírását. A Politikai Bizottság számára ez kényelmetlen helyzet volt. Kína vezetői olyan döntésekről tárgyaltak, amelyek sorsa végső soron Maón múlt, Mao akaratáról pedig olykor olyan emberek közvetítésén keresztül értesültek, akiknek nem volt önálló politikai felhatalmazásuk.

Mao Jüan-hszin szerepe még közvetlenebbül politikai volt. Mao unokaöccse 1975 őszétől rendszeresen összekötőként szolgált a pártelnök és a Politikai Bizottság között. Feladata elvileg technikai jellegű volt: beszámolni Maónak a vezetés vitáiról, majd továbbítani Mao véleményét. A gyakorlatban azonban minden közvetítő válogat. Az számít, mit mond el, hogyan fogalmaz, mit tart fontosnak, és milyen sorrendben közli az információkat.

Ez különösen Teng Hsziao-ping sorsánál vált jelentőssé. 1975 őszén Mao egyre elégedetlenebb lett Teng politikájával, és ebben az unokaöccse jelentései is szerepet játszottak. Nehéz pontosan elkülöníteni, mennyiben erősítette Mao eleve meglévő gyanakvását a közvetítő, és mennyiben tükrözte egyszerűen a pártelnök gondolkodását. Annyi azonban bizonyos, hogy az idős

Mao egyre inkább közvetett információkra támaszkodott.

A rendszer így sajátos politikai bunkerré változott. Mao véleménye volt a törvény, de a vezetők nem mindig lehettek biztosak abban, pontosan mi Mao véleménye.

1975 végére már az is világos lett, hogy két haldokló ember körül forog Kína jövője. Az egyik Mao volt, a másik Csou En-laj. A miniszterelnök súlyos daganatos betegséggel küzdött, hónapjai voltak hátra. Az állam mindennapi működésének egyre nagyobb részét Teng vette át, akinek megerősödését a radikálisok növekvő aggodalommal figyelték.

Mao viszont nem volt hajlandó egyszerűen Tengre hagyni az örökségét. Ebben az időben még senki sem láthatta a végső utódlási rendet. Vang Hung-ven korábban Mao kedvencének tűnt, de elvesztette bizalmának jelentős részét. Csiang Csing politikailag aktív volt, de Mao sohasem tette egyértelműen utódjelöltté. Csang Csun-csiao nagy befolyással rendelkezett, de katonai támogatottsága gyenge maradt. Teng bizonyította kormányzókéességét, viszont Mao attól tartott, hogy uralomra kerülve visszafordítja a kulturális forradalmat.

A rendszer középpontjában így egy olyan ember állt, aki évtizedeken át abból kovácsolt politikai előnyt, hogy senkit nem engedett túlságosan megerősödni maga mellett. Ez a módszer életében rendkívül hatékornak bizonyult. Utódlásának pillanatában azonban veszélyes örökséggé vált.

1976. január 8-án az egyik legfontosabb egyensúlyi elem eltűnt. Csou En-laj meghalt. Halála után azonnal felmerült, ki lesz az új miniszterelnök. Sokan arra számítottak, hogy valamelyik már ismert országos vezető kerül a tisztségbe. Vang Hung-ven neve is szóba jöhetett, és logikusnak látszott volna Teng Hsziao-ping kinevezése is, hiszen hónapok óta ő végezte a kormányzás jelentős részét.

Mao azonban meglepetést okozott. Hua Kuo-fenget választotta. A döntés első pillantásra átmeneti megoldásnak látszott. Valójában ez volt Mao utolsó évének egyik legfontosabb politikai lépése.

3. fejezet – Mao felesége

Csiang Csing 1976-ban hatvankét éves volt, és már több mint három évtizede élt Mao Ce-tung oldalán. Mégis csak életének utolsó tíz évében vált olyan politikai személyiséggé, akinek nevét egész Kína ismerte. Addig

Mao feleségeként a háttérben maradt, a kulturális forradalom azonban lehetőséget adott neki arra, hogy saját politikai szerepet építsen.

A Santung tartománybeli Csucsengben született 1914-ben, eredetileg Li Jün-ho néven. Fiatalságának éveit nehéz családi körülmények, színészi ambíciók, politikai kapcsolatok és többszöri névváltoztatás kísérte. Az 1930-as években Sanghaj kulturális világában Lan Ping művésznéven szerepelt. Nem tartozott kora legnagyobb színésznői közé, de elegendő tapasztalatot szerzett a színpad, a nyilvánosság és az értelmiségi-politikai körök világából ahhoz, hogy későbbi pályáján ezeknek nagy jelentőségük legyen.

1937-ben Jenanba, a kommunista mozgalom központjába érkezett. Itt ismerkedett meg Maóval, aki ekkor már a kínai kommunisták legfontosabb vezetője volt. Kapcsolatuk botrányt okozott. Mao korábbi felesége, Ho Ce-csen még életben volt, a párt több régi vezetője pedig bizalmatlanul tekintett a sanghaji színésznőre. A házasságot végül elfogadták, de a későbbi visszaemlékezések szerint Csiang Csing politikai szerepét kezdetben korlátozták.

Hosszú éveken keresztül valóban nem tartozott a vezetéshez. 1949 után Mao feleségeként természetesen kivételes helyzetben élt, de nem irányított minisztériumot és nem rendelkezett olyan formális hatalommal, mint Csou En-laj vagy más vezetők. Érdeklődése egyre inkább a kultúra felé fordult, és az 1960-as évekre világossá vált, hogy ezt a területet saját politikai működésének színterévé kívánja tenni.

A kulturális forradalom teremtette meg számára az áttörést. Mao szerint a kínai művészet és kultúra jelentős részét még mindig a régi társadalmi rend, a polgári gondolkodás és az általa revizionistának nevezett szemlélet uralta. Csiang Csing ezzel teljesen azonosult. A pekingi opera, a színház, a film és az irodalom kérdéseit nem esztétikai vitáknak tekintette, hanem osztályharcnak. A régi darabok helyett forradalmi mintaműveket támogatott, amelyekben katonák, munkások és parasztok váltották fel a hagyományos történetek császárait, hivatalnokait és szerelmeseit.

A kultúrpolitika ekkor már nem mellékes terület volt. Egy színdarab vagy film elleni támadás egy politikus bukásának előjátéka lehetett. Jao Ven-jüan 1965-ös cikke egy történelmi dráma ellen éppen ilyen szerepet játszott. A látszólag irodalmi vita hamarosan a pekingi

pártvezetés elleni támadássá alakult, majd hozzájárult a kulturális forradalom elindításához.

Csiang Csing ezzel kilépett Mao feleségének szerepéből. A kulturális forradalom központi szervezetének tagja lett, befolyást szerzett a művészet, a propaganda és részben a hadsereg kulturális élete fölött, és közvetlenül vett részt politikai kampányokban. Azok számára, akik a mozgalom során elvesztették állásukat, családtagjaikat vagy szabadságukat, Mao felesége egyre inkább a kulturális forradalom egyik arcává vált.

Ebből született az a gyűlölet is, amely később rendkívül megkönnyítette elszigetelését. Csiang Csing személyiségéről különösen nehéz tárgyilagos képet alkotni. Bukása után a kínai propaganda szinte démoni alakká változtatta. Személyes hiúságát, indulatait, bosszúvágyát és luxusigényeit végtelen számú történettel illusztrálták. Ezek között bizonyítható esetek, túlzások és utólagos legendák egyaránt találhatók.

Roxane Witke amerikai történész ezért különösen értékes forrást hagyott hátra. 1972-ben hosszú beszélgetéseket folytathatott Csiang Csinggel, amikor Mao felesége még hatalma csúcsán volt, és nem tudhatta, hogy négy évvel később fogolyként végzi. A

beszélgetések természetesen nem tekinthetők semleges önéletrajznak. Csiang saját történetét építette fel bennük, megválogatta, mit mond el, és önmagát a forradalom következetes harcosaként mutatta be. Éppen ezért fontosak: nem azt tárják fel, milyen volt feltétlenül Csiang Csing, hanem azt, milyennek akarta láttatni magát.

Saját elbeszélésében újra és újra megjelent a mellőzött, félreértett nő képe, aki ellenségekkel körülvéve kényszerül harcolni. Korábbi színészi pályáját nem könnyelmű fiatalságként, hanem politikai fejlődésének részeként értelmezte. A kulturális forradalomban vállalt szerepét pedig történelmi küldetésnek tekintette.

Ez az önkép 1976-ban különösen veszélyessé válhatott. Csiang Csing közel egy évtizeden át azt tapasztalta, hogy politikai ellenfelei újra és újra eltűnnek, miközben ő továbbra is Mao közvetlen környezetéhez tartozik. Megtanulta, hogy a politikai harcban a támadás gyakran hatékonyabb, mint a védekezés, és hogy a Mao által jóváhagyott ideológiai vádak hatalmas következményekkel járhatnak.

Csakhogy saját hatalmának természetét könnyen félreérthette. Nem rendelkezett önálló hadsereggel. Nem irányította a párt szervezeti apparátusát. Nem állt mögötte a régi forradalmi vezetők tekintélye, és a tartományi vezetők jelentős része sem hozzá kötődött. Befolyása Mao személyes támogatásából, a propaganda fölötti részleges ellenőrzésből, a kulturális forradalom idején felemelkedett politikusok hálózatából és abból származott, hogy senki nem tudhatta biztosan, egy Csiang Csinggel való konfliktus mikor válik Mao elleni konfliktussá.

Ez a hatalom Mao életében valóságos volt. Mao halálával azonban egyetlen pillanat alatt megváltozott a természete. Az utókor sokáig úgy ábrázolta Csiang Csinget, mintha kezdettől Kína vezetésére készült volna. Erre nincs meggyőző bizonyíték. Ambiciózus volt, saját politikai jelentőségét rendkívül nagyra értékelte, és nyilvánvalóan nem akart Mao halála után visszavonulni a magánéletbe. De más dolog részt követelni a hatalomból, és más konkrét tervet készíteni a legfelső vezetés megszerzésére.

Mao maga is korlátozta feleségét. Időnként felhasználta politikai támadásokra, majd amikor túl messz ment, visszafogta. Figyelmeztette a radikális

vezetőket a frakciózás veszélyére, és Csiang Csingnek sem adott olyan formális pozíciót, amely automatikusan utódlási jogot biztosított volna számára. Felesége éppen ezért különös függésben maradt tőle: Mao nélkül nem volt egyértelmű jogcíme arra, hogy az ország egyik legfontosabb vezetője maradjon.

1976 elején azonban Mao még élt. Csou En-laj meghalt, Teng Hsziao-ping helyzete gyorsan romlott, a kulturális forradalom eredményeiért folyó harc pedig új szakaszba lépett. Csiang Csing számára úgy tűnhetett, hogy a történelem ismét az ő oldalára fordul.

Néhány hét múlva százezrek töltötték meg a Tienanmen teret. És jelentős részük éppen ellene tiltakozott.

4. fejezet – Kik voltak a Négyek?

A Négyek Bandája elnevezés olyan szorosan összeforrt a kulturális forradalom utolsó éveivel, hogy könnyű megfeledkezni arról: politikai fogalomként igazán csak akkor született meg, amikor a négy ember hatalma már megszűnt. Csiang Csinget, Csang Csun-csiaót, Jao Ven-jüant és Vang Hung-vent 1976 októbere után a kínai propaganda egységes összeesküvő csoportként ábrázolta, amely Mao mögött, majd állítólag már Mao

ellenében is a hatalom teljes megszerzésére készült. Ebből a képből fokozatosan egy jól felismerhető történelmi szereposztás alakult ki: a Négyek Bandája lett a kulturális forradalom bűneinek fő felelőse, Hua Kuo-feng a rendszer megmentője, Mao pedig az idős vezér, aki ugyan követett el hibákat, de végül maga is felismerte közeli híveinek veszélyességét.

A valóság ennél sokkal nehezebben rendezhető négy szereplő köré. A később összekapcsolt politikusok valóban szoros kapcsolatban álltak egymással, számos kérdésben közös érdekük volt, és különösen a kulturális forradalom politikai örökségének védelmében léptek fel együtt. Nem alkottak azonban klasszikus értelemben vett frakciót saját szervezettel, közös programmal és egyetlen vezetővel. Hatalmuk más-más forrásból származott, eltérő intézményeket befolyásoltak, és személyes kapcsolataik sem voltak mindig harmonikusak.

Közlük a legfiatalabb, egyben a leglátványosabb társadalmi felemelkedést végrehajtó Vang Hung-ven volt. 1935-ben született Mandzsúriában, szegény parasztszaládban. Részt vett a koreai háborúban, majd leszerelése után Sanghajban textilipari munkásként dolgozott. Karrierjének semmi köze nem volt ahhoz az úthoz, amelyen a kommunista Kína első nemzedékének

vezetői eljutottak a hatalomig. Nem vett részt a hosszú menetelésben, nem irányított gerillahadsereget, és nem töltött évtizedeket a pártapparátusban. Éppen ez tette őt különösen érdekessé Mao számára.

A kulturális forradalom kezdetén Vang munkáslázadó szervezetek élére került. Sanghaj 1967 elején a mozgalom egyik legfontosabb kísérleti terepévé vált. A régi pártvezetést megdöntötték, és rövid időre még a Párizsi Kommün mintájára létrehozandó új hatalmi formáról is beszéltek. A végeredmény ennél jóval hagyományosabb lett: forradalmi bizottság alakult, amelyben a hadsereg, a régi káderek és a tömegmozgalmak képviselői osztoztak a hatalmon.

Vang ebből a küzdelemből győztesen került ki. Egyre közelebb került Csang Csun-csiaohoz és Jao Ven-jüanhoz, majd Pekingben is felfigyeltek rá. Mao különösen nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy a párt vezetésében ne kizárólag azok az idős forradalmárok üljenek, akik vele együtt harcoltak az 1930-as és 1940-es években. A kulturális forradalom egyik deklarált célja éppen új, forradalmi utódnemzedék kinevelése volt. Vang származása, munkásmúltja és gyors felemelkedése szinte tankönyvszerűen megfelelt ennek az elképzelésnek.

1973-ban, a Kínai Kommunista Párt X. kongresszusán a mindössze harmincnyolc éves Vangot a párt alelnökévé választották. A hivatalos rangsorban ezzel szinte egyik napról a másikra Mao és Csou En-laj közvetlen közelébe került. Külföldi megfigyelők találgatták, vajon Mao már ki is választotta-e utódját. A feltételezés nem volt alaptalan, de túlértékelte a tisztség jelentőségét. A kínai rendszerben egy vezető pillanatnyi rangja sokszor kevesebbet mondott tényleges erejéről, mint Mao bizalmának változásai.

Vang korlátai hamar megmutatkoztak. Országos ügyekben kevés tapasztalata volt, a külpolitika és a gazdaság világában bizonytalanul mozgott, és nem tudott olyan tekintélyt teremteni maga körül, amely független lett volna Mao támogatásától. Amikor 1974-ben Mao Csangsába küldte, hogy jelentést tegyen neki a pekingi vezetés konfliktusairól, Vang a radikálisok sérelmeit hangsúlyozta. Mao azonban nem azt a választ adta, amelyre talán számított: ismételten figyelmeztette őket arra, hogy ne alkossanak szűk csoportot. A fiatal alelnök ezzel szembesülhetett először igazán azzal, hogy a kulturális forradalom nagy öregje nem kívánja egyik frakció kezébe sem átadni a pártot.

Csang Csun-csiao egészen más kaliberű politikus volt. Tíz évvel idősebb Vangnál, újságíróként és pártértelmiségiként dolgozott Sanghajban, és már a kulturális forradalom előtt is ismert volt az ideológiai viták világában. Csiang Csinghez és Jao Ven-jüanhoz hasonlóan megértette, hogy Mao számára az irodalmi, kulturális vagy filozófiai vita soha nem pusztán szellemi kérdés. Egy történelmi tárgyú színmű bírálatából politikai tisztogatás indulhatott, egy filozófiai fogalom értelmezése pedig eldönthette, melyik vezetőt nevezik revizionistának.

Csang a sanghaji kulturális forradalom egyik fő irányítójaként bizonyította szervezőképességét. Nem egyszerű agitátor volt. Képes volt a tömegmozgalmakat, a párt szervezeti érdekeit és Mao ideológiai elképzeléseit egyszerre kezelni. Ez a képessége Pekingben is értékesítette. Bekerült a legfelső vezetésbe, később miniszterelnök-helyettes lett, és fontos tisztséget kapott a hadsereg politikai apparátusában is.

Az utóbbi pozíció 1976-ban különösen erősnek tűnhetett. Csakhogy Csang helyzete a Népi Felszabadító Hadseregben sokkal gyengébb volt, mint ahogy címei sugallták. A kínai hadsereg tisztikarának jelentős részét olyan veteránok alkották, akik évtizedekkel korábban

fegyverrel harcoltak a kommunista győzelemért. Számukra a sanghaji ideológus nem tartozott közéjük. A kulturális forradalom alatt elszenvedett megaláztatások és tisztogatások miatt sokan eleve ellenségesen tekintettek a radikálisokra. Csang tehát olyan szervezet politikai vezetésében foglalt el magas posztot, amelynek tényleges parancsnoki elitjére csak korlátozott személyes befolyása volt.

Jao Ven-jüan kevésbé látványos szereplőnek tűnt, de a kulturális forradalom politikai nyelvének kialakításában rendkívüli szerepet játszott. Neve 1965 novemberében vált országosan ismertté, amikor támadást intézett Vu Han történész és pekingi alpolgármester egyik történelmi drámája ellen. A darab a Ming-dinasztia idején élt hivatalnokról szólt, akit az uralkodó azért távolított el, mert kimondta az igazságot. A bírálólat látszólag irodalmi volt, valójában azonban gyorsan politikai jelentést kapott: a mű mögött Mao ellenfeleinek aktuális álláspontját keresték.

Jao ezzel az első dominót döntötte fel abban a folyamatban, amely néhány hónapon belül kulturális forradalommá szélesedett. Később a propaganda és a sajtó területén működött, és részt vett azoknak az ideológiai kampányoknak a megfogalmazásában,

amelyekkel a vezetésen belüli konfliktusokat a nyilvánosság számára értelmezték. Ha Csang Csun-csiao a radikális csoport stratégiája volt, Jao egyik legfontosabb fegyvere a politikai nyelv lett.

A négy ember közül Csiang Csing volt egyszerre a legerősebb és a legkiszolgáltatottabb. Ő kapcsolta össze a csoportot közvetlenül Maóval, de éppen emiatt mindenki tudta, hogy különleges státusa mennyire függ férje életétől. A többiek nélküle is rendelkeztek tisztségekkel és politikai hálózatokkal. Csiang Csing hatalmának lényegét viszont lehetetlen volt elválasztani attól a ténytől, hogy ő Mao felesége.

A „Négyek Bandája” politikai összetartozásának legfontosabb alapját a kulturális forradalom védelme adta. Mindannyian ennek köszönhették országos felemelkedésüket, ezért egy olyan fordulat, amely a mozgalmat történelmi tévedésnek minősítette volna, saját politikai legitimitásukat is megsemmisíti. Teng Hsziao-ping 1975-ös megerősödését ezért nem egyszerűen rivális vezető előretöréseként érzékelték. Teng programja mögött azt a veszélyt látták, hogy Kína visszatérhet ahhoz az állami és gazdasági működéshez, amelyet a kulturális forradalom éppen meg akart semmisíteni.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy Mao minden kérdésben mellékük állt volna. A pártelnök több alkalommal figyelmeztette a négy politikust arra, hogy ne zárkózzanak külön csoportba. Az egyik ilyen alkalom után a „négyes banda” kifejezés éppen Mao szavaiból nőtt ki, de akkor még nem azzal a jelentéssel használták, amelyet 1976 októbere után kapott. Mao nem ellenséges összeesküvőket leplezett le, hanem saját táborán belül próbálta megakadályozni egy önálló frakció kialakulását.

Ez kulcsfontosságú különbség. Mao egyszerre félt attól, hogy Teng és a régi káderek visszafordítják a kulturális forradalmat, és attól, hogy Csiang Csing és társai túlságosan megerősödnek. Ezért hol az egyik oldalt bírálta, hol a másikat, miközben saját döntőbírói szerepét mindvégig fenntartotta. A rendszer működőképessége így egyre inkább attól függött, hogy Mao képes-e továbbra is egyensúlyozni azok között, akiket maga állított szembe egymással.

1976 elején még egyik fél sem győzött. A radikálisok erős pozíciókat birtokoltak a propagandában és a pártvezetésben, de nem ellenőrizték a hadsereget és az állam egész apparátusát. A régi vezetők nagyobb intézményi tapasztalattal és kiterjedtebb személyes kapcsolatokkal rendelkeztek, de többen közülük még

mindig politikailag sérülékenyek voltak. Teng Hsziao-ping egyszer már visszatért a politikai halálból, és 1975-ben olyan erősnek látszott, amilyen a kulturális forradalom kezdete óta még soha.

A Négyek Bandájának későbbi bukását tehát nem az magyarázza, hogy jelentéktelen szereplők lettek volna. Éppen ellenkezőleg: 1976-ra mind a négyen eljutottak a kínai hatalom legfelső köreibe. Tragédiájuk – és ellenfeleik lehetősége – abból fakadt, hogy erejük nagyobb része ugyanabból a forrásból származott. Mao politikai rendszerében emelkedtek fel, Mao tekintélyére hivatkozva vívták harcaikat, és Mao döntései tették lehetővé, hogy a veterán forradalmárok fölé kerüljenek. Amíg Mao élt, ez rendkívüli előnyt jelentett; halálával azonban ugyanaz a függőség vált legnagyobb gyengeségükké.

5. fejezet – Meghal Csou En-laj

1976. január 8-án reggel a kínai vezetés egyik legrégebbi állandó szereplője eltűnt a politikai színpadról. Csou En-laj hetvenhét éves volt. Hosszú ideje hólyagrákban szenvedett, az előző években számos műtéten esett át, és életének utolsó szakaszát nagyrészt kórházban töltötte. Halála nem érhetett váratlanul a

vezetést, az ország mégis úgy reagált rá, mintha egy egész korszak egyik utolsó biztos pontját veszítette volna el.

Csou különleges helyet foglalt el a Kínai Népköztársaság történetében. 1949 óta folyamatosan miniszterelnök volt, hosszú időn át külügyminiszterként is működött, és aligha akadt olyan fontos bel- vagy külpolitikai fordulat, amelyben ne vett volna részt. Ott volt a koreai háború diplomáciájában, a bandungi konferencián, a szovjet–kínai szakítás éveiben, majd az Egyesült Államokhoz való közeledés idején is. Henry Kissinger és Richard Nixon számára ő testesítette meg azt a kínai vezetőt, akivel részletes és kiszámítható tárgyalásokat lehet folytatni még akkor is, ha a végső politikai döntés Mao kezében maradt.

Belföldön még összetettebb volt a szerepe. A későbbi emlékezet hajlamos volt őt a kulturális forradalom emberséges ellenpontjává emelni, aki lehetőségei szerint védte az üldözötteket és fékezte a radikálisokat. Ennek volt valós alapja, de csak részben írta le pályáját. Csou maga is végrehajtotta Mao politikáját, jóváhagyott kampányokat, és rendszeresen vállalta a nyilvánosság előtt olyan döntések képviselését, amelyekkel magánemberként talán nem értett egyet. Politikai

túlélésének egyik feltétele éppen az volt, hogy soha ne váljon Mao nyílt ellenfelévé.

A kulturális forradalom alatt ez szinte lehetetlen helyzetet teremtett számára. Egyszerre kellett kiszolgáltatnia a mozgalmat és megakadályoznia, hogy az állam teljesen működésképtelenné váljon. Több vezetőt megpróbált megvédeni, mások bukását viszont nem akadályozta meg. Hivatalokat mentett, miközben olyan politikai folyamatokat legitimált, amelyek ugyanazokat a hivatalokat szétzilálták. Ebből született későbbi népszerűségének egyik forrása is: sok kínai számára ő maradt az a vezető, akiről el lehetett hinni, hogy legalább megpróbálta mérsékelni a káoszt.

Élete végére ez a kép még erősebbé vált. Csou betegsége és a vele szemben alkalmazott politikai korlátozások együtt szinte mártírszerepet alakítottak ki körülötte. Mao viszonya régi miniszterelnökéhez az utolsó években egyre hűvösebb lett. Csou ugyan továbbra is „a mi miniszterelnökünk” maradt, de tényleges politikai mozgástere jelentősen beszűkült. 1975-re Teng Hsziao-ping vette át az állam napi irányításának nagy részét.

Ezért Csou halála közvetlen hatalmi értelemben kisebb változást okozott, mint amit az utókor gyakran feltételez. A miniszterelnök már hónapok óta nem irányította aktívan a kormányt. Teng bukása sem azért kezdődött, mert január 8-án elveszítette volna legfontosabb védelmezőjét. Mao bizalma már 1975 novemberétől látványosan csökkent iránta, és a Teng ellen formálódó kampány Csou halála előtt megkezdődött.

Csou eltűnése mégis két tekintetben döntő következménnyel járt. Először is megüresedett a miniszterelnöki tisztség, ezért Maónak döntenie kellett arról, ki kerüljön az ország kormányának élére. Másodszor, a társadalom olyan mértékű gyásszal reagált Csou halálára, amely néhány hónappal később közvetlen politikai tiltakozásba fordult át.

A hivatalos gyászszertartás önmagában méltó volt egy régi kommunista vezetőhöz. Állami temetést rendeztek, az egész országban megemlékeztek róla, és január 15-én Teng Hsziao-ping mondta el a gyászbeszédet. Külföldi állam- és kormányfők részvételét ugyanakkor nem engedélyezték. A döntést Mao hozta meg, és később saját temetésénél is hasonló elvet alkalmaztak, ezért ezt önmagában aligha lehetett Csou szándékos

megalázásaként értelmezni.

A feszültséget inkább az váltotta ki, ahogyan a spontán megemlékezéseket korlátozni próbálták. Különféle helyeken olyan utasítások terjedtek, amelyek tiltották vagy visszafogták a fekete karszalagok, koszorúk, gyásztermek és önálló megemlékezések használatát. A politikai vezetés attól tartott, hogy Csou személye körül olyan kultusz alakul ki, amely implicit módon szembeállítja őt Mao radikálisabb politikájával.

A későbbi hivatalos történet mindezért szinte teljes egészében Csiang Csinget és társait tette felelőssé. Valóban voltak jelei annak, hogy a radikálisok igyekeztek minél gyorsabban visszaterelni a közbeszédet a Teng elleni kampányhoz. Jao Ven-jüan például a Csou emlékünnepséget megelőző napon is olyan politikai anyagot helyezett előtérbe a pártlapban, amely a „jobboldali visszarendeződés” ellen támadt. Egyes radikális vezetők azt hangsúlyozták, hogy a gyász nem akadályozhatja meg az aktuális osztályharcot.

Mindez valóban sértette azokat, akik Csou halálát személyes veszteségként élték meg. Mégsem lehet a korlátozásokat egyszerűen a Négyek Bandájának önálló akciójaként értelmezni. A radikálisok alapvetően Mao

bizalmatlanságát és politikai prioritásait követték. Mao sem akarta, hogy Csou halála lehetőséget teremtsen Teng helyzetének megerősítésére vagy arra, hogy a lakosság a miniszterelnököt a kulturális forradalommal szembeni hallgatólagos alternatívaként ünnepelje.

A gyász és a politika ezért már januárban összekeveredett. Az emberek nem feltétlenül azért siratták Csout, mert részletesen ismerték a legfelső vezetés konfliktusait. Sokak számára egyszerűen ő jelentette a kiszámíthatóbb államot, a kulturáltabb vezetőt, az évtizedek óta ismert arcot. A hatalom azonban pontosan attól tartott, hogy ebből a közérzésülből politikai jelentés születik.

Csou halála után a legkényesebb személyi kérdés azonnal felmerült. Ki lesz a miniszterelnök? A formális logika alapján Teng Hsziao-ping tűnhetett volna természetes jelöltnek. Az előző évben gyakorlatilag ő koordinálta a kormányzati munkát, jelentős külpolitikai feladatokat látott el, és Mao jóváhagyásával nagyszabású rendteremtő programot kezdett.

Csak hogy 1976 januárjára Mao már nem akarta Teng felemelni. A pártelnök nem azt látta benne, akire nyugodtan rábízhatja a kulturális forradalom örökségét,

hanem egy olyan régi kádert, aki a rend és a gazdasági hatékonyság nevében fokozatosan felszámolhatja mindazt, amit Mao az előző évtizedben létrehozott.

A radikálisok jelöltje sem győzött. Vang Hung-ven néhány évvel korábban még lehetséges utódnak tűnt, 1976-ra azonban Mao bizalma erősen megkopott iránta. Csang Csun-csiao tapasztaltabb volt, de túl szorosan kötődött a radikális táborhoz ahhoz, hogy kompromisszumos vezetővé váljon.

Mao ezért olyan embert választott, aki egyik nagy csoporthoz sem tartozott. Hua Kuo-fenget. Február elején Hua ideiglenesen átvette a miniszterelnöki tisztséget, és ezzel a kínai politika addig kevésbé ismert szereplője hirtelen a legfelső vezetés középpontjába került. A döntést sokan átmeneti megoldásnak gondolhatták: Mao beteg, Teng helyzete bizonytalan, a radikálisok megosztóak, ezért ideiglenesen egy semleges káder vezeti a kormányt.

Csakhogya 1976-ban az „ideiglenes” pozíciók különösen veszélyesek voltak. Hua olyan tisztséget kapott, amelyhez állami apparátus, közbiztonsági tapasztalat és Mao személyes jóváhagyása kapcsolódott. Néhány hónap múlva pontosan ezekre lesz szüksége

ahhoz, hogy eldöntse a Mao utáni első hatalmi harcot.

Csou En-laj halála tehát nem Teng bukását okozta, és nem indította el önmagában az utódlási válságot. Inkább láthatóvá tett egy már létező problémát: Mao rendszerének legfontosabb stabilizáló figurái egymás után tűntek el, miközben a vezér továbbra sem teremtett egyértelmű öröklési rendet. A miniszterelnök temetésén még Teng Hsziao-ping mondta a gyászbeszédet, februárban már Hua vezette a kormányt, néhány héttel később pedig Teng ismét politikai támadások célpontjává vált. Csou koporsója mellett ezért nemcsak egy régi forradalmártól búcsúzott Kína: elkezdődött annak az egyensúlynak a felbomlása is, amely Mao utolsó éveiben még együtt tartotta a vezetést.

6. fejezet – Teng második bukása

Teng Hsziao-ping 1976-os bukásának különös tragédiája abban rejlett, hogy alig egy évvel korábban úgy tűnt, Mao éppen őt választotta arra, hogy rendbe tegye az országot. Teng pályája addigra egyszer már szinte teljesen megsemmisült. A kulturális forradalom kezdetén Liu Sao-csivel együtt a „kapitalista úton járó” vezetők legfontosabb képviselőjeként támadták, minden jelentős tisztségét elveszítette, és családját is súlyos

üldöztetés érte.

Mao mégis visszahozta. Ez önmagában jól mutatta a pártelnök politikai módszerét. Teng bukása nem jelentett végleges ítéletet. Mao továbbra is nagyra tartotta szervezőképességét, tapasztalatát és határozottságát. Lin Piao 1971-es halála után pedig egyre sürgetőbbé vált az állami és katonai intézmények stabilizálása. Teng olyan tulajdonságokkal rendelkezett, amelyekre Mao rendszerének szüksége volt, még akkor is, ha politikai ösztöneit a pártelnök továbbra is gyanakvással figyelte.

1973-tól Teng gyorsan emelkedett vissza a vezetésbe. 1975-ben már nem egyszerűen rehabilitált politikus volt, hanem az ország egyik legfontosabb tényleges irányítója. Csou En-laj betegsége miatt egyre több kormányzati feladat került hozzá, és Mao felhatalmazást adott neki arra, hogy rendet teremtsen olyan területeken, ahol a kulturális forradalom következményei még mindig súlyos zavarokat okoztak.

A vasút volt az egyik leglátványosabb példa. Az ország szállítási rendszere akadozott, helyi politikai konfliktusok és frakcióharcok bénították a forgalmat. Teng kemény intézkedéseket támogatott, felelősségre vont vezetőket, és világossá tette, hogy az ideológiai jelszavak nem

lehetnek mentségek arra, ha a vonatok nem közlekednek. Hasonló rendteremtés kezdődött az iparban, a tudományos életben, az oktatásban és a hadseregben.

Mindez az ország nagy részében népszerű lehetett. Egy évtizeddel a kulturális forradalom kezdete után a lakosság jelentős része már nem újabb politikai kampányokat akart, hanem kiszámíthatóbb mindennapokat. A káderek számára Teng politikája azt ígérte, hogy a szakértelem és a teljesítmény ismét számít. A tudósok és értelmiségiek pedig reménykedhettek abban, hogy a politikai megbízhatóság mellett ismét helyet kap a szakmai tudás.

A radikálisok pontosan ezért láttak veszélyt benne. Ha az ország problémáira a stabilitás, a szakértelem és az intézmények megerősítése jelenti a választ, akkor mi igazolja a kulturális forradalom folytatását? Ha a tapasztalt kádereket visszahívják, mit jelent az a több ezer fiatal forradalmár számára, akiket éppen a régi elit elleni harc emelt pozícióba? Ha az iskolákban újra komolyabban számít a tudás, vajon nem tér-e vissza az a „burzsoá oktatási vonal”, amelyet 1966 után elítéltek?

Teng nem hirdette meg a kulturális forradalom felszámolását. Politikájának logikája azonban ebbe az

irányba mutathatott. Számára a legfontosabb kérdés nem az volt, hogy melyik frakció forradalmibb, hanem hogy működik-e az állam. Mao számára viszont ez önmagában nem volt elegendő. A pártelnök egész életében attól tartott, hogy a kommunista forradalom győzelme után új uralkodó osztály születhet magából a pártapparátusból. Az állam stabilizálása ezért az ő szemében könnyen átfordulhatott bürokratikus restaurációba.

1975 őszén Mao hozzáállása Tenghez fokozatosan megváltozott. A konfliktus egyik központi kérdése a kulturális forradalom értékelése lett. Mao azt várta volna Tengtől, hogy ismerje el a mozgalom alapvetően helyes jellegét, még akkor is, ha bizonyos hibákat elfogad. Teng erre nem volt hajlandó olyan egyértelműséggel, ahogyan Mao kívánta. Saját politikai rehabilitációjának története is megnehezítette volna, hogy meggyőzően dicsérje azt a mozgalmat, amely őt és családját tönkretette.

A feszültséget növelte Mao Jüan-hszin szerepe. Mao unokaöccse összekötőként működött az egyre betegobb pártelnök és a Politikai Bizottság között, és jelentéseiben arról számolt be, hogy Teng munkájában túlságosan kevés figyelmet kap az osztályharc, miközben a gazdasági és szervezeti kérdések kerülnek előtérbe. Mao számára ez ismerős veszélyjelzés volt. Évtizedek óta attól

tartott, hogy vezetőtársai a termelés, a szakértelem és az adminisztráció nevében háttérbe szorítják a forradalmi politikát.

Az év végére megindult a „jobboldali elhajlás és a helyes ítéletek megváltoztatásának” bírálata. Teng nevét kezdetben nem mondták ki nyilvánosan, de a vezetésben mindenki tudta, ki a célpont. A támadás különösen veszélyes volt, mert nem egyetlen konkrét hibát rótt fel neki, hanem egész 1975-ös programját olyan kísérletként kezdte értelmezni, amely visszafordítja a kulturális forradalmat.

Teng többször önkritikát gyakorolt. Ez a kommunista vezetés belső politikai kultúrájában nem egyszerű megalázkodást jelentett, hanem a túlélés eszköze is lehetett. Ha valaki elfogadta Mao bírálatának egy részét, esélyt kaphatott arra, hogy pozíciójának legalább egy részét megtartsa. Teng azonban nem tudott olyan önkritikát adni, amely Maót megnyugtatta volna. A pártelnök újra és újra elégtelennek találta a magyarázatait, személyes találkozót pedig nem adott neki.

Csou En-laj januári halála már ebben a helyzetben következett be. Teng még elmondhatta a miniszterelnök

hivatalos gyászbeszédét, ami kívülről azt a benyomást kelthette, hogy továbbra is a legfelső vezetés egyik meghatározó tagja. Tényleges hatalma azonban már erősen megkopott. Amikor Mao az ideiglenes miniszterelnöki posztra Hua Kuo-fenget választotta, a döntés egyértelmű üzenetet hordozott: Teng nem lesz automatikusan Csou örököse.

Mao ugyanakkor még ekkor sem zárta le teljesen Teng ügyét. Ez fontos, mert a későbbi történetírás gyakran túl egyenes vonalat húzott az 1975 végi kritikák és az 1976 áprilisi eltávolítás között. Mao politikájában sokszor maradt hely a visszavonulásnak. Teng elveszthette központi szerepét anélkül, hogy minden tisztségétől megfosztották volna. Elképzelhető volt egy olyan kompromisszum is, amelyben Hua vezeti a kormányt, Teng pedig alárendeltebb szerepben marad.

A radikálisok ennél többet akartak. Számukra Teng jelenléte mindaddig veszélyt jelentett, amíg rendelkezett országos tekintéllyel, kapcsolatban állt a régi káderekkel, és bármikor visszatérhetett. A kínai politikában már bizonyította, hogy képes feltámadni egy szinte teljes bukásból. Ha most csak részlegesen távolítják el, Mao halála után ismét megerősödhet.

1976 februárjában és márciusában ezért tovább éleződött a kampány. Gyárakban, egyetemeken és hivatalokban tanulmányozták a „jobboldali elhajlás” problémáját, miközben a sajtó egyre világosabb utalásokkal támadta Teng 1975-ös politikáját. A vita a termelésről, az oktatásról és a káderek szerepéről szólt, de valójában arról, hogy folytatódjon-e a kulturális forradalom politikai logikája.

A társadalom egy része eközben egészen másképp értelmezte a helyzetet. Teng személye nem feltétlenül váltott ki tömeges lelkesedést, és a márciusi-áprilisi tiltakozások sem egyszerűen az ő támogatására szerveződtek. Az emberek azonban érzékelték, hogy az országban ismét erősödnek azok a kampányszerű módszerek, amelyektől sokan már szabadulni szerettek volna. Csou En-laj halálának visszafogott kezelése, Teng bírálata és a radikális vezetők növekvő aktivitása ugyanannak a politikai iránynak a jeleivé kezdtek összeállni.

A konfliktus végül nem a Politikai Bizottság zárt ülésén dőlt el. Mao utolsó döntését Teng ügyében egy olyan esemény gyorsította fel, amelyet sem ő, sem a radikálisok nem terveztek meg. 1976 tavaszán emberek tízezrei kezdtek koszorúkat és verseket vinni Peking

központjába. Csou En-lajra emlékeztek, de a gyász hamarosan politikai nyelvet kapott, és egyre nyíltabban jelent meg benne a kulturális forradalommal szembeni elégedetlenség.

Teng második bukását így végül nem az a politika pecsételte meg, amelyet 1975-ben folytatott, hanem az a félelem, amelyet a Tienanmen téren összegyűlt tömeg váltott ki a vezetésből. Mao számára a tiltakozás bizonyítéknak tűnt arra, hogy a „jobboldali visszarendeződés” már nem csupán a párton belüli veszély. A konfliktus kilépett a vezetők szobáiból, és megjelent Peking utcáin is.

7. fejezet - A Tienanmen tér fellázad

1976 tavaszán Kína politikai vezetése látszólag teljes ellenőrzést gyakorolt az ország felett. Nem létezett szervezett ellenzék, független sajtó vagy szabad politikai gyülekezés. A kulturális forradalom első éveinek tömegmozgalmai régen megszűntek, és a hadsereg, illetve az újjászervezett pártapparátus helyreállította a központi hatalom tekintélyét. Éppen ezért volt különösen megrázó, amikor március végén és április elején spontán politikai tiltakozás kezdett kibontakozni több nagyvárosban, majd Peking szívében.

A kiindulópont nem Teng Hsziao-ping volt, hanem Csou En-laj emléke. A hagyományos kínai Csingming ünnep idején az emberek felkeresik őseik sírját, rendbe teszik a nyughelyeket, virágokat és áldozati ajándékokat visznek. 1976-ban ez a tavaszi megemlékezés különleges politikai jelentést kapott. Csou alig három hónapja halt meg, és sokan úgy érezték, hogy a hatalom nem engedett számukra megfelelő lehetőséget a nyilvános gyászra.

Már március közepétől megjelentek Pekingben az első koszorúk. A kezdetben vallási-kulturális hagyományhoz és személyes gyászhoz kapcsolódó gesztusokat nehéz volt politikai vétségnek minősíteni. Ahogy azonban egyre több ember látogatott a Tienanmen térre, a koszorúk mellett versek, feliratok és rövid politikai szövegek is megjelentek. Ezekben Csou érdemeit méltatták, de a dicséret egyre gyakrabban implicit összehasonlítássá vált.

Aki Csou józanságát dicsérte, könnyen a radikálisok szélsőségeit bírálhatta. Aki az elhunyt miniszterelnököt az ország rendjének őrzőjeként mutatta be, egyben azt is állíthatta, hogy a jelenlegi vezetés veszélyezteti ezt a rendet. A gyász politikai jelentése éppen attól lett erős, hogy a legtöbb üzenetnek nem kellett név szerint kimondania, kit támad.

A feszültség nem Pekingben kezdődött. Március 24-én Nankingban egy egészségügyi intézmény dolgozói koszorút helyeztek el Csou En-laj emlékére a forradalmi mártírok temetőjében. Egy látszólag jelentéktelen incidens – egy koszorúról eltávolított felirat – hamarosan azt a híresztelést váltotta ki, hogy a sanghaji radikálisok próbálják akadályozni a megemlékezést. A következő napokban diákok tüntettek, falragaszok jelentek meg, és egyre nyíltabban bírálták Csang Csun-csiaót, Csiang Csinget és a hozzájuk kapcsolt sajtót.

A helyzetet tovább rontotta a sanghaji Venhui Pao egyik március 25-i cikke. A szöveg név nélkül egy olyan „kapitalista úton járó” vezetőt támadott, aki egy másik, megbánást nem tanúsító kapitalista úton járó segített vissza a hatalomba. Sok olvasó úgy értelmezte, hogy az első célpont Csou En-laj, a második Teng Hsziao-ping. Hogy a cikk valóban Csou ellen irányult-e, jóval kevésbé egyértelmű annál, mint ahogyan akkor az emberek értelmezték. Politikai hatása szempontjából azonban ez már nem számított: a gyanú önálló életre kelt.

A tiltakozás híre terjedt. A hivatalos sajtó hallgatott róla, de az emberek vonatokkal és autóbuszokkal utaztak, a járművekre feliratokat festettek, a híreket szóban továbbadták. A Csingming közeledtével

Pekingben is gyorsan nőtt azok száma, akik a Tienanmen téren akartak megemlékezni Csouról.

Április 4-én, a Csingming előestéjén a tér hatalmas szabadtéri emlékhellyé változott. Emberek százezrei fordulhattak meg ott a nap folyamán. A Népi Hősök Emlékművét koszorúk borították, versek és üzenetek kerültek a talapzat köré, csoportok olvasták egymás írásait. A szövegek hangvétele rendkívül változatos volt. Sok egyszerűen Csout siratta, mások egyértelmű politikai célzásokat tartalmaztak, és voltak olyanok is, amelyek már alig leplezetten támadták Csiang Csinget és társait.

A megmozdulás egyik legfontosabb vonása éppen az volt, hogy nem létezett központi szervezője. Nem Teng Hsziao-ping hívei hívták utcára az embereket, és semmilyen bizonyíték nincs arra, hogy Teng irányította volna az eseményeket. A résztvevők között munkások, diákok, hivatalnokok, katonák és egyszerű járókelők egyaránt voltak. Egyesek a négy modernizáció támogatásáról írtak, mások a kulturális forradalom túlkapásait bírálták, megint mások kizárólag Csou emlékét védték.

Ez azonban éppen veszélyesebbé tette a megmozdulást a vezetés szemében. Egy szervezett

összeesküvést fel lehet számolni vezetőinek letartóztatásával. A spontán társadalmi elégedetlenséget sokkal nehezebb kezelni. Ha emberek tízezrei egymástól függetlenül jutnak hasonló következtetésre, az azt jelenti, hogy a politikai probléma mélyebbre hatol, mint néhány ellenséges káder tevékenysége.

Április 4-én a vezetés még óvatos maradt. A következő hajnalon azonban a hatóságok eltávolították a koszorúk jelentős részét a térről. Amikor az emberek április 5-én visszatértek, és felfedezték, hogy az előző napi megemlékezés tárgyai eltűntek, a hangulat megváltozott. A gyász dühbe fordult.

A tömeg követelte a koszorúk visszaadását, majd összecsapások kezdődtek. Egy rendőrségi vagy közbiztonsági épületet megtámadtak, járműveket gyújtottak fel, és a téren a korábban megszokottnál sokkal nyíltabb politikai ellenségesség jelent meg. A hatóságok végül erővel tisztították meg a területet, sok embert őrizetbe vettek, és az eseményeket ellenforradalmi incidensnek minősítették.

A Politikai Bizottságon belül nem volt teljes egyetértés arról, hogyan kell értékelni a történeteket. A radikálisok számára a tiltakozás igazolta mindazt, amit hónapok óta

állítottak: a kulturális forradalom ellenfelei szervezkednek, a „jobboldali visszarendeződés” társadalmi bázist kapott, és Teng politikája ösztönzi az ellenforradalmi erőket. Más vezetők jóval óvatosabban értékelték a helyzetet, de az utolsó szó ismét Maoé volt.

A pártelnök ekkor már súlyosan beteg volt, de politikailag még mindig képes volt döntést hozni. A Tienanmen téren történeteket úgy értelmezte, hogy a probléma túllépett a belső vitákra. Teng személyes felelősségére nem volt közvetlen bizonyíték, de Mao szemében az események és Teng politikai irányvonala összekapcsolódott. Ha a tömeg Csout ünnepli, a radikálisokat támadja és olyan stabilizációt követel, amelyhez Teng programját társítják, akkor a pártelnök logikája szerint a politikai forrás is felismerhető.

Április 7-én Teng Hsziao-pinget minden párt- és állami tisztségétől megfosztották. Pártságiát ugyan megtarthatta, ami fontos különbség volt az 1966-os bukásához képest, de tényleges politikai pályája ismét véget érni látszott. Ugyanezen a napon Hua Kuo-fenget megerősítették miniszterelnökként és a párt első alelnökévé emelték.

A két döntés együttesen sokat mondott Mao szándékairól. Nem a radikálisok egyik vezetőjét tette meg Teng helyére. Vang Hung-ven nem kapta meg az utódlást, Csiang Csing nem erősödött meg, és Csang Csun-csiao sem került a kormány élére. Mao egy olyan embert választott, aki nem kapcsolódott szorosan egyik táborhoz sem.

Ezzel 1976 tavaszán új hatalmi háromszög alakult ki. Teng kiesett a játékból, de hívei és a régi vezetők jelentős része megmaradt. A radikálisok megszabadultak legveszélyesebb politikai ellenfelüktől, mégsem kapták meg az ország irányítását. Hua viszont néhány hónap alatt ideiglenes miniszterelnökből Mao formális értelemben legfontosabb helyettesévé vált.

A Tienanmen-incidens első látásra a Négyek Bandájának győzelmét jelentette. Teng eltűnt, a tömegmozgalmat leverték, és a kulturális forradalom elleni elégedetlenséget ellenforradalmi fellépésként bélyegezték meg. A felszín alatt azonban éppen ekkor mutatkozott meg először világosan a radikálisok egyik legsúlyosabb gyengesége: a társadalom jelentős részében olyan ellenszenv halmozódott fel velük szemben, amelyet már a Mao iránti hagyományos tisztelet sem tudott teljesen elfedni.

Mao még megvédte őket attól, hogy a tiltakozók akarata érvényesüljön, de nem adta át nekik a hatalmat. Teng bukása után sem Vang Hung-ven, sem Csang Csun-csiao, sem Csiang Csing nem lett a rendszer második embere. A pártelnök inkább Hua Kuo-fenget emelte fel, mert benne olyan utódot láthatott, aki egyszerre őrizheti a kulturális forradalom alapvető örökségét és akadályozhatja meg a radikálisok önálló uralmát. A kompromisszumnak szánt választás néhány hónappal később végzetes következményekkel járt azok számára, akik tavasszal még Teng vereségét ünnepelhették.

8. fejezet – Az ismeretlen ember

Amikor 1976 februárjában bejelentették, hogy Hua Kuo-feng lesz az Államtanács megbízott miniszterelnöke, Kínán kívül még a Kína ügyeivel hivatásszerűen foglalkozók közül is sokan alig tudtak valamit róla. Nem tartozott a kommunista forradalom legendás alakjai közé, nem volt marsall, nem szerepelt a hosszú menetelés hőseinek sorában, és külföldi államférfiakkal sem folytatott évtizedeken át látványos diplomáciai tárgyalásokat. A kulturális forradalom radikális vezetőihez képest is szürkének látszott. Éppen ez a látszólagos jelentéktelenség tette azonban alkalmassá

arra a szerepre, amelyet Mao utolsó hónapjaiban neki szánt.

Hua 1921-ben született Sanhszi tartományban. Eredeti neve Su Csu volt, a Hua Kuo-feng nevet a japán megszállás elleni kommunista ellenállás idején használta felvett névként, és később ezen vált ismertté. Fiatalon kapcsolódott be a kommunista mozgalomba, majd a polgárháború után azok közé a káderek közé tartozott, akiknek már nem a gerillaháború, hanem az új állam működtetése lett a fő feladata.

1949 után Hunan tartományba került. Pályájának későbbi alakulása szempontjából ennek rendkívüli jelentősége volt, mert Hunan Mao szülőföldje, Hua pedig hosszú időn keresztül éppen Hsziangtan térségében dolgozott, ahová Sao-san, Mao szülőfaluja is tartozott. Nem lehet azt mondani, hogy pusztán ennek köszönhetné volna előmenetelét, de Mao visszatérő hunani látogatásai lehetőséget adtak arra, hogy a tartományi káder személyesen is a pártelnök látóterébe kerüljön.

Hua abban különbözött számos későbbi vezetőtársától, hogy politikai személyiségét nem a nagy ideológiai viták formálták. Nem volt jelentős teoretikus, és nem próbált új doktrínákat alkotni. Sokkal inkább végrehajtó típusú

káderként működött, aki helyi konfliktusokat kezelt, termelési kérdésekkel foglalkozott, és a központból érkező utasításokat igyekezett alkalmazni. Ez nem tette látványos politikussá, de Mao szemében előny is lehetett egy olyan korszakban, amikor a legfelső vezetés szinte minden nagy személyisége mögött külön politikai tábor állt.

A nagy ugrás éveiben Hua nem tartozott azok közé, akik kizárólag fantasztikus termelési eredményekkel próbáltak Mao kedvében járni. A későbbi visszaemlékezésekben különösen nagy jelentőséget kapott az az epizód, amikor a hunani vezető állítólag a falvak valós nehézségeiről is beszélt a pártelnöknek. Li Cse-szuj szerint Mao később elismerően jegyezte meg róla, hogy Hua azon kevesek közé tartozik, akik képesek voltak kellemetlen dolgokat is közölni vele. Az ilyen történeteket óvatosan kell kezelni, mert Hua hatalomra kerülése után természetes módon megszaporodtak azok a visszaemlékezések, amelyek már korai pályáján felfedezni vélték a későbbi országos vezetőt. Az azonban kétségtelen, hogy Mao már jóval 1976 előtt ismerte és megbízható kádernek tartotta.

A kulturális forradalom Hua pályáját sem hagyta érintetlenül, de nem semmisítette meg. Miközben számos

tartományi vezetőt eltávolítottak, ő képes volt alkalmazkodni az új politikai viszonyokhoz. Hunanban fokozatosan egyre magasabb pozícióba került, majd az 1970-es évek elején Pekingbe hívták. Ezzel megkezdődött az a gyors felemelkedés, amely néhány éven belül a kínai hatalmi hierarchia csúcsára juttatta.

A hetvenes évek első felében Hua olyan országos feladatokat kapott, amelyek első pillantásra nem tették Mao lehetséges örökösévé, de különösen értékes tapasztalatokat adtak neki. Foglalkozott mezőgazdasági ügyekkel, bekerült az Államtanács vezetésébe, majd a közbiztonság területén is fontos szerepet vállalt. 1973-ban a Politikai Bizottság tagjává választották, 1975-ben pedig miniszterelnök-helyettes és közbiztonsági miniszter lett.

Utóbbi tisztség jelentőségét könnyű alábecsülni. A közbiztonsági apparátus nem azonos a hadsereggel, de egy esetleges hatalmi válságban kulcsfontosságú információk, rendőri erők és belső biztonsági struktúrák kerültek Hua látókörébe. 1976 tavaszán, amikor a Tienanmen téri tiltakozás után a vezetés újabb társadalmi zavargásoktól tartott, Hua már nem egyszerű kompromisszumos miniszterelnök volt. Olyan vezetővé vált, akinek feladatából következően az ország belső

stabilitásával kellett foglalkoznia.

Mao választása Csou En-laj halála után ennek ellenére meglepte a pártvezetést. Teng Hsziao-ping kiesése érthető lehetett azok számára, akik ismerték Mao növekvő bizalmatlanságát vele szemben, de Csang Csun-csiao joggal gondolhatta úgy, hogy a miniszterelnök-helyettesek rangsorában előtte álló Teng eltávolítása után ő következhet. A döntés után állítólag keserűen jegyezte fel, hogy Hua túlbecsüli saját erejét, és minél magasabbra jut, annál nagyobb fog esni.

Csang egyik legközelebbi sanghaji szövetségese, Hszü Csing-hszen később ennél józanabb értékelésre emlékezett. Ő is Csang miniszterelnökségét szerette volna, de felismerte, hogy a radikális vezető túl sok ellenséget szerzett, és nem tudná egyensúlyban tartani a párt különböző csoportjait. Hua ezzel szemben valahol középen helyezkedett el: nem volt a régi vezetők embere, de nem tartozott Csiang Csing szűk köréhez sem.

Pontosan ez lehetett Mao számítása. Teng túl veszélyesnek tűnt számára, mert a kulturális forradalom visszafordításának lehetőségét látta benne. Csang Csun-csiao vagy Vang Hung-ven kinevezése viszont azt jelentette volna, hogy egyértelműen a radikális csoport

kezébe adja a kormányzatot, amit Mao szintén nem kívánt. Hua nem jelentett közvetlen fenyegetést egyik nagy politikai tábor számára sem, miközben személyes lojalitása és a kulturális forradalommal szembeni alapvető engedelmessége nem volt kérdéses.

Április 7-én, Teng végleges eltávolításakor Mao még tovább ment. Hua Kuo-fenget nemcsak teljes jogú miniszterelnökké nevezte ki, hanem a párt első alelnökévé is emelte. Ez formális értelemben Mao közvetlen politikai helyettesévé tette. Ha valaki kizárólag a párthierarchia rangsorát nézte, innentől Hua volt az a személy, aki Mao után következett.

A tisztség azonban nem jelentett automatikus öröklési jogot. A kínai kommunista politika már Lin Piao esetében bebizonyította, hogy még az alkotmányban rögzített utódlás sem biztosít semmit, ha Mao bizalma megváltozik. Vang Hung-ven szintén megtapasztalta, milyen gyorsan elveszítheti jelentőségét az, akit egyszer a pártelnök a jövő emberének tekintett. Hua ezért 1976 tavaszán egyszerre rendelkezett rendkívül magas címmel és rendkívül törékeny tényleges hatalommal.

Április 30-án azonban különleges ajándékot kapott Maótól. A pártelnök aznap Robert Muldoon új-zélandi

miniszterelnököt fogadta, majd Hua négyszemközt is beszélhetett vele. Mao beszéde ekkor már annyira nehezen volt érthető, hogy gondolatait részben papírcédulákra írta. Három rövid mondat maradt fenn ebből a találkozóból: ne siessen, ne idegeskedjen; a korábbi elvek szerint járjon el; és mindenekelőtt az a mondat, amely később Hua politikai legitimitásának egyik alappilléreivé vált: ha ő intézi a dolgokat, Mao nyugodt lehet.

Hua később úgy használta ezt a néhány szót, mintha Mao általános politikai végrendelete lett volna. A mondat plakátokra, kiadványokba és hivatalos magyarázatokba került, azt sugallva, hogy Mao személyesen őt jelölte ki utódjául. A találkozás korabeli kontextusa jóval szűkebb értelmezést indokol. Hua még aznap azt mondta Csiao Kuan-hua külügyminiszternek, hogy Mao megjegyzése elsősorban a délnyugat-kínai politikai zavarok kezelésére vonatkozott.

Ez nem teszi jelentéktelenné a mondatot. Mao bizalma abban a rendszerben, amelyet maga alakított ki, önmagában politikai erőforrás volt. Amikor néhány hónappal később már senki sem kérdezhetette meg a pártelnököt, pontosan mire gondolt, Hua kezében ott maradt egy Mao kézírásával rögzített kijelentés, amelyet

saját politikai elsőbbségének bizonyítékként lehetett bemutatni.

Június 25-én Mao még egyszer találkozott vele. Ez lett kettejük utolsó személyes politikai megbeszélése. Mao rövid utasítása az volt, hogy Hua figyeljen a belső ügyekre. Másnap a pártelnök újabb súlyos szívrohamot kapott, állapota pedig ettől kezdve szinte folyamatosan romlott.

Hua tehát 1976 nyarán olyan pozícióban találta magát, amelyre pályája elején aligha számíthatott. Nem rendelkezett Teng Hsziao-ping kormányzati tekintélyével, Je Csien-jing katonai kapcsolataival vagy Csiang Csing Maohoz fűződő személyes kötődésével. Viszont miniszterelnök volt, a párt első alelnöke, a közbiztonság egyik legfontosabb irányítója, és birtokában volt Mao néhány olyan utolsó üzenete, amelyet politikai örökségként lehetett értelmezni. Amikor az utódlási harc elérkezett, kiderült, hogy ez a látszólag gyenge kombináció jóval erősebb, mint amit ellenfelei gondoltak.

9. fejezet – Föld reng Kína alatt

1976 nyarán egymás után érkeztek azok az események, amelyeket a hagyományos kínai történeti gondolkodás könnyen egy uralkodói korszak végének

jeleiként értelmezhetett. Januárban meghalt Csou En-laj, július 6-án pedig nyolcvankilenc éves korában Csu Te, a kínai kommunista hadsereg egyik legendás alapítója. Csu neve évtizedeken át Maoé mellett szerepelt a forradalmi hadsereg történetében, és bár élete végére tényleges politikai súlya jelentősen csökkent, halála újabb jelképes kapcsolatot szakított el a forradalom alapító nemzedékétől.

Három héttel később már nem egy ember, hanem egy egész város pusztult el. 1976. július 28-án, hajnali három óra negyvenkét perc körül hatalmas földrengés rázta meg Észak-Kínát. Epicentruma Tangsan iparváros térségében volt, Pekingtől keletre. A rengés gyakorlatilag percek alatt romba döntötte a város jelentős részét. A hivatalosan később közölt adatok szerint több mint 242 ezer ember vesztette életét, és több mint 160 ezren súlyosan megsérültek. Más becslések még nagyobb áldozatszámot feltételeztek, de már a hivatalos adat is a huszadik század egyik legsúlyosabb természeti katasztrófájává tette a tangsani földrengést.

Pekinget is erős lökéshullámok érték. Épületek sérültek meg, falak repedtek meg, és az újabb rengésektől való félelem miatt emberek milliói költöztek hetekre rögtönzött sátrakba, kunyhókba és ideiglenes

szállásokra. A főváros utcáin különös nyári táborváros alakult ki, amelyben a lakosság egyszerre próbálta folytatni mindennapi életét és felkészülni arra, hogy bármikor újabb erős rengés következhet.

A katasztrófa a Csungnanhajt sem kerülte el. Mao ekkor már szinte teljesen ágyhoz kötött beteg volt. A medence mellett kialakított korábbi lakóhelye erősen megrázkódott, ezért az orvosok és biztonsági emberek úgy döntöttek, hogy egy földrengésnek jobban ellenálló épületbe, a 202-es épületbe költöztetik. Li Cse-szuj visszaemlékezése szerint az idős pártelnök állapotára jellemző volt, hogy miközben az ország egyik legnagyobb katasztrófája zajlott körülötte, környezetének elsődleges feladata továbbra is az ő életben tartása maradt.

A földrengés politikai jelentése két különböző síkon jelent meg. Az egyik teljesen gyakorlati volt. A kormánynak mentést kellett szerveznie, biztosítani kellett a közlekedést, az ellátást és a rendet, miközben maga Peking is veszélyeztetettnek tűnt. Hua Kuo-feng számára, akinek Mao alig egy hónappal korábban azt mondta, hogy figyeljen a belső ügyekre, a katasztrófa éppen olyan próba volt, amelyben az állam működőképessége számított.

A másik sík sokkal nehezebben mérhető, de a politikai légkör szempontjából nem kevésbé fontos. A hagyományos kínai gondolkodásban a nagy természeti csapások évszázadokon keresztül összekapcsolódtak az uralkodói legitimáció kérdésével. A „mennyei megbízatás” elvesztésének jelei között járványok, árvizek, éhínségek és földrengések egyaránt szerepelhettek. A kommunista állam természetesen elutasította ezt a szemléletet, a kulturális emlékezetből azonban nem lehetett rendelettel eltüntetni.

1976 eseményei szinte kínálták magukat az ilyen értelmezésre. Meghalt Csou En-laj, tavasszal tömegtiltakozás tört ki a Tienanmen téren, júliusban meghalt Csu Te, néhány héttel később pedig egy egész város omlott össze. Mao állapotáról ugyan hivatalosan keveset tudtak, de az emberek érzékelték, hogy a pártelnök ritkán jelenik meg, és külföldi vendégeket sem fogad többé. A pletykák, balsejtelmek és történelmi párhuzamok világában mindez könnyen egy korszak végének előjeleként állhatott össze.

A vezetésnek más természetű aggodalmai is voltak. Az áprilisi Tienanmen-incidens után Pekingben már kidolgoztak terveket arra, hogyan reagáljanak újabb nagyobb politikai zavargásokra. Mao közelgő halála

különösen érzékennyé tette a kérdést. Mi történik, ha a pártelnök halálhírére ismét tömegek mennek az utcára? Mi történik, ha a gyász összekapcsolódik a tavaszi elégedetlenséggel? A közbiztonsági és katonai vezetők ezért különböző méretű rendzavarások kezelésére készítettek forgatókönyveket.

A földrengés ezt a bizonytalanságot megsokszorozta. Pekingben tömegek éltek az utcákon és ideiglenes táborokban, ami rendkívül megnehezítette volna bármilyen tömegmozgás ellenőrzését. A katasztrófa által kiváltott félelem pedig könnyen politikai indulatokkal is keveredhetett. Hua és a fővárosi vezetés ezért nem pusztán mentési, hanem rendészeti problémaként is tekintett a helyzetre.

A Négyek Bandájának vezetői más módon próbálták kihasználni a válságot. Csiang Csing személyesen is felkeresett több olyan intézményt és egyetemi közösséget, amelynek tagjai a rengés után sátrakban éltek. Jao Ven-jüan és támogatói szerették volna, ha a pekingi pártlap nagy terjedelemben számol be ezekről a látogatásokról, olyan címmel, amely szerint Csiang Csing Mao elnök és a pártközpont képviselőjében keresi fel a főváros lakóit.

A megfogalmazás nem volt ártatlan. Ha Csiang Csing „Mao elnök és a pártközpont képviselőjeként” jelenik meg, azzal több lesz egyszerű politikai bizottsági tagnál. A súlyosan beteg Mao helyett ő jelenne meg az emberek előtt, mintha különleges felhatalmazással beszélne. Peking vezetője, Vu Te nem akarta saját felelősségére engedélyezni a címet, ezért Hua Kuo-fenghez fordult. Hua sem járult hozzá a közléshez, és azt tanácsolta, hogy az oldal próbanyomatát egyelőre tartsák vissza.

Az epizód apróságnak tűnhet, valójában azonban pontosan megmutatja, mi zajlott Mao halála előtt. A hatalmi harc még nem nyíltan zajlott, és egyik csoport sem jelenthette ki, hogy az öröklés kérdése eldőlt. Minden gesztus, címsor és megfogalmazás azt jelezhetette, ki jogosult Mao nevében beszélni, ki képviseli a pártközpontot, és kinek van joga a politikai folytonosság megtestesítésére.

A földrengés közben Mao tovább gyengült. Az ország vezetői tudták, hogy a természeti katasztrófa mellett egy másik válság is közeledik, amelyre sem mentési terv, sem előre elkészített közlemény nem adhat teljes választ. A kommunista Kína egész politikai rendszere egy olyan ember tekintélyére épült, akinek szíve az előző hónapokban már kétszer mondta fel rövid időre a

szolgálatot.

Tangsan romjai között százezrek életéért folyt a küzdelem, Pekingben milliók aludtak sátrokban, a Csungnanhaj földrengésbiztos épületében pedig Mao orvosai egyre reménytelenebb harcot vívtak. A két válság időben összeecsúszott, és augusztusra a vezetés számára már nem az volt a kérdés, hogy eljön-e a Mao utáni korszak, hanem az, milyen állapotban éri az országot és ki tudja majd az első órákban ellenőrzése alatt tartani.

10. fejezet – Ki beszél Mao nevében?

Az egyszemélyes hatalom egyik legnagyobb paradoxona akkor mutatkozik meg, amikor az egyszemélyes vezető már nem képes közvetlenül gyakorolni hatalmát. Mao 1976-ban formálisan ugyanaz az ember maradt, aki korábban egy-egy rövid megjegyzéssel egész politikai irányvonalakat változtatott meg. Sem pártbeli tisztségét, sem tekintélyét nem veszítette el. A mindennapi valóságban azonban egyre kevesebb ember tudott vele beszélni, és még kevesebben értették biztosan, amit mondott.

Mao egészségi hanyatlása fokozatosan alakította át a hatalom szerkezetét. Szürkehályogja miatt hosszú időn át alig látott, majd műtete után is másokra kellett

támaszkodnia a dokumentumok olvasásában. Beszéde neurológiai betegsége miatt egyre nehezebben volt érthető, végül olyan mértékben torzult, hogy közvetlen környezetének néhány tagja vált nélkülözhetetlen tolmáccsá. Keze is gyengült, így a korábban gyakran használt hosszabb írásos megjegyzések helyett sokszor csak néhány szót tudott papírra vetni.

Ezzel váratlan politikai jelentőségre tett szert Csang Jü-feng. Fiatal nőként került Mao környezetébe, és az 1970-es évek közepére bizalmas titkári feladatokat látott el. Amikor Mao látása és beszéde romlani kezdett, ő olvasta fel számára a dokumentumok jelentős részét, továbbította az iratokat, és gyakran ő értette meg legjobban a pártelnök nehezen kivehető szavait.

Csang formálisan nem volt politikai vezető. Nem ült a Politikai Bizottságban, nem irányított minisztériumot, és saját frakcióval sem rendelkezett. Mégis olyan kapu őre lett, amely mögött a rendszer legfontosabb politikai erőforrása, Mao személyes akarata feküdt. Ha valaki találkozni akart a pártelnökkel, dokumentumot kívánt elé juttatni vagy meg akarta tudni, hogyan reagált egy adott kérdésre, könnyen rá volt utalva.

Li Cse-szuj visszaemlékezése különösen drámai képet fest erről a helyzetről. Elmondása szerint 1976 júniusában még Hua Kuo-feng is hosszú ideig várt Mao előszobájában, mert Csang Jü-feng aludt, a személyzet pedig nem merte felébreszteni. Hua végül úgy távozott, hogy nem láthatta a pártelnököt. Más esetekben állítólag levelek és üzenetek sorsa is azon múlt, hogy Csang továbbította-e őket.

Az ilyen történeteknél szükséges a forráskritika. Li évtizedekkel később, Mao rendszerével teljesen szakítva írta meg emlékiratait, és több szereplőről kifejezetten negatív képet festett. Az alaphelyzetet azonban más források is megerősítik: Mao fizikai állapota valóban olyan mértékű közvetítői függést teremtett, amely politikailag rendkívül szokatlan volt.

Mao Jüan-hszin szerepe még érzékenyebb volt, mert ő nemcsak technikai, hanem kifejezetten politikai összekötőként dolgozott. 1975 őszén került Mao mellé azzal a feladattal, hogy rendszeresen beszámoljon neki a Politikai Bizottság munkájáról, majd továbbítsa a pártelnök véleményét a vezetőknek. Korábban Liaoning tartományban dolgozott, és politikailag közel állt a kulturális forradalom radikális irányzatához.

Teng Hsziao-ping bukásában már láthattuk ennek a közvetítői pozíciónak a jelentőségét. Mao Jüan-hszin arról számolt be nagybátyjának, hogy Teng túlságosan a gazdaságra, a termelésre és a rend helyreállítására összpontosít, miközben háttérbe szorítja az osztályharcot. Mao eleve gyanakodott Teng politikai irányára, a beszámolók pedig megerősítették félelmeit.

Ez nem jelenti azt, hogy Mao Jüan-hszin egyszerűen manipulálta volna a beteg Maót. A pártelnök saját politikai meggyőződése világos volt, és Tenggel szembeni bizalmatlansága nem unokaöccse találmánya. A közvetítés azonban óhatatlanul befolyásolta azt, milyen információ jut el hozzá és milyen hangsúllyal. Egy olyan politikai rendszerben, amelyben Mao pillanatnyi véleménye azonnal országos irányvonallá válhatott, már ez is rendkívüli hatalomnak számított.

A harmadik kulcsszereplő Vang Tung-hszing volt. Hosszú ideje Mao biztonsági rendszerének egyik legfontosabb vezetőjeként működött, a Központi Iroda és a pártelnök közvetlen őrségének irányításában is jelentős szerepet játszott. Nem tartozott a kulturális forradalom elméleti vezetői közé, de személyes lojalitását Mao iránt senki sem kérdőjelezte meg. A politikai elit tagjai közül kevesen rendelkeztek hozzá hasonlóan közvetlen

kapcsolattal a Csungnanhaj biztonsági apparátusához.

1976 nyarán tehát Mao betegszobája körül több, egymást részben átfedő közvetítői rendszer alakult ki. Csang Jü-feng az iratok és a személyes kommunikáció nélkülözhetetlen kapuőre volt. Mao Jüan-hszin politikai jelentéseket közvetített. Vang Tung-hszing a biztonsági és szervezeti háttérrel ellenőrizte, miközben az orvosok egyre inkább azzal szembesültek, hogy betegük állapota gyorsan romlik.

Május 11-én Mao szívrohamot kapott. Állapota később valamelyest stabilizálódott, de a vezetés számára világossá vált, hogy bármelyik újabb rosszullét végzetes lehet. Június 15-én a kínai hatóságok hivatalosan közölték a külfölddel, hogy a pártelnök előrehaladott kora és nagy munkaterhe miatt többé nem szerveznek számára találkozót külföldi vendégekkel.

Ez már gyakorlatilag annak nyilvános elismerése volt, hogy Mao nem képes korábbi módon ellátni reprezentatív feladatait. A közlemény természetesen nem részletezte egészségi állapotát, és a kínai lakosság továbbra sem kapott pontos tájékoztatást. A politikai vezetők viszont tudták, mennyire súlyos a helyzet.

Június 26-án, mindössze egy nappal azután, hogy utolsó személyes politikai utasítását adta Hua Kuo-fengnek, Mao második szívrohamot szenvedett. Ez súlyosabb volt az elsőnél. A párt magasabb rangú vezetőit titkos értesítésben tájékoztatták arról, hogy Mao komolyan beteg. Ettől kezdve a Mao utáni korszakra való felkészülés már nem elméleti lehetőség volt.

A furcsa az volt, hogy nyílt utódlási tárgyalás továbbra sem zajlott. Mao korábban többször tapasztalta meg, milyen veszélyes egyetlen ember kezébe túl korán utódlási legitimitást adni. Lin Piao hivatalosan kijelölt örökösből vált állítólagos összeesküvővé, Vang Hung-ven pedig néhány év alatt emelkedett fel, majd került háttérbe. Mao ezért úgy hagyta maga után a rendszert, hogy a következő vezető kérdésére nem adott olyan egyértelmű választ, amelyet senki ne vitathatott volna.

Hua Kuo-feng birtokában volt a legmagasabb formális rang és Mao bizalmának néhány írásos jele. Csiang Csing és társai a kulturális forradalom örökségének legaktívabb védelmezőiként léphettek fel. Je Csien-jing és más veteránok mögött a hadsereg és a régi pártelit jelentős része állt, Teng Hsziao-pinget pedig ugyan eltávolították, de politikai kapcsolatai és tekintélye nem tűntek el egyik napról a másikra.

Ebben a helyzetben már Mao életében megkezdődött a harc annak meghatározásáért, hogy mit jelent Mao akarata. Aki saját politikai elképzelését hitelesen az elnök utolsó utasításaiként tudta bemutatni, annak hatalmas előnye volt. Csiang Csing és támogatói a Teng elleni harcot és a kulturális forradalom folytatását hangsúlyozták, Hua pedig a rend, az egység és Mao korábbi döntéseinek végrehajtása felől közelített.

Augusztusra ezért különös kettős hatalom alakult ki. Mao még élt, tehát elvileg minden döntés végső forrása továbbra is ő volt. A gyakorlatban azonban már azok küzdöttek egymással a jövőért, akik tudták, hogy hamarosan nem lesz többé lehetőség megkérdezni tőle, melyikük értelmezte helyesen az akaratát.

11. fejezet - Szeptember 9.

1976 szeptemberének első napjaiban Mao Ce-tung halála már nem távoli lehetőség volt. Orvosai hónapok óta tudták, hogy a szívbetegség, a neurológiai hanyatlás és a visszatérő légzési problémák együtt olyan állapotot teremtettek, amelyből nincs valódi felépülés. A politikai vezetés számára azonban még mindig hatalmas különbség volt aközött, hogy Mao haldoklik, illetve hogy Mao meghalt.

Szeptember 2-án a pártelnök újabb, immár harmadik súlyos szívrohamot kapott. Állapota ettől kezdve kritikussá vált. A mesterséges táplálás, az oxigénellátás és az intenzív orvosi beavatkozások csak időt nyertek. Li Cse-szuj későbbi visszaemlékezése szerint az orvoscsoporthoz tagjai már pontosan értették, hogy a vég közel van, ezt azonban még egymás között is nehezen mondták ki nyíltan.

A Csungnanhaj 202-es épületében ekkor szinte folyamatos készenlét alakult ki. A legfontosabb politikai vezetők rendszeresen érdeklődtek Mao állapotáról, és a betegszoba körüli folyosók az orvosi és politikai világ különös találkozóhelyévé váltak. Hua Kuo-feng, Csang Csun-csiao, Vang Hung-ven, Vang Tung-hszing és más vezetők tudták, hogy bármelyik percben olyan hírt kaphatnak, amely után az egész politikai rendszernek azonnal működésbe kell lépnie.

Mao még ebben az állapotban is megpróbált kommunikálni. Az utolsó napokról fennmaradt beszámolók azonban különösen nehezen ellenőrizhetők. Később mind Hua hívei, mind a radikálisok saját politikai álláspontjuk igazolására hivatkoztak Mao állítólagos utolsó szavaira. A kérdésnek óriási jelentősége volt: ha Mao a halála előtti napokban valamelyik politikai irány

folytatására adott utasítást, abból a következő hatalmi harc szereplői legitimációt meríthettek.

Csang Csun-csiao támogatói később azt állították, hogy Mao szeptember 5-e körül azt üzent: „a meghatározott elvek szerint” kell eljárni. A megfogalmazás hamarosan nyilvános politikai jelszóvá vált. Hua később azzal vádolta a Négyek Bandáját, hogy eltorzították vagy meghamisították Mao szavait. A vita azért volt különösen éles, mert a mondat feltűnően hasonlított ahhoz, amit Mao áprilisban Huának írt: a korábbi elvek szerint kell cselekedni.

Mao teste közben már nem engedelmeskedett a politikai viták logikájának. Szeptember 8-án az orvosok egyre rosszabb jeleket észleltek. Vérkeringése gyengült, légzése nehezebbé vált, és a szív működését fenntartó kezelések hatása fokozatosan csökkent. Li Cse-szuj beszámolója szerint Mao még egyszer megkérdezte, van-e remény. Az orvos természetesen azt válaszolta, hogy segíteni fognak rajta, de maga sem hihette, hogy valódi fordulat következhet.

Az éjszaka folyamán a pártvezetők gyülekezni kezdtek az épületben. Hua Kuo-feng, Csang Csun-csiao, Vang Hung-ven és Vang Tung-hszing is Mao közelében volt,

mások a szomszédos helyiségekben várakoztak. Csiang Csing is megjelent. A politikai ellentétek ezekben az órákban nem szűntek meg, de egyelőre mindenki ugyanarra a monitorra és ugyanazokra az orvosi jelentésekre figyelt.

Szeptember 9-én, éjfél után tíz perccel Mao szíve végleg leállt. Li Cse-szuj az elektrokardiográf egyenessé váló vonalát figyelte, majd megállapította a halál időpontját. Huszonhét évvel, tizenegy hónappal és néhány nappal azután, hogy 1949. október 1-jén a Tienanmen kapujából kihirdette a Kínai Népköztársaság megalakulását, Mao Ce-tung korszaka véget ért.

A betegszobában a beszámolók szerint az első reakció a gyász és a félelem sajátos keveréke volt. Csang Jü-feng sírva azt kérdezte, mi lesz most vele. Csiang Csing az orvosokat sürgette, hogy tegyenek még valamit férjéért, holott a halál már visszafordíthatatlan volt. Li később azt írta, hogy ő maga inkább saját jövője miatt érzett szorongást, mintsem személyes gyászt. Két évtizeden át Mao közvetlen környezetében élt, és pontosan tudta, milyen kiszámíthatatlan lehet az élet a vezető halála után azok számára, akik túl sok titkot ismernek.

Hua Kuo-feng viselkedése ezekben a beszámolókbán feltűnően visszafogott. Nem tartott politikai beszédet, és nem próbálta azonnal demonstrálni vezető szerepét. Vang Tung-hszinget utasította, hogy hívják össze a Politikai Bizottságot. A párt legfelső vezetése még az éjszaka folyamán Mao korábbi, medence melletti rezidenciáján gyűlt össze.

Ez volt az első Politikai Bizottsági ülés, amelyen már senki sem várhatott végső döntést Maótól. A résztvevők számára ennek pszichológiai súlyát nehéz túlbecsülni. Évtizedeken keresztül a legélesebb vitákban is létezett egy végső fórum: Mao meghallgathatta az érveket, félbeszakíthatta a vitát, kijelölhette a győztest vagy új irányba terelhetette a konfliktust. Most ugyanazok az emberek ültek egymással szemben, de többé nem volt fölöttük döntőbíró.

Az ülés első feladata még nem az utódlás, hanem a halálhír kezelése volt. Jóvá kellett hagyni az ország számára készülő közleményt, meg kellett szervezni a gyászidőszakot, gondoskodni kellett Mao holttestéről, és fel kellett készíteni az állami és pártapparátust arra, hogy a világ legnépesebb országának vezetője meghalt.

A közleményt délután négy órakor hozta nyilvánosságra a Hszinhua hírügynökség. A rádió adása megszakadt, majd felolvasták a párt, az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottsága, az Államtanács és a Központi Katonai Bizottság közös üzenetét. Mao Ce-tung, a Kínai Kommunista Párt elnöke, a kínai nép nagy vezetője súlyos betegsége ellenére kapott gondos kezelés után elhunyt. Az országot arra szólították fel, hogy a gyászt erővé változtatva folytassa az általa megkezdett ügyet.

Kínában az emberek milliói álltak meg a rádiók mellett. Voltak, akik valódi kétségbeeséssel sírtak. Mao számukra nem egyszerű politikus volt, hanem annak a forradalomnak a megtestesítője, amely véget vetett a polgárháborúnak, egyesítette az ország jelentős részét és nagyhatalommá tette Kínát. Egy egész nemzedék nőtt fel úgy, hogy Mao képe iskolában, gyárban, hivatalban és otthon mindenütt jelen volt.

A reakció mégsem volt olyan egységes, mint Csou En-laj januári halálakor. Külföldi megfigyelők több helyen azt tapasztalták, hogy kevesebb a spontán utcai gyász. Sok családnak volt személyes oka arra, hogy egészen másként gondoljon a pártelnökre. A kulturális forradalom során üldözött értelmiségiek, meghurcolt káderek és szétszakított családok tagjai közül többen csak a kötelező

gyászrituálét teljesítették, miközben magukban megkönnyebbülést érezhettek.

A pártvezetés azonban nem engedhette meg magának, hogy Mao halálát egyszerű társadalmi gyászként kezelje. Még aznap életbe léptek a korábban kidolgozott biztonsági tervek Pekingben. Fokozottan ellenőrizték a fővárost, figyelték a levelezést és azokat az embereket, akiket a hatóságok politikailag kockázatosnak tartottak. Az áprilisi Tienanmen-incidens emléke túlságosan friss volt ahhoz, hogy a vezetés feltételezze: a gyász automatikusan fegyelmezett marad.

Sanghajban még látványosabb készültséget rendeltek el. A város munkásmilíciája nagy mennyiségű éles lőszert kapott, és háborús készültséghez hasonló állapotot vezettek be. Ennek akkor még nem kellett feltétlenül puccselőkészületet jelentenie; Mao halála önmagában is indokolhatott rendkívüli biztonsági intézkedéseket. Néhány héttel később azonban ugyanezek a fegyveres struktúrák már egészen más megvilágításba kerültek.

A következő napokban az ország hivatalosan egységet mutatott. Mao holttestét felravatalozták, milliók vettek részt szervezett gyászszerartásokon, szeptember 18-ra pedig hatalmas pekingi emlékünnepséget készítettek elő.

A Politikai Bizottság tagjai egymás mellett jelentek meg, mintha közöttük semmilyen lényeges konfliktus nem létezne.

A látszólagos egység mögött azonban azonnal megváltozott minden. Szeptember 8-án még bármelyik vezető politikai érve megsemmisülhetett attól, hogy Mao másként döntött. Szeptember 9-én már nem létezett ilyen végső ítélet. Ettől a pillanattól kezdve Mao szavai, feljegyzései és korábbi kijelentései nem új döntések forrásai voltak, hanem olyan örökség, amelynek értelmezéséért egymással kellett megküzdeniük azoknak, akik életében mindannyian neki köszönhatték hatalmuk jelentős részét.

A huszonhét nap története ezen az éjszakán kezdődött. Csiang Csing még Mao özvegye és a Politikai Bizottság tagja volt, Csang Csun-csiao az állam egyik legmagasabb rangú vezetője, Vang Hung-ven a párt alelnöke, Jao Ven-jüan pedig a propaganda egyik kulcsfigurája. Hua Kuo-feng ugyan Mao formális helyettese volt, de senki sem tudhatta biztosan, elegendő-e ehhez a cím ahhoz, hogy ténylegesen az ország vezetőjévé váljon. A következő négy hétben nem egyszerűen azt kellett eldönteniük, ki ül Mao helyére, hanem azt is, hogy Mao nélkül melyik Mao marad életben: a kulturális

forradalom radikális öröksége, a Hua által hirdetett folytonosság, vagy egy olyan politikai irány, amelyet Teng Hsziao-ping bukása ellenére sem sikerült végleg eltüntetni.

12. fejezet – Az első nap

Mao Ce-tung halálával Kína nem maradt vezetés nélkül, de megszűnt az a politikai rend, amelyben a legfontosabb vitáknak mindig volt egy végső döntőbírája. Ez a különbség szeptember 9-én még alig volt látható. Az államapparátus működött, a Politikai Bizottság ülésezett, a hadsereg parancsnoki rendszere érintetlen maradt, és a párt minden szintjén pontosan tudták, milyen rituális és szervezési feladatokat kell végrehajtani egy vezető halálakor. A rendszer tehát nem omlott össze. Ami megszűnt, az a hatalom addigi legfontosabb rendezőelve volt.

Az első órákban azonban nem az utódlás kérdése uralta a vezetők figyelmét. Meg kellett szervezni Mao halálának bejelentését, a gyászidőszakot, a ravatalozást, a temetési bizottságot, a külföld felé irányuló kommunikációt és az ország biztonsági készségét. A Politikai Bizottság éjszakai ülésén Csiang Csing ugyan már felvetette Teng Hsziao-ping kizárását a pártból, de

javaslatának nem volt azonnali következménye. A többséget sokkal sürgetőbb feladatok foglalkoztatták, és ez önmagában mutatta, hogy Mao özvegye még korántsem tudta meghatározni a vezetés napirendjét.

A párt szeptember 9-én közzétett közleménye hangsúlyozta a folytonosságot. Mao életművének dicsérete mellett azt ígérte, hogy a párt folytatja az elhunyt elnök forradalmi vonalát. Senki sem beszélt új korszakról, és természetesen senki sem jelentette be a kulturális forradalom végét. A Mao utáni vezetés első nyilvános gesztusa éppen az volt, hogy úgy tett, mintha a politikai irány lényegében változatlan maradhatna.

Ez nem pusztán propaganda volt. Hua Kuo-feng és azok a veterán vezetők is, akik később döntő szerepet játszottak a Négyek Bandájának eltávolításában, 1976 szeptemberében nem a maoizmus felszámolására készültek. Hua saját legitimációját Mao döntéseiből vezette le, Je Csien-jing pedig a kulturális forradalom számos következményével szembeni ellenszenve ellenére sem akarta azonnal megnyitni Mao személyes felelősségének kérdését. Még Teng Hsziao-ping sem térhetett vissza egyszerűen úgy, mintha az áprilisi ítélet soha nem létezett volna.

A Mao utáni első napok egyik legfontosabb politikai erőforrása ezért nem egy új program, hanem Mao örökségének birtoklása lett. Ki mondhatja meg, melyik utasítása volt a legfontosabb? Ki őrzi a kéziratait? Ki dönt az addig kiadatlan művekről? Melyik politikai csoport mutathatja be magát úgy, mint amely nem új irányba vezeti az országot, hanem az elhunyt elnök valódi szándékát teljesíti?

A temetési bizottság összetétele gondosan követte a hivatalos rangsort. A négy életben maradt politikai bizottsági állandó bizottsági tag közül Hua Kuo-feng szerepelt első helyen, utána Vang Hung-ven, Je Csien-jing és Csang Csun-csiao következett. Ezt hosszú névsor egészítette ki a párt, az állam, a hadsereg és a tartományok vezetőiből. A sorrend külső szemlélő számára protokollnak tűnhetett, egy ennyire rangérzékeny rendszerben azonban minden pozíció jelentést hordozott.

Hua első helye nem jelentette azt, hogy már vitathatatlan vezetővé vált. Formális rangja alapján valóban ő állt Mao után, de ennek az új helyzetben még tartalmat kellett adni. Vang Hung-ven továbbra is a párt egyik alelnöke, Csang Csun-csiao pedig a legfelső állami és pártvezetés egyik tagja volt. Je Csien-jing mögött

hatalmas katonai tekintély és régi forradalmi kapcsolatrendszer állt. Csiang Csing pedig ugyan nem tartozott az Állandó Bizottsághoz, de mindenki tudta, hogy Mao özvegyeként olyan szimbolikus pozícióban van, amelyre semmilyen párttiszttség nem adott pontos mércét.

A bizonytalanságot növelte, hogy Mao halálát minden politikai tábor másként élhette meg. A radikálisok számára azonnal felmerült a veszély: az az ember tűnt el, aki felemelte őket, és aki személyes tekintélyével megvédhette őket a párt veteránjainak ellenszenvétől. A régi vezetők ezzel szemben azt láthatták, hogy megszűnt az a kiszámíthatatlan hatalmi központ, amely bármikor új politikai kampányt indíthatott ellenük. Hua számára Mao halála egyszerre jelentette politikai felhatalmazásának legfontosabb alapját és annak eltűnését, aki ezt a felhatalmazást bármikor megerősíthette volna.

Szeptember 11-én és 12-én különös telefonhívások érkeztek több tartományi pártbizottsághoz. A Központi Bizottság apparátusából azt közölték velük, hogy az országosan fontos ügyekben ezentúl egy Vang Hung-venhez kapcsolódó új ügyeleti irodán keresztül tartsák a kapcsolatot a központtal. Hunanban Csang Ping-hua, Hua régi munkatársa gyanúsnak találta az

utasítást, ezért közvetlenül Huát kérdezte meg róla. Hua állítólag nem tudott ilyen döntésről.

A későbbi hivatalos történetírás számára ez kézenfekvő bizonyítékká vált arra, hogy a Négyek Bandája Mao halála után azonnal saját kommunikációs hálózatot próbált létrehozni, és ezzel megkezdte a hatalom megszerzését. A történészeknek azonban óvatosabban kell fogalmazniuk. Vang Hung-ven magas rangú vezető volt, ezért valamilyen koordinációs funkció önmagában nem bizonyít puccsterveket. Az sem világos, pontosan kik adták az utasítást, milyen széles körben alkalmazták, és mit jelentett a gyakorlatban az új iroda.

Hua számára azonban nem az utólagos történészi bizonyítás volt a fontos, hanem az, hogyan értelmezte az eseményt akkor. Ha valóban úgy érzékelte, hogy Vang Hung-ven az ő tudta nélkül próbál közvetlen csatornát teremteni a tartományokhoz, az érthetően fenyegetőnek tűnhetett. Egy központi hatalmi válságban az információ útjainak ellenőrzése majdnem olyan fontos, mint a fegyveres erőké. Aki elsőként kap jelentést a tartományokból és elsőként küldhet utasítást nekik, az könnyen tényleges központtá válhat.

Egyes későbbi beszámolók szerint Hua már szeptember 11-én Li Hszen-niennel és Vang Tung-hszinggel tárgyalt arról, hogyan kellene „megoldani” a radikálisok problémáját, Li pedig kapcsolatba lépett Je Csien-jinggel. Más rekonstrukciók óvatosabbak, és úgy vélik, hogy a Mao halála utáni első napokban még inkább kölcsönös gyanakvás és helyezkedés zajlott, a konkrét eltávolítási terv csak a szeptember 18-i gyászszeretartás után kezdett kialakulni. A források közötti különbség itt lényeges, mert eldönti, hogy Hua azonnal tudatos ellenakcióba kezdett-e, vagy csak fokozatosan jutott el a radikálisok letartóztatásának gondolatáig.

Abban viszont kevés vita lehet, hogy a szereplők már az első napokban figyelték egymást. Apró gesztusok kaptak hatalmas politikai jelentőséget. Ki hány titkárral jelenik meg egy megbeszélésen? Ki kivel tárgyal külön? Melyik tartományi vezető kit hív fel? Ki fogalmazza a hivatalos közleményeket? Melyik Mao-idézet kerül a lapok címdalára? A bizonytalanságban minden mozdulat mögött szándékot lehetett sejteni.

A különös az volt, hogy közben az ország felé még teljes egységet kellett mutatni. Mao holtteste mellett Hua, Csiang Csing, Vang Hung-ven, Csang Csun-csiao,

Jao Ven-jüan, Mao Jüan-hszin, Vang Tung-hszing és Csen Hszi-lien együtt jelent meg. Később ezt a fényképet Hua ellen is megpróbálták felhasználni, mintha a radikálisokhoz való közelségét bizonyítaná. Valójában inkább a pillanat természetét tükrözte: Mao halála után még senki sem engedhette meg magának, hogy nyilvánosan széttörje a párt egységének képét.

Az első nap ezért nem hozott nyílt utódlási harcot. Ennél fontosabb dolgot hozott: megszüntette azt a politikai mechanizmust, amely addig kordában tartotta a konfliktust. Csiang Csing és társai immár nem kérhették Mao támogatását, Hua pedig nem kaphatott tőle újabb megerősítést. Ettől kezdve minden szereplő ugyanabból a véges örökségből próbált politikai tőkét kovácsolni, és közben egyre erősebben gyanította, hogy ellenfelei ugyanerre készülnek.

13. fejezet – Mao temetése

A Mao halála utáni hivatalos gyász kilenc napon keresztül szigorúan megszervezett politikai rítus szerint zajlott. Szeptember 11. és 17. között a pekingi Népi Gyűlés Csarnokában róhatták le kegyeletüket az arra kijelölt kínai és Pekingben tartózkodó külföldi delegációk. A pártvezetés Mao ravatala mellett váltásban

állt díszőrséget, az ország gyáraiban, falvaiban, iskoláiban és katonai egységeiben pedig szervezett megemlékezéseket tartottak.

A gyász csúcspontjára szeptember 18-án délután három órakor került sor. A Tienanmen térre mintegy egymillió embert rendeltek ki, és ugyanebben az időpontban egész Kínában megállt az élet. Gyárakban, hivatalokban, iskolákban és falvakban emberek százmilliói álltak háromperces néma csöndben. A pekingi téren ötszáz fős katonazenekar játszott gyászzenét, a vezetők pedig egyetlen sorban állva mutatták az ország számára, hogy Mao halála nem bontotta meg a párt egységét.

A szertartást Vang Hung-ven vezette. Már önmagában ez is jelezte, hogy szeptember 18-án még semmilyen nyilvános tisztogatás nem kezdődött a radikálisok ellen. Vang a párt második legmagasabb rangú életben maradt vezetője volt, és ennek megfelelő szerepet kapott. Csiang Csing, Csang Csun-csiao és Jao Ven-jüan ugyanúgy jelen voltak a hivatalos vezetés soraiban, mint Hua Kuo-feng, Je Csien-jing és a későbbi ellenfeleik.

A gyászbeszédet azonban Hua mondta. Ez volt az első alkalom Mao halála után, amikor Hua országos és

nemzetközi nyilvánosság előtt egyértelműen az elhunyt pártelnök első számú örököseként jelenhetett meg. Nem azért, mert új politikai programot hirdetett, hanem mert ő mondhatta ki, mit kell Mao életművéből továbbvinni. A beszéd hűséget fogadott Mao politikai vonalának, a marxizmus-leninizmus és Mao Ce-tung gondolatai továbbvitelének, valamint a párt egységének.

A szöveg egyik legfeltűnőbb idézete Mao régi tétele volt: a politikai hatalom a puska csövéből nő ki. A mondat a forradalmi történelem összefüggésében teljesen természetesnek számított, 1976 szeptemberében azonban különös mellékjelentést kapott. Mao halála után ugyanis minden politikai csoport számára világos volt, hogy a hadsereg álláspontja döntő lehet. A Négyek Bandájának tagjai magas párt- és állami tisztségeket birtokoltak, de a fegyveres erők veterán parancsnoki elitjében sokkal gyengébb kapcsolatokkal rendelkeztek, mint Je Csien-jing és társai.

A hivatalos gyászbeszéd körül nem alakult ki olyan nyílt konfliktus, amelyből utólag könnyű lenne felismerni a közelgő szakítást. Ez fontos körülmény. Ha Csiang Csing és társai már szeptember 9-től teljes sebességgel puccsra készültek volna, miközben Hua és a veteránok ugyanolyan határozott ellenpuccsot szerveznek, aligha

működött volna ilyen viszonylag rendezett módon a közös temetési apparátus. Feszültség létezett, de a szereplők egyelőre még ugyanazon politikai rendszer szabályain belül próbáltak helyezkedni.

A vita inkább Mao utolsó szavainak értelmezése körül kezdett körvonalazódni. Szeptember 16-án a Zsenmin Zsipao, a Felszabadító Hadsereg Napilapja és a Vörös Zászló közös vezércikkében megjelent egy mondat, amely szerint Mao arra szólította fel a vezetést, hogy „a meghatározott elvek szerint járjon el”. A megfogalmazás feltűnően hasonlított ahhoz a cédulán fennmaradt mondathoz, amelyet Mao április 30-án Hua Kuo-fengnek írt: „a korábbi elvek szerint járj el”.

A különbség mindössze néhány kínai írásjegy volt, politikai jelentősége azonban gyorsan megnőtt. A radikálisokhoz kapcsolódó propaganda azt az értelmezést kezdte hangsúlyozni, hogy a „meghatározott elvek” mindenekelőtt a kulturális forradalom folytatását és Teng Hsziao-ping bírálatának fenntartását jelentik. Sanghajban már szeptember 17-én olyan cikk jelent meg, amely kifejezetten összekapcsolta Mao állítólagos utolsó útmutatását a „kapitalista úton járók” elleni harccal és Teng további bírálatával.

A mondat eredete később súlyos politikai váddá vált. Hua hatalmának megszilárdítása után a Négyek Bandáját azzal vádolták, hogy meghamisította Mao utolsó utasítását, és egy valójában Huának adott mondatból saját politikai jelszót készített. A történeti kép ennél bizonytalanabb. Több forrás arra utal, hogy Mao valóban használt nagyon hasonló megfogalmazást másokkal, köztük Csiang Csinggel és Csang Csun-csiaóval folytatott beszélgetéseiben is. Még Hua maga sem tekintette kezdetben feltétlenül hamisításnak a két változat közötti eltérést.

A kérdés valódi tétje ezért nem filológiai volt. Nem az döntötte el a politikai harcot, hogy Mao pontosan melyik írásjegyet használta. A lényeg az volt, ki jogosult Mao szavait hivatalos irányvonallá alakítani. Ha Jao Ven-jüan és a propagandaapparátus önállóan dönti el, melyik Mao-mondat kap országos hangsúlyt, az Hua számára saját vezetői pozíciójának megkerüléseként hathatott. Ha viszont Hua határozza meg, melyik változat az autentikus, akkor ő válik Mao politikai hagyatékának legfőbb értelmezőjévé.

A szeptember 18-i szertartáson mindebből még semmi sem látszott. A képeken a vezetők fegyelmezetten állnak egymás mellett, és az országos rádióközvetítés ugyanazt

az üzenetet sugározta minden tartományba: Mao meghalt, de a párt egységes, az ország pedig ugyanazon az úton halad tovább.

A szertartás azonban egyben lezárt valamit. Amíg Mao holtteste a politikai élet középpontjában állt, minden vezetőnek a gyász és a folytonosság rítusát kellett követnie. Szeptember 18-a után a temetés közvetlen feladatai megszűntek, és többé nem lehetett elhalasztani azokat a kérdéseket, amelyekre Mao életében sem született tartós válasz. Ki vezeti ténylegesen a pártot? Milyen helyet kapnak a radikálisok? Mi történik Tenggel? Ki ellenőrzi Mao iratait és politikai hagyatékát?

A Tienanmen téren még egymás mellett álltak, néhány héttel később azonban ugyanennek a vezetésnek négy tagja fogoly lett. A fordulat nem azért következett be, mert a gyászszerartás napján már minden készen állt a letartóztatásukra, hanem mert Mao temetésével eltűnt az utolsó olyan politikai feladat, amely átmenetileg közös érdeket teremtett a riválisok között. Ettől kezdve a pártegység többé nem rítus kérdése volt, hanem hatalmi probléma.

14. fejezet – Az özvegy támadásba lendül

Csiang Csing későbbi pere és az 1976 után kialakított hivatalos történet szinte természetesnek állította be, hogy Mao halálával az özvegy azonnal a legfelső hatalom megszerzésére tört. A Négyek Bandájának állítólagos puccsterve a kínai közbeszéd egyik legismertebb történetévé vált: Mao még meg sem halt, amikor felesége és társai már a hatalom megszerzésére készültek, az elnök halála után pedig kommunikációs hálózatokat építettek, fegyvereket halmoztak fel, híveiket mozgósították és saját embereiket igyekeztek kulcspozíciókba juttatni.

A történet egyes elemei valós eseményeken alapultak. A probléma az, hogy ezeket a győztesek később egyetlen, előre kidolgozott összeesküvés bizonyítékaiként rendezték sorba, miközben a korabeli források ennél jóval kuszább képet mutatnak. Csiang Csing valóban rendkívül aktív volt Mao halála után, és egyre nyíltabban ütközött Huával. Arra azonban nincs meggyőző bizonyíték, hogy szeptember első napjaitól kezdve kidolgozott katonai puccstervet irányított volna.

A legelső Politikai Bizottsági ülésen Teng Hsziao-ping pártból való kizárását követelte. Ez tökéletesen illeszkedett addigi politikájához. Teng áprilisban elvesztette minden tisztségét, de párttagságát

megtarthatta, ami azt jelentette, hogy elvben létezett számára visszaút. Csiang Csing pontosan tudhatta, milyen veszélyt jelent ez. Teng már egyszer visszatért a teljes politikai bukásból, és az idős veteránok jelentős része továbbra is rokonszenvezett vele.

A javaslat azonban nem kapott elsőbbséget. Hua nem engedte, hogy Mao halálának napján a vezetés azonnal újabb tisztogatással kezdjen foglalkozni. Ez apró, de fontos jel volt: Csiang Csing már nem tudta egyszerűen azzal növelni követelése súlyát, hogy az elnök felesége. Mao életében mindenki számolhatott azzal, hogy szavai mögött esetleg Mao személyes támogatása áll. Most már csak saját politikai súlyára támaszkodhatott.

Az özvegy egyik legfontosabb problémája éppen az volt, hogy nem rendelkezett világos intézményi hatáskörrel. Politikai bizottsági tagként magas rangú vezető maradt, de sem a kormányt, sem a pártszervezetet, sem a hadsereget nem irányította. Ezért minden olyan ügy különösen fontos lehetett számára, amely Mao személyes örökségéhez kötődött. Férje iratai, kéziratjai, feljegyzései és kiadatlan szövegei nem csupán családi emléktárgyak voltak: a Mao utáni Kínában politikai fegyverré válhattak.

Szeptember végén Csiang Csing igényt jelentett be Mao iratainak kezelésére. Családi szempontból a kérés nem tűnhetett abszurdnak. Mao azonban nem magánemberként hagyta hátra dokumentumait, hanem a párt elnökeként, akinek minden feljegyzése potenciálisan állami jelentőségű volt. Hua ezért ragaszkodott ahhoz, hogy az anyagokat a Központi Bizottság Általános Irodája vegye át.

A konfliktus heves vitává vált. Vu Te későbbi visszaemlékezése szerint Csiang Csing személyesen és telefonon is hosszasan veszekedett Huával a kérdésről. A vita jóval többről szólt annál, ki kapja meg az elhunyt férj papírjait. Ha Csiang Csing kezében vannak Mao feljegyzései, ő válogathatja ki, mely mondatok kerülnek elő, melyekre hivatkoznak nyilvánosan, és milyen kép alakul ki Mao utolsó politikai akaratáról. Hua ezt nyilvánvalóan nem engedhette meg.

Hasonló konfliktus alakult ki Mao Jüan-hszin körül. Mao unokaöccse az utolsó évben politikai összekötőként dolgozott a beteg pártelnök mellett, Mao halálával azonban formális feladata megszűnt. Jüan-hszin vissza akart térni Liaoningba, és kezdetben Csiang Csing sem tiltakozott. A szeptember 29-i Politikai Bizottsági ülésen azonban a radikálisok hirtelen erősen ellenezték

távozását.

Csiang Csing arra hivatkozott, hogy családi ügyről van szó, és Jüan-hszinnek Pekingben kell maradnia. A vita órákon át húzódott. A későbbi beszámolók szerint a jelenlévők közül többen annyira belefáradtak Csiang Csing érvelésébe, hogy egyszerűen távoztak. Hua viszont végighallgatta, majd amikor az özvegy befejezte, röviden közölte, hogy az ülésnek vége és Mao Jüan-hszin visszatér Liaoningba.

Ez a jelenet azért fontos, mert megmutatja, milyen gyorsan változott meg a hatalmi kultúra Mao halála után. Néhány héttel korábban Csiang Csing szavának külön súlyt adott az a bizonytalanság, vajon férje hogyan reagálna egy vele való konfliktusra. Szeptember végén Hua már egyszerűen meghozhatta az ellenkező döntést. Csiang Csing indulata megmaradt, de mögüle eltűnt az a végső tekintély, amely korábban kiszámíthatatlanná tette minden összeecsapásának kimenetelét.

A propaganda területén ugyanakkor a radikálisok továbbra is jelentős befolyással rendelkeztek. Jao Ven-jüan a Hszinhua és a központi sajtó munkájában fontos szerepet játszott, a „meghatározott elvek szerint” jelszó pedig egyre gyakrabban jelent meg a lapokban. A

radikális értelmezés világos volt: Mao utolsó politikai akarata a kulturális forradalom folytatása, Teng bírálata és a „kapitalista úton járók” elleni harc.

A későbbi hivatalos propaganda ezt is a hatalomátvételi terv részének tekintette. Valójában Csiang Csing és társai számára teljesen logikus volt, hogy éppen ezen a területen próbálják megőrizni befolyásukat. Nem rendelkeztek a hadsereg fölötti ellenőrzéssel, a kormány élén Hua állt, a régi káderek pedig fokozatosan visszanyerték politikai magabiztosságukat. A kulturális forradalom ideológiája és az ahhoz kapcsolódó propaganda volt az a terület, ahol a radikálisok továbbra is a legerősebbnek érezhették magukat.

Ez azonban sajátos csapdát teremtett. Minél erősebben hangsúlyozták a Teng elleni harc folytatását, annál inkább megerősítették a veterán vezetők félelmét attól, hogy Mao halála után újabb tisztogatási hullám kezdődhet. Minél inkább saját kezelésükbe próbálták venni Mao utolsó utasításainak értelmezését, annál inkább érezhette Hua, hogy saját formális elsőbbségét veszélyeztetik. Csiang Csing minden újabb támadása tehát nemcsak erőt mutatott, hanem újabb ellenfeleket is ösztönzött arra, hogy egymással keressenek szövetséget.

Különösen fontos hangsúlyozni, hogy még ekkor sem egy egyszerűen kétpólusú harc zajlott. Hua és a veteránok sem minden kérdésben gondolkodtak azonosan. Hua továbbra is a kulturális forradalom alapvető legitimitását vallotta, és Teng Hsziao-ping áprilisi bírálatát sem akarta visszavonni. Je Csien-jing és más régi vezetők viszont jóval mélyebb ellenérzéseket tápláltak a kulturális forradalommal szemben. Az kötötte össze őket, hogy egyikük sem akarta Csiang Csing és társai további megerősödését.

A radikálisok későbbi bukásának egyik magyarázata ezért nem az, hogy túl keveset tettek a hatalomért, hanem hogy rosszul mérték fel saját erejük természetét. Propagandabefolyásuk, magas pártbeli pozíciójuk és Mao örökségére való hivatkozásuk látványos volt, de nem pótolta a hadsereg, a közbiztonsági struktúrák és a régi pártelit támogatását. Mao életében ezeket a hiányokat az elnök személyes tekintélye elfedhette. Halála után azonban minden újabb konfliktus egyre világosabban megmutatta, hogy Csiang Csingnek sokkal több ellensége van, mint olyan intézményi erőforrása, amelyre válsághelyzetben valóban támaszkodhat.

15. fejezet – Sanghaj

Ha a Négyek Bandájának volt olyan helye Kínában, amelyet politikai hátországnak lehetett nevezni, az Sanghaj volt. Csiang Csing itt építette fel színészi pályájának egy részét, Csang Csun-csiao és Jao Ven-jüan a város párt- és kulturális világából emelkedett országos szerepbe, Vang Hung-ven pedig sanghaji munkásaktivistából vált alig néhány év alatt a Kínai Kommunista Párt alelnökévé. A kulturális forradalom legfontosabb politikai kísérleteinek egy része is Sanghajban zajlott.

1967 januárjában a városban létrejött tömegmozgalom megdöntötte a korábbi pártvezetést. A „januári vihar” Mao számára példát mutatott arra, hogyan lehet a kulturális forradalmat a hatalom intézményeinek teljes átalakítására felhasználni. Rövid ideig még az is felmerült, hogy Sanghajban a Párizsi Kommün mintájára új politikai szervezetet hoznak létre, végül azonban a forradalmi bizottság rendszere győzött.

A kulturális forradalom következő éveiben Sanghaj különleges politikai laboratóriummá vált. A város vezetése büszkén hirdette, hogy a munkások közvetlenebb szerepet kapnak a politikában, a régi szakértői hierarchiákat megtörték, és olyan új intézményeket hoztak létre, amelyek a forradalmi

tömegmozgalom örökségét őrzik. Ezek közül 1976-ban a munkásmilícia vált a legfontosabbá.

A milícia nem egyszerűen néhány felfegyverzett politikai aktivistából állt. Sanghajban hosszú éveken át fejlesztették szervezetét, rendszeres katonai kiképzést tartottak, parancsnoki struktúrát alakítottak ki, és számos munkahelyen működtek fegyveres egységei. Csang Csun-csiao személyesen is nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy a város munkássága ne kizárólag politikai, hanem szükség esetén fegyveres erőforrásként is számítsa.

Mao maga sem ellenezte ezt. A milíciák létrehozása nem a Négyek Bandájának titkos programja volt, hanem a maoista népi háborús elképzelés része. A Szovjetunióval fennálló súlyos katonai feszültség és egy esetleges külső támadás veszélye miatt az egész országban működtek milíciaegységek. Sanghaj csak különösen nagy hangsúlyt helyezett rájuk, és politikailag erősebben összekapcsolta őket a kulturális forradalom vívmányaival.

Ezért veszélyes automatikusan puccselőkészületnek tekinteni minden 1976-os sanghaji katonai intézkedést. Mao halála előtt és közvetlenül utána Pekingben és

másutt is fokozott készültséget rendeltek el. A vezetés attól tartott, hogy a pártelnök halála társadalmi zavargásokat idézhet elő, különösen az áprilisi Tienanmen-incidens után. Sanghajban ugyanígy indokolható volt a milícia mozgósítása és a fegyveres készenlét növelése.

Mao szeptember 9-i halálakor a város valóban rendkívüli készültségi intézkedéseket hozott. A milícia egységei nagyobb mennyiségű lőszerhez jutottak, járőrök jelentek meg az utcákon, és a városi vezetés különösen figyelmesen követte a pekingi eseményeket. A későbbi vádiratok ezt úgy mutatták be, mintha Sanghaj már az első naptól a radikálisok fegyveres hatalomátvételére készülne. A kortárs helyzet alapján azonban legalább ugyanilyen valószínű, hogy a készültség jelentős része általános biztonsági intézkedés volt.

A város politikai vezetése ugyanakkor valóban szorosan kötődött Csang Csun-csiaóhoz és társaihoz. Ma Tien-suj, a sanghaji pártvezetés egyik legfontosabb alakja, Hszü Csing-hszen és Vang Hsziu-csen olyan rendszerben irányította a várost, amelynek felemelkedése elválaszthatatlan volt a kulturális forradalomtól. Ha Pekingben a radikális vezetők végleg elveszítik hatalmukat, saját pozíciójuk is veszélybe

kerülhetett.

Sanghaj tehát nem azért volt fontos, mert biztosan készen állt volna egy országos katonai felkelésre, hanem mert itt létezett a Négyek Bandájához kötődő politikai hálózatok legsűrűbb koncentrációja. A városi pártvezetés, a propagandaapparátus, a munkásmilícia és számos kulturális intézmény együtt olyan hátteret adott, amellyel Csiang Csing és társai Pekingben nem rendelkeztek.

A propagandában is hamar megmutatkozott ez a különleges kapcsolat. A Mao utolsó utasításairól kibontakozó vitában a sanghaji sajtó a leghatározottabban kapcsolta össze a „meghatározott elvek szerint” jelszót a kulturális forradalom további folytatásával és Teng Hsziao-ping bírálataival. A városból érkező politikai nyelv jóval militánsabb volt, mint Hua egyre óvatosabb folytonossági retorikája.

Ez azonban kétélű fegyvernek bizonyult. A sanghaji radikalizmus segítette Csiang Csingéket abban, hogy Mao halála után is országos politikai jelenlétet mutassanak, ugyanakkor megerősítette ellenfeleik gyanúját. A veterán vezetők szemében könnyen kialakulhatott az a kép, hogy Pekingben a Négyek

Bandája a propagandát, Sanghajban pedig egy felfegyverzett politikai hátországot ellenőriz.

A valós katonai erő ennél sokkal problematikusabb volt. A munkásmilícia nem helyettesíthette a Népi Felszabadító Hadsereget. Fegyverei, kiképzése és szervezete ellenére aligha lehetett volna sikeresen szembeszállni a reguláris hadsereggel, ha a központi katonai vezetés egységesen a radikálisok ellen fordul. Csang Csun-csiao magas katonai-politikai tisztsége sem változtatott ezen. A hadsereg veterán parancsnoki karának nagy része nem az ő embere volt, és a kulturális forradalom alatt elszenvedett sérelmek miatt sokan kifejezetten ellenségesen viszonyultak hozzá.

Sanghaj ereje ezért inkább politikai fenyegetésként volt jelentős, mint egy országos polgárháború reális bázisaként. Ha a pekingi hatalmi harc elhúzódik, és a központi vezetés két rivális csoportra szakad, a város támogatása értékes lehetett volna a radikálisok számára. Ha viszont Pekingben gyorsan és egyértelműen eldőlni kezd, ki ellenőrzi a hadsereget, a központi kommunikációt és a pártapparátust, Sanghaj mozgástere drámaian beszűkül.

Hua és Je Csien-jing pontosan ezért tekinthetett a városra egyre nagyobb aggodalommal. Nem kellett

bizonyossággal tudniuk, hogy fegyveres felkelés készül. Elég volt annak lehetősége, hogy ha Pekingben nyílt összeecsapásra kerül sor, a radikálisok egy többmilliós város politikai apparátusára és jelentős milíciájára támaszkodhatnak. Egy ilyen kockázat a hatalmi döntés halogatása ellen szólt.

A sanghaji vezetők eközben éppen ellenkező következtetésre juthattak. Mao halála után a városuk még mindig a kulturális forradalom egyik mintaterületének számított, és Pekingben továbbra is magas pozíciókat foglaltak el azok a politikusok, akik velük együtt emelkedtek fel. Semmi sem tette szükségsszerűvé, hogy néhány héten belül mindez összeomlik.

Ez volt a radikálisok egyik legnagyobb tévedése. Hatalmukat részben abból mérték fel, amit láttak: magas tisztségeket, sajtóbefolyást, sanghaji hálózatokat, milíciát és Mao örökségének egy részét. Ellenfeleik erejét viszont sokkal nehezebb volt észrevenni, mert az nem látványos tömegmozgalmakban jelent meg, hanem régi személyes kapcsolatokban, katonai lojalitásokban, közbiztonsági struktúrákban és egyre titkosabb megbeszélésekben. Szeptember végére már nem az volt a döntő kérdés, hogy Sanghaj mennyire erős, hanem hogy Hua Kuo-feng

meddig hajlandó kockáztatni azt, hogy egyszer valóban szükség legyen erre az erőre.

16. fejezet – Hua dönt

Mao gyászszeretése után a pekingi politikai élet ritmusa megváltozott. A szeptember 18-ig tartó időszakban a vezetők minden személyes és politikai ellentétük ellenére közös feladatot hajtottak végre: el kellett temetniük azt az embert, akinek tekintélye évtizedeken át összetartotta a rendszert. A szeretetés lezárultával azonban többé nem volt olyan közös ügy, amely mögött átmenetileg háttérbe szoríthatták volna a közöttük növekvő bizalmatlanságot.

Hua Kuo-feng helyzete kívülről nézve kedvezőnek tűnhetett. Ő volt a párt első alelnöke, az Államtanács miniszterelnöke, és formálisan Mao utáni első számú vezető. Mao kézírásával rendelkezett arról a mondatról is, amelyet később politikai végrendeletként használt: ha Hua intézi a dolgokat, az elnök nyugodt lehet. Csakhogy mindez nem jelentette azt, hogy ténylegesen ellenőrizte a párt egészét. A kulturális forradalom alatt felemelkedett vezetők továbbra is jelen voltak a Politikai Bizottságban, Csiang Csing és társai jelentős propagandabefolyással rendelkeztek, a veterán forradalmárok pedig nem Hua

emberei voltak.

Hua ezért az első hetekben óvatosan mozgott. A későbbi hivatalos elbeszélések azt a benyomást keltették, mintha Mao halála után rögtön felismerte volna a Négyek Bandájának összeesküvését, majd Je Csien-jinggel együtt azonnal kidolgozta volna megsemmisítésük tervét. Frederick Teiwes és Warren Sun kutatásai ennél jóval bizonytalanabb képet mutatnak. A Mao temetését megelőző napokban valóban folytak beszélgetések a „négyek problémájának” megoldásáról, de ezek inkább puhatolózó, általános eszmecserék voltak, nem egy kész letartóztatási terv részletei.

Szeptember közepén Hua több kormányzati vezetővel találkozott. Li Hszien-nien, Csen Hszi-lien, Csi Teng-kuj, Vu Te és Csen Jung-kuj is részt vett azon a megbeszélésen, amelyen szóba került a radikális vezetők helyzete. Csi Teng-kuj azt vetette fel, hogy nem feltétlenül kell mind a négy embert ugyanúgy kezelni. A megjegyzést csönd fogadta, a vita pedig nem folytatódott.

Ez a látszólag jelentéktelen epizód sokat elárul arról, mennyire bizonytalan volt még a helyzet. 1976 októbere után természetessé vált, hogy Csiang Csinget, Csang

Csun-csiaót, Jao Ven-jüant és Vang Hung-vent egyetlen politikai egységként kezeljék. Szeptember közepén azonban még a velük szemben bizalmatlan vezetők sem feltétlenül látták őket azonos súlyú ellenségnek. Csiang Csing ráadásul Mao özvegye volt, ami még az elnök halála után is különleges politikai védelmet jelenthetett számára.

Hua ebből azt a következtetést vonta le, hogy ilyen kérdésekről nem érdemes nagyobb csoportban beszélni. Ha valóban döntést akar hozni, azt csak néhány megbízható emberrel tárgyalhatja meg.

A veterán forradalmárok körében közben hasonló gondolatok jelentek meg. Közülük a legfontosabb Je Csien-jing volt, a hetvenkilenc éves marsall. Je nem rendelkezett már olyan napi katonai irányító hatalommal, mint pályája korábbi szakaszaiban, de tekintélye óriási maradt. A hosszú forradalmi háborúk veteránja, a párt egyik alelnöke és a Politikai Bizottság Állandó Bizottságának tagja volt, ráadásul személyes kapcsolatok egész hálózata kötötte a Népi Felszabadító Hadsereg vezetőihez.

A későbbi Teng-korszak történetírása hajlamos volt Je szerepét felnagyítani, Hua kezdeményező szerepét pedig

háttérbe szorítani. Ennek politikai oka volt. Hua az 1980-as évekre elvesztette hatalmát, és személyét egyre kevésbé illett a Mao utáni fordulat hőségének tekinteni. Je viszont a régi forradalmárok tiszteletre méltó képviselőjeként könnyebben illett abba a történetbe, amely szerint a veteránok mentették meg a pártot a kulturális forradalom radikálisaitól.

A rendelkezésre álló források alapján azonban inkább az látszik, hogy Hua kezdeményezett, Je pedig döntő támogatást adott hozzá. A kapcsolatfelvételhez Hua Li Hszen-nient használta. Ez logikus választás volt. Li régi forradalmár, tapasztalt gazdaságpolitikus és a Politikai Bizottság tagja volt, aki személyesen is jól ismerte Jét. A beszélgetések rendkívül óvatosan zajlottak. A résztvevők attól tartottak, hogy lehallgatják őket, ezért Je állítólag egy alkalommal még a rádió hangerejét is feltekerte, amikor érzékeny politikai kérdésekről beszélt.

Ez a félelem önmagában megmutatja, milyen állapotban volt a vezetés. A Kínai Kommunista Párt legfelső politikusai saját államuk központjában úgy tárgyaltak egymással, mintha illegális összeesküvők lennének. Részben azok is voltak. Ha Hua és Je valóban a Politikai Bizottság több tagjának letartóztatására készült, akkor olyan lépést terveztek, amelynek nem volt világos

alkotmányos vagy pártszabályzati alapja.

A régi vezetők eleinte éppen ezért keresték a törvényesebb megoldás lehetőségét. Felmerült, hogy a Politikai Bizottság vagy a Központi Bizottság ülésén szavazzák le a radikálisokat, távolítsák el őket tisztségeikből, majd politikailag szigeteljék el őket. A módszer elvileg megfelelt volna a párt formális eljárásainak, és sokkal kevésbé tűnt volna puccsnak, mint a vezetők fizikai elfogása.

A számok azonban nem adtak megnyugtató választ. Csen Jün és más veteránok állítólag végignézték a Központi Bizottság összetételét, és arra jutottak, hogy egy szavazás kimenetele nem teljesen kiszámítható. A kulturális forradalom alatt sok olyan ember került a testületbe, aki valamilyen módon a radikális politikához kötődött. Ez nem jelentette azt, hogy mindannyian Csiang Csing hívei lettek volna, de egy nyílt hatalmi összeecsapásban nem lehetett előre tudni, hogyan szavaznak.

A szovjet történelem példája is előkerült. 1957-ben Nyikita Hruscsov a szovjet pártelnökségben kisebbségbe került a később „pártellenes csoportnak” nevezett Molotov–Malenkov–Kaganovics-blokkal szemben, de a

Központi Bizottság összehívásával és a hadsereg támogatásával megfordította a helyzetet. A kínai vezetők jól ismerték az esetet. Pontosan ebből következett az aggodalom: egy politikai testületben elért pillanatnyi többség önmagában nem feltétlenül dönti el a hatalom kérdését.

Szeptember 26-án este Hua találkozott Li Hsien-niennel és Vu Tével. A megbeszélés hajnalig tartott, és valószínűleg ez volt az a pillanat, amikor a bizonytalanság konkrét döntéssé alakult. Hua abból indult ki, hogy a konfliktus a radikálisokkal elkerülhetetlen. Ha nem cselekszenek időben, szerinte senki sem tudhatja, hány ember „feje fog lehullani”.

Vu Te két lehetőséget látott. Vagy összehívják a vezető testületet és szavazással távolítják el a radikálisokat, vagy egyszerűen letartóztatják őket. Kezdetben ő maga inkább a pártülési megoldás felé hajlott. A három vezető azonban újra számolni kezdett, és ismét arra jutott, hogy a Központi Bizottságban nem garantálható az eredmény.

Ezzel szemben egy dologban biztosabbak lehettek: a Négyek Bandájának nincs jelentős támogatása a hadseregben. Ez lett a döntő tényező.

Ha Csiang Csing és társai tömeges társadalmi támogatással rendelkeztek volna, letartóztatásuk országos zavargásokat válthatott volna ki. Ha a hadsereg valamelyik meghatározó csoportja mögöttük állt volna, az akció akár polgárháborúhoz is vezethetett volna. Hua, Li és Vu azonban úgy ítélte meg, hogy egyik feltétel sem áll fenn. A kulturális forradalom radikális vezetői sok ellenséget szereztek, miközben valódi fegyveres támaszuk rendkívül korlátozott maradt.

A beszélgetés végére Hua álláspontja megszilárdult: jobb előbb cselekedni, mint később, és minél előbb, annál jobb. Ez még nem jelentette azt, hogy minden részlet készen állt. A döntés és a végrehajtási terv között napok teltek el. Je Csien-jing szerepe ekkor vált igazán fontossá. Hua politikai felhatalmazással rendelkezett, Je viszont katonai kapcsolatokkal és olyan személyes tekintéllyel, amely nélkül sokkal kockázatosabb lett volna a lépés. A két ember érdeke ezen a ponton találkozott.

Nem ugyanazt a jövőt képzelték el Kínának. Hua meg akarta őrizni Mao alapvető politikai örökségét, Je pedig sokkal erősebb ellenérzést táplált a kulturális forradalommal szemben. Abban azonban teljesen egyetértettek, hogy Csiang Csing és társai nem vehetik át a párt irányítását. Ez az egyetlen közös cél

elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy létrejöjjön az a koalíció, amely néhány nappal később véget vetett a Négyek Bandája politikai pályájának.

17. fejezet - Az összeesküvés

A „puccs” szó 1976 októberének kínai eseményeire egyszerre pontos és félrevezető. Pontos abban az értelemben, hogy Hua Kuo-feng és társai nem szabályos párteljárás során távolították el ellenfeleiket. A Politikai Bizottság négy magas rangú tagját előzetes szavazás és nyilvános pártvizsgálat nélkül, titkos terv alapján fegyveres biztonsági emberekkel vették őrizetbe. Félrevezető viszont akkor, ha azt sugallja, hogy egy kívülálló csoport ragadta el az államhatalmat. Hua maga volt a párt első alelnöke és miniszterelnök, az akcióban részt vevők pedig a fennálló rendszer legfelső vezetői közé tartoztak.

Az október 6-i művelet ezért inkább palotaforradalom volt: a rendszer egyik része a rendszer saját biztonsági szerveivel számolta fel a vezetés egy másik részét. A tervet rendkívül szűk körben készítették elő. Ez nem pusztán óvatosság volt, hanem az akció sikerének alapfeltétele. A radikálisok még mindig a Politikai Bizottság tagjai voltak, hozzáfértek vezetői

információkhoz, munkatársaik ültek fontos párt- és propagandaintézményekben, Sanghajban pedig kiterjedt kapcsolatrendszer állt mögöttük. Ha akár néhány órával korábban értesülnek a tervről, a letartóztatás sokkal veszélyesebbé válhatott volna.

Az előkészítés legfontosabb szereplőjévé Vang Tung-hszing vált. Vang Mao biztonsági rendszerének régi embere volt. Évtizedeken át szolgált az elnök közvetlen környezetében, irányította a Központi Bizottság Általános Irodájának fontos részeit, és felügyelte a Csungnanhaj biztonsági apparátusát. A később híressé vált 8341-es egység – hivatalos elnevezése és szervezeti státusa az idők során változott – a pártvezetés legfontosabb objektumainak és vezetőinek védelmét látta el. Mao személyes biztonságának emberei közül sokan Vanghoz kötődtek.

Ez különös iróniát teremtett. A kulturális forradalom radikális vezetőit végül nem valamelyik Mao-ellenes katonai erő fogta el, hanem nagyrészt azok az emberek, akik magát Maót őrizték.

Vang két külön munkacsoportot állított fel. Az egyiknek dokumentumokat és politikai anyagokat kellett előkészítenie, a másiknak magát az őrizetbe vételt kellett

megszerveznie. Az apparátus tagjai közül még azok sem feltétlenül ismerték a teljes tervet, akik részt vettek valamelyik részfeladat végrehajtásában.

Hua közben Peking biztonságát is biztosította. Október 2-án Vu Tével beszélt arról, kik lehetnek a radikálisok legfontosabb támogatói a fővárosban. Többek között Csi Csünt és Hszie Csing-jit nevezték meg, akik a pekingi egyetemi és kulturális politikában váltak ismertté a kulturális forradalom során. Hua világossá tette, hogy ha megindul az akció, ezeket az embereket is gyorsan el kell szigetelni.

A főváros kulcsfontosságú pontjait külön védelem alá kellett helyezni. A Hszinhua hírügynökség, a központi rádió, a Zsenmin Zsipao szerkesztősége, a repülőtér és más kommunikációs intézmények stratégiai célponttá váltak. A politikai hatalom megszerzésének klasszikus szabályai szerint aki a rádiót ellenőrzi, az beszélhet az országhoz. A modern Kínában ehhez hozzájött a pártsajtó és a hírügynökség, amely az összes tartományi lap számára meghatározta a hivatalos hírvonalat.

A pekingi helyőrség megbízhatóságát is ellenőrizték. Vu Te biztosította Huát arról, hogy a helyőrség parancsnoka, Vu Csung megbízható, a katonai vezetés

pedig képes megakadályozni, hogy a fővárosban fegyveres ellenállás bontakozzon ki. Csen Hszi-lien a Központi Katonai Bizottságban betöltött pozícióját használva segített a szükséges utasítások továbbításában.

Közben különös katonai híresztelések növelték a cselekvési kényszert. Az egyik szerint Mao Jüan-hszin a senjangi katonai körzetből páncélos alakulatokat készül Peking felé indítani. Egy másik történet arról szólt, hogy a fővároshoz közeli Csangping térségében harckocsi egységekkel manipulálnak a radikálisok. A későbbi vizsgálatok egyik történetet sem igazolták.

A hírek mégis fontosak, mert nem az számított, hogy igazak voltak-e, hanem hogy a vezetők elhitték-e őket. Je Csien-jing annyira komolyan vette a Csangpingben állomásozó harckocsi egységekkel kapcsolatos aggodalmat, hogy felhívta rá Hua figyelmét. A gyanút az táplálta, hogy Csang Csun-csiao testvére kapcsolatban állt az alakulattal és rendszeresen látogatta. Ez korábban is így volt, de 1976 októberének légkörében egy régóta fennálló kapcsolat is puccselőkészületnek tűnhetett.

A bizalmatlanság önmagát táplálta. Minél inkább tartott Hua és Je attól, hogy a radikálisok valamilyen

akcióra készülnek, annál fenyegetőbbnek láttak minden katonai vagy propagandaügyi mozdulatot. A radikálisok pedig valószínűleg ugyanezt tették az ellenkező irányban. Különösen fontos azonban, hogy a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján Csiang Csing és társai nem készítettek összehangolt katonai ellenpuccsot.

Ez a történet egyik legfontosabb korrekciója. A későbbi kínai hivatalos propaganda azt állította, hogy a Négyek Bandája nagyarányú fegyveres hatalomátvételre készült. A bizonyítékok azonban sokkal inkább azt mutatják, hogy a radikálisok túlságosan optimistán ítélték meg saját helyzetüket. Csang Csun-csiao és Jao Ven-jüan még szeptember végén is abból indult ki, hogy Hua Kuo-feng lesz a párt új elnöke, és vele valamiféle kollektív vezetés keretében kell együtt dolgozniuk.

Egy fennmaradt beszélgetésben Jao azt mondta Csangnak, természetes, hogy Hua lesz Mao utóda, hiszen őt választotta az elnök. Csang válasza sem a hatalom fegyveres megszerzéséről szólt. Azt mondta: a kérdés az, milyen politikai vonalat követ majd Hua. Jao pedig úgy vélte, segíteniük kell az új vezetőt.

Ez szinte tragikomikus félreértés volt. Miközben a radikálisok azon gondolkodtak, hogyan lehet majd

ideológiai nyomást gyakorolni Huára a kollektív vezetésen belül, Hua már azt mérlegelte, hogyan lehet őket egyszerre őrizetbe venni.

Október elején a végrehajtási terv egyre konkrétabbá vált. A legkényesebb kérdés az volt, hogyan lehet a Politikai Bizottság magas rangú tagjait úgy egy helyre csalni, hogy ne keltsenek gyanút. Fegyveres embereket egyszerűen a lakásukhoz küldeni veszélyes lett volna. A vezetők saját személyzettel, gépkocsikkal és kapcsolatokkal rendelkeztek, egy lakóhelyen végrehajtott elhúzódozó akció pedig kiszivároghatott volna.

A megoldás a pártvezetés hétköznapi rutinjában rejlett. Mao válogatott műveinek ötödik kötetét elő kellett készíteni kiadásra. Ugyanígy napirenden volt Mao Tienanmen téri emléksarnokának létrehozása. Mindkét ügy természetesen igényelte a Politikai Bizottság legfelső vezetőinek részvételét. Október 6-ára ezért olyan ülést hirdettek meg, amelynek napirendje teljesen hihetőnek tűnt: Mao műveinek utolsó korrektúráját és az emléksarnok terveit kellett megvitatni.

A terv egyszerűsége adta erejét. Vang Hung-vennek és Csang Csun-csiaónak az Állandó Bizottság tagjaiként mindenképpen meg kellett jelennie. Jao Ven-jüan nem

tartozott ehhez a testülethez, ezért őt csak később, a propagandaügyekre hivatkozva akarták behívni. Csiang Csinget nem próbálták ugyanabba a helyiségbe csalni; az ő őrizetbe vételét saját lakhelyén tervezték. Mao Jüan-hszint szintén külön kellett semlegesíteni.

A végső terv részleteit Hua és Vang Tung-hszing olyan szűk körben tartotta, hogy valószínűleg még Je Csien-jing is csak közvetlenül az akció előtt ismerte meg minden elemét. Ez ellentmond annak a később népszerű történetnek, amelyben a marsall személyesen irányította a teljes műveletet. A források inkább arra utalnak, hogy Je stratégiai támogatása nélkül Hua aligha vállalkozott volna az akcióra, de a tényleges letartóztatási tervet Hua és Vang biztonsági apparátusa készítette elő.

Október 6-án reggel a meghívók kimentek. A Négyek Bandájának tagjai nem menekültek el, nem mozgósították Sanghajt, és nem hívták fegyverbe híveiket. Elfogadták a meghívást, mert azt hitték, még mindig ugyanannak a vezetésnek a tagjai, amelyben nézetkülönbségeik ellenére politikai viták zajlanak. Ezzel a döntéssel gyakorlatilag elveszítették utolsó esélyüket a védekezésre.

18. fejezet – Október 6.

Október 6-án Pekingben a nap első része semmiben sem különbözött egy szokásos őszi munkanaptól. A központi sajtó továbbra is Mao örökségéről, az osztályharcról és a kulturális forradalom eredményeiről írt. Sanghajban a helyi vezetők nem kaptak semmilyen figyelmeztetést arról, hogy politikai patrónusaik néhány órán belül eltűnnek. A Négyek Bandájának tagjai pedig ugyanúgy dolgoztak, mint az előző napokban.

A végrehajtás pontos részleteiről több, egymásnak részben ellentmondó beszámoló maradt fenn. A későbbi propagandairodalom filmszerű jelenetekkel gazdagította a történetet: dulakodásokról, fegyverrel fenyegetőző örökről, drámai párbeszégekről és utolsó pillanatban leleplezett összeesküvésekről írtak. Ezek egy része valós elemeket őrizhetett meg, más részük azonban utólagos dramatizálás. A legbiztosabban rekonstruálható tények önmagukban is elég különlegesek.

Az esti ülés helyszíne a Csungnanhajban lévő Huajzszen-csarnok volt. Ugyanebben az épületben évtizedeken át számtalan magas szintű párttanácskozást tartottak, így semmi sem utalt arra, hogy ezúttal nem politikai vita vár az érkezőkre.

Vang Hung-ven érkezett az elsők között. A fiatal pártalelnök néhány évvel korábban még Mao egyik lehetséges utódjának számított. Most olyan megbeszélésre érkezett, amelyen elvileg Mao válogatott műveinek következő kötetéről és emlékhelyéről kellett tárgyalnia. Amikor belépett, biztonsági emberek vették körül.

A későbbi beszámolók szerint Vang ellenállt. Egyes változatok dulakodásról írnak, mások csak arról, hogy tiltakozni kezdett. A részlet bizonytalansága kevésbé fontos, mint a helyzet ténye: a párt egyik alelnöke néhány másodperc alatt fogollyá vált saját vezetői központjában.

Hua Kuo-feng ismertette vele az ellene hozott döntést. Nem bírósági ítéletet olvasott fel, hanem politikai vádat. Vangot a párt egységének megbontásával és frakciós tevékenységgel vádolták, majd a biztonsági emberek elvezették.

Csang Csun-csiao következett. Ha a Négyek Bandájából valaki gyorsan megérthette, mi történik, valószínűleg ő volt az. Tapasztaltabb, hidegebb és politikailag jóval képzetebb volt Vangnál. Évtizedeken át figyelte, hogyan semmisülnek meg politikusok egyik

napról a másokra a kínai kommunista rendszer belső harcaiban. Most ő került ugyanabba a helyzetbe.

A beszámolók szerint nem tanúsított komoly fizikai ellenállást. Hua vele is közölte a döntést, majd őt is elvezették. A Négyek Bandájának politikailag talán legfontosabb stratégája néhány perc alatt elveszítette minden tisztségének gyakorlati értelmét.

Jao Ven-jüan elfogása más módon történt. Ő nem volt az Állandó Bizottság tagja, ezért a meghirdetett ülésre eredetileg nem kellett volna eljönnie. Miután Vangot és Csangot semlegesítették, telefonon behívták azzal az indokkal, hogy propagandaügyekben szükség van rá Mao műveinek kiadásához. A meghívás tökéletesen hihető lehetett számára, hiszen éppen ezen a területen dolgozott.

Jao megérkezett, és ő is csapdába sétált. Ezzel három olyan vezető került őrizetbe, akik néhány órával korábban még a Kínai Kommunista Párt legfelső irányítói közé tartoztak. Nem volt lövöldözés, nem riasztották a hadsereget, és semmilyen híradás nem szakította meg a rádió műsorát.

Csiang Csinget külön vették őrizetbe. Mao özvegye nem jelent meg a Huajzsen-csarnokban, ezért Vang

Tung-hszing emberei saját csungnanhaji rezidenciáján keresték fel. A későbbi történetek itt is különféle dramatikus részletekkel szolgáltak arról, hogyan tiltakozott, milyen szavakkal támadta Huát és a végrehajtókat, illetve hogyan próbált Mao nevére hivatkozni. Az egyes mondatok hitelessége bizonytalan, az alaphelyzet azonban világos: a férfi, akinek nevére Csiang Csing évtizedeken át politikai hatalmának jelentős részét építette, már nem volt ott, hogy közbelépjen.

Mao halála óta mindössze huszonhét nap telt el. Csiang Csing különleges státusa még az elfogásakor is érzékelhető volt. Hua és társai korábban mérlegelték, hogyan kezeljék Mao özvegyét, és a pártvezetés néhány tagja valószínűleg enyhébb bánásmódot is elképzelhetőnek tartott volna számára. Az előző hetek konfliktusai, személyes ellenszenve és politikai aktivitása azonban végül lehetetlenné tette, hogy egyszerűen félreállítsák vagy visszavonulásra kényszerítsék.

Ugyanekkor Mao Jüan-hszint is őrizetbe vették. Az ő esete különösen érdekes. Mao utolsó évében politikai összekötőként sokkal közvetlenebb szerepet játszott Teng Hsziao-ping bukásában, mint a Négyek Bandájának több tagja, mégsem sorolták formálisan ugyanabba a

kategóriába. Nem „elszigetelés és vizsgálat” alá helyezték, hanem enyhébb, védőőrizethez hasonló intézkedést alkalmaztak vele szemben, és az elfogásakor sem olvastak fel olyan vádiratot, mint Csiang Csingék esetében.

Ez már az első éjszakán jelezte, hogy a Négyek Bandája nem egyszerűen azoknak a listája volt, akik Mao utolsó éveiben radikális politikát folytattak. A négyes csoport politikai konstrukció is lett: azok kerültek bele, akiket a kulturális forradalom országosan felismerhető vezetőarcainak lehetett bemutatni, és akik személyesen a legtöbb ellenséget szerezték a pártvezetésben.

A teljes letartóztatási művelet körülbelül harmincöt perc alatt lezajlott. Ez a rövid idő önmagában cáfolja azt a későbbi képet, amelyben két nagyjából azonos erejű politikai blokk állt egymással szemben, és az utolsó pillanatig kétséges volt, melyik győz. Amikor Hua cselekvésre szánta el magát, a radikálisok szinte teljesen védtelenek voltak. Nem rendelkeztek olyan fegyveres erővel Pekingben, amely meg tudta volna akadályozni letartóztatásukat, és saját biztonsági apparátusuk sem volt.

Az akció következő szakasza már nem az emberekről, hanem az információról szólt. Alig egy órával a letartóztatások után Keng Piao utasítást kapott, hogy vegye ellenőrzése alá a központi média és kommunikáció fontos intézményeit. A Hszinhua hírügynökség, a rádió és a pártsajtó ellenőrzésének biztosítása létfontosságú volt. Ha Sanghaj vagy más radikális központ értesül a történetekről, de a hivatalos kommunikáció még nincs Hua kezében, könnyen versengő politikai közlemények jelenhettek volna meg.

A fővárosban a pekingi helyőrség és a közbiztonsági szervek készenlétben álltak. Csi Csünt, Hszie Csing-jit és több más, a radikálisokhoz kötődő vezetőt rövid időn belül őrizetbe vették. A repülőtér, a rádió, a sajtó és más kulcsintézmények biztosításával Hua lényegében elvágta a letartóztatott vezetőket minden olyan eszköztől, amellyel politikai ellenállást szervezhetek volna.

Este tíz órára rendkívüli Politikai Bizottsági ülést hívtak össze Je Csien-jing rezidenciájára, a Jücsüan-hegy térségébe. Az érkező vezetők közül nem mindenki tudta, mi történt. Csi Teng-kuj később úgy emlékezett, hogy teljesen tájékozatlan volt, és még Li Hszien-nien reakcióján is meglepetés látszott, bár nem lehet tudni, mennyi volt ebből valódi és mennyi óvatosság. Hua és Je

az ülésen közölte: Csiang Csinget, Csang Csun-csiaót, Jao Ven-jüant és Vang Hung-vent őrizetbe vették.

A bejelentést ezután azonnal politikai magyarázattal kellett ellátni. Hua és Je azt az értelmezést adta elő, amely a következő hetek hivatalos narratívájának alapja lett. Mao maga is felismerte a négy radikális frakciózását, többször bírálta őket, „négyek bandájának” nevezte csoportjukat, és lépéseket tett korlátozásukra. Halála azonban megakadályozta abban, hogy végleg megoldja a problémát. A mostani vezetés tehát nem szakított Mao akaratával, hanem befejezte azt a munkát, amelyet az elnök már megkezdett.

A magyarázat politikailag zseniális volt. Lehetővé tette, hogy Mao özvegyének letartóztatását Mao akaratának teljesítéseként mutassák be. Így a párt egyszerre számolhatott le a kulturális forradalom legismertebb radikális vezetőivel és őrizhette meg Mao tekintélyének sérthetetlenségét.

Az ülésen Csi Teng-kuj felvetette, hogy az események magyarázatában nem kellene-e Mao kulturális forradalommal kapcsolatos késői fenntartásait is megemlíteni. Je Csien-jing határozottan ellenezte. Egy ilyen vita azonnal elvezetett volna ahhoz a kérdéshez,

milyen felelősség terheli magát Maót a kulturális forradalomért. Je szerint erre abban a bizonytalan helyzetben nem volt szabad vállalkozni.

Ez a döntés hosszú évekre meghatározta a kínai politikát. A Négyek Bandáját el lehetett távolítani, a kulturális forradalom leglátványosabb túlkapásait el lehetett ítélni, de Mao történelmi szerepének teljes újraértékelését egyelőre el kellett halasztani.

A Politikai Bizottság még azon az éjszakán egyhangúlag elfogadta Hua Kuo-feng vezető szerepét. Az október 6-ról 7-re virradó ülésen megszületett politikai döntést október 7-én rögzítették: Hua lett a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának és a Központi Katonai Bizottságnak az elnöke. A határozatot csak később hozták széles körben nyilvánosságra, de ezzel az utódlás kérdése formálisan is lezárult.

A megkönnyebbülés rendkívüli lehetett. Egyes vezetők visszaemlékezése szerint a résztvevőket arra kérték, maradjanak Je rezidenciáján, ahol gyakorlatilag ünneplés kezdődött. Csen Hszi-lien, Csi Teng-kuj és Csen Jung-kuj állítólag annyira felszabadult volt, hogy szinte gyerekesen ugráltak és ütögették egymást örömben. Az epizód részlete akár kiszínezett is lehet, de jól

érzékelte azt az ellenszenvet és félelmet, amelyet a radikálisok évek alatt felhalmoztak magukkal szemben.

Teng Hsziao-ping közben semmit sem tudott biztosan. A későbbi legendával szemben Je Csien-jing nem telefonált neki azonnal a siker hírével. Teng családja október 7-én először csak pletykákból értesült arról, hogy valami rendkívüli történt. Mivel attól tartottak, hogy lehallgatják őket, a családtagok állítólag a mellékhelyiségben beszéltek meg a hírt, miközben a vécé öblítésének zajával próbálták elnyomni hangjukat. Csak napokkal később váltak bizonyossá abban, hogy Csiang Csing és társai valóban fogságba kerültek.

Teng október 10-én levelet írt Huának, amelyben hűségéről biztosította az új vezetőt. Később az október 6-i akciót különösen tömören értékelte: gyors és tiszta megoldás volt. Ezzel ugyan elismerte Hua sikerét, de még semmi sem jelezte, hogy néhány éven belül éppen ő szorítja majd háttérbe a Négyek Bandájának legyőzőjét.

Október 6-án éjszaka azonban Hua Kuo-feng volt a vitathatatlan győztes. Huszonhét nappal Mao halála után politikailag megsemmisítette azokat, akik a kulturális forradalom radikális örökségének legerősebb képviselői voltak, megszerezte a párt és a hadsereg legfelső

tisztségét, és mindezt szinte vértelenül, alig több mint félórás művelettel hajtotta végre. A történet azonban még nem ért véget, mert Peking elfoglalása csak az első feladat volt. A következő kérdés az lett, mit tesz Sanghaj, amikor megtudja, hogy azok az emberek, akikre politikai rendszerét építette, egyetlen este alatt foglyokká váltak.

19. fejezet – Sanghaj utolsó esélye

Pekingben október 6-án késő estére gyakorlatilag eldőlt a hatalmi harc. Sanghajban azonban ezt még nem tudták. A város vezetői közül többen személyes és politikai kapcsolatban álltak Csang Csun-csiaóval, Jao Ven-jüannal és Vang Hung-vennel, a munkásmilícia pedig olyan szervezetet jelentett, amelyre egy elhúzódó központi válság esetén valóban lehetett volna támaszkodni. Éppen ezért Hua és társai számára a pekingi akció sikere után a következő legfontosabb kérdés az volt, hogyan reagál a kulturális forradalom egykori mintavárosa.

Az első órákban a sanghaji vezetők csak töredékes információkat kaptak. Pekingből nem érkeztek szokásos módon hírek, több magas rangú politikus pedig elérhetetlenné vált. Ez önmagában gyanús volt. Hszü Csing-hszen, Vang Hsziu-csen és más helyi vezetők

telefonon próbálták megtudni, mi történik, de sem Csang Csun-csiaót, sem Jao Ven-jüant nem tudták elérni. A bizonytalanság gyorsan félelemmé alakult.

A későbbi hivatalos kínai beszámolók azt állították, hogy Sanghajban azonnal fegyveres ellenállás előkészítése kezdődött. Raktárakat nyitottak meg, lőszert osztottak, milíciaegységeket mozgósítottak, rádióállomások elfoglalására és stratégiai pontok védelmére készültek. Ezeknek az állításoknak egy része valós eseményeken alapult, de a későbbi propaganda hajlamos volt minden sanghaji biztonsági intézkedést a Négyek Bandájának előre kidolgozott fegyveres puccstervébe illeszteni.

A helyzet ennél összetettebb volt. A sanghaji munkásmilícia már Mao halálakor fokozott készültségben állt, és a városi vezetésnek valóban rendelkezésére álltak olyan fegyveres erők, amelyekkel helyi szinten komoly problémát okozhatott volna a központnak. Ettől azonban még nem következett, hogy képes lett volna sikeres országos ellenállásra. A reguláris hadsereg helyi alakulatai nem automatikusan a városi radikális vezetést követték, és a katonai parancsnoki rendszer egészében a Négyek Bandájának támogatottsága csekély maradt.

A legfontosabb kérdés az volt, milyen utasítást kap Sanghaj Pekingből. Hua és társai pontosan tudták, hogy ha a letartóztatások híre ellenőrizetlenül terjed el, a városi vezetés saját értelmezést alakíthat ki, és akár a központtal szembeni nyílt ellenállásra is elszánhatja magát. Ezért rendkívül gyorsan kellett olyan politikai és katonai üzenetet küldeni, amely világossá teszi: a pekingi hatalom egységes, a hadsereg a központ mögött áll, és a Négyek Bandájának eltávolítása már eldöntött tény.

A sanghaji vezetők első reakciói mégis azt mutatják, hogy az ellenállás lehetősége egy rövid időre valóságosan felmerült. Hszü Csing-hszen és társai találkoztak, megvitatták a rendelkezésre álló fegyveres erőket, és mérlegelték, milyen lépéseket lehetne tenni. A városi milícia több százezer tagot számlált papíron, bár tényleges harcértéke ennél jóval kisebb volt. Fegyverraktárak, kommunikációs hálózatok és ipari központok álltak rendelkezésükre, vagyis Sanghaj nem volt egyszerűen egy tartományi főváros, amelynek vezetői csak tiltakozó levelet küldhettek volna.

A helyi radikálisok azonban hamar szembesültek azzal, hogy stratégiai helyzetük reménytelen. A központi rádió nem szólított fel ellenállásra, Pekingből nem érkezett olyan üzenet, amely szerint a Négyek Bandája még

szabad és saját központot szervez, a Népi Felszabadító Hadsereg pedig nem mutatta jelét annak, hogy kettészakadt volna. A legrosszabb lehetőség számukra nem az volt, hogy elveszítik a politikai vitát, hanem hogy elszigetelt helyi lázadásba kezdenek egy olyan központ ellen, amelynek kezében van az ország teljes katonai ereje.

A városi vezetők közötti egység sem bizonyult tökéletesnek. Egy dolog volt évekig együttműködni Csang Csun-csiaóval és követni a radikális politikai irányt, és egészen más fegyveres összecsapást vállalni Pekinggel. A központi rendszerben kinevezett vezetők többsége pontosan tudta, milyen következményekkel járna, ha nyíltan megtagadná a pártközpont utasításait. Az a politikai hálózat, amely békeidőben rendkívül erősnek tűnt, válsághelyzetben gyorsan bomlani kezdett.

Hua számára ez döntő visszaigazolás volt. Az október 6-i akció előtt az egyik legsúlyosabb kockázatot éppen Sanghaj jelentette. Ha a város fegyveresen fellázad, a Négyek Bandájának letartóztatása országos válsaggá nőhetett volna. Amikor azonban kiderült, hogy a sanghaji vezetés bizonytalan, megosztott és katonailag elszigetelt, a pekingi győzelem gyakorlatilag visszafordíthatatlanná vált.

A központ fokozatosan saját embereit küldte a város irányításának biztosítására, a radikális vezetők legfontosabb híveit pedig eltávolították. A milícia fegyvereit ellenőrzés alá vonták, a propagandaapparátus új utasításokat kapott, és néhány napon belül ugyanazok az újságok, amelyek korábban a kulturális forradalom radikális vonalát védték, már a Négyek Bandájának bűneiről írtak.

A fordulat sebessége szinte groteszk volt. A politikai nyelv, amelyet Jao Ven-jüan és társai évekig alakítottak, egyik napról a másikra ellenük fordult. Azok a fogalmak, amelyekkel korábban Teng Hsziao-pinget és a „kapitalista úton járókat” támadták, most új célpontot kaptak. Frakciózás, összeesküvés, burzsoá ambíció, pártellenes tevékenység – ugyanazok a vádak jelentek meg, csak más nevekkal.

Sanghaj története ezért fontosabb annál, mint hogy volt-e néhány órán keresztül valós fegyveres ellenállási terv. A város megmutatta a Négyek Bandája hatalmának valódi természetét. Látványos politikai hálózatokkal, propagandabefolyással és jelentős helyi szervezetekkel rendelkeztek, de ezek mögött nem állt olyan intézményi lojalitás, amely egy központi katonai döntéssel szemben tartósan működőképes maradt volna. Amint Pekingben

világossá vált, ki irányítja a hadsereget és a központi pártapparátust, a radikálisok legerősebb háttországa is néhány nap alatt szétesett.

20. fejezet – Megszületik a Négyek Bandája

Október 6-án este Csiang Csing, Csang Csun-csiao, Jao Ven-jüan és Vang Hung-ven még négy különböző politikai pályát befutott vezető volt. Néhány héttel később már szinte kizárólag egyetlen név alatt léteztek a kínai nyilvánosságban: ők lettek a „Négyek Bandája”.

A kifejezés nem teljesen újonnan született. Mao már korábban is bírálta őket azért, mert „négyes csoportot” alkotnak, és figyelmeztette Csiang Csinget, hogy ne szervezzon frakciót. Ezek a megjegyzések azonban életében nem jelentették a négy politikus politikai megsemmisítését. Mao továbbra is magas pozíciókban tartotta őket, feladatokat adott nekik, és több kérdésben rájuk támaszkodott.

1976 októbere után ugyanaz a kifejezés teljesen más értelmet kapott. Többé nem egy párton belüli csoportosulást jelölt, hanem a kulturális forradalom bűneinek személyes hordozójává vált.

A politikai probléma, amelyre ez a konstrukció választ adott, rendkívül súlyos volt. A kulturális forradalom tíz éve alatt emberek milliói szenvedtek üldözést, százezrek vagy még többen haltak meg erőszakos cselekmények, börtön, kínzás, öngyilkosság vagy az állami rendszer összeomlásának következtében. Iskolák és egyetemek működése szakadt meg, káderek százezreit hurcolták meg, családokat szakítottak szét, műemlékeket pusztítottak el, és az ország politikai élete tartós frakcióharcokba süllyedt.

Mindez Mao nevében történt. A Mao utáni vezetésnek ezért olyan történelmi magyarázatra volt szüksége, amely egyszerre teszi lehetővé a kulturális forradalom legkárosabb következményeinek elítélését és Mao politikai tekintélyének megőrzését. Ha mindenért Mao felel, akkor maga a Kínai Kommunista Párt alapító legitimációja kerül veszélybe. Ha viszont a kulturális forradalom egészét helyesnek minősítik, akkor lehetetlenné válik az ország politikai stabilizálása és az üldözött káderek rehabilitációja.

A Négyek Bandája tökéletes köztes megoldást kínált. A hivatalos történet szerint Mao alapvetően helyesen vezette az országot, de idős korában hibákat követett el, amelyeket Csiang Csing és társai kihasználtak. A négy

radikális saját politikai ambíciói érdekében eltérítette a kulturális forradalmat, hamis vádakat gyártott, üldözte a jó kádereket, manipulálta Maót, és végül maga a legfelső hatalom megszerzésére tört. Mao azonban már életében felismerte veszélyességüket és többször figyelmeztette őket, Hua Kuo-feng pedig október 6-án tulajdonképpen befejezte Mao utolsó politikai harcát.

A magyarázat több szempontból zseniális volt. A párt egyszerre tudott folytonosságot és változást hirdetni. Nem kellett kimondania, hogy Mao rendszere hibás volt, mégis lehetővé vált a Mao utáni korrekció. A kulturális forradalom áldozatainak lehetett azt mondani, hogy az igazságtalanságokért felelős vezetőket megbüntetik, miközben Mao portréja továbbra is a Tienanmen kapuján maradhatott.

A Négyek Bandájának démonizálása ugyanakkor nem pusztán politikai fikció volt. A négy vezető valóban súlyos felelősséget viselt a kulturális forradalom idején végrehajtott kampányokért. Csiang Csing aktívan részt vett kulturális és politikai tisztogatásokban, Csang Csun-csiao fontos szerepet játszott a radikális ideológia és intézmények kialakításában, Jao Ven-jüan írásai és propagandaakciói politikai üldözéseket készítettek elő, Vang Hung-ven pedig a sanghaji frakcióharcokból

emelkedett az országos vezetésbe.

A probléma nem az volt, hogy ártatlan emberekre hárították a felelősséget, hanem hogy négy emberre aránytalanul nagy részt terheltek abból a politikai rendszerből, amelyet Mao személyesen indított el és vezetett. Ez már 1976 őszén megmutatkozott. A központi propaganda anyagokat állított össze arról, milyen bírálatokat fogalmazott meg Mao korábban Csiang Csingékkal szemben. Az elnök frakciózás elleni figyelmeztetéseit úgy rendezték egymás mellé, mintha fokozatosan felismerte volna, hogy a Négyek Bandája ellenséges csoport. Kevesebb hangsúlyt kapott, hogy ugyanebben az időszakban Mao Teng Hsziao-pinget is eltávolította, a kulturális forradalom folytatását sürgette, és a radikálisok több politikai támadását maga is jóváhagyta.

A történetből lassan eltűntek az ellentmondások. Csiang Csingből hataloméhes özvegy lett, aki férje halálát várta. Csang Csun-csiaóból az összeesküvés intellektuális irányítója, Jao Ven-jüanból propaganda-főnök, Vang Hung-venből pedig a fiatal báb, akit Mao bizalmának kihasználásával emeltek magasra. A négy politikus így már szinte mitológiai szereplőként jelent meg: nem egyszerűen hibás politikát képviseltek,

hanem a párt és az állam elfoglalására készülő ellenséges klikket alkottak.

Ez politikailag Hua Kuo-feng számára különösen hasznos volt. Ha a Négyek Bandája valóban közvetlenül az ország fegyveres elfoglalására készült, akkor október 6. nem vitatható hatalmi akció, hanem Kína megmentése volt. Minél veszélyesebbnek mutatták az ellenfeleket, annál nagyobb lett az őket legyőző Hua érdeme.

A következő hetekben hatalmas országos kampány indult a Négyek Bandájának leleplezésére és bírálataira. Gyárakban, falvakban, egyetemeken, katonai egységekben gyűléseket tartottak. Emberek százmillióinak kellett tanulmányozniuk a négy vezető „bűneit”, cikkek és politikai tananyagok sokasága jelent meg, miközben a sajtó egyik napról a másikra teljesen átírta az előző évek politikai konfliktusainak történetét.

Ennek sajátos következménye lett. A kulturális forradalom politikai kultúrája nem ért véget azonnal a Négyek Bandájának letartóztatásával. Az első nagy Mao utáni kampány még maga is kulturális forradalmi módszereket használt: tömeggyűlések, nyilvános bírálatok, politikai jelszavak, ellenséges klikkek leleplezése és egységes ideológiai nyelv jellemezte. A

célpont megváltozott, de a módszer egyelőre alig.

Ez a paradoxon Hua helyzetét is meghatározta. A Négyek Bandájának legyőzésével megszüntette a kulturális forradalom radikális vezetőközpontját, de saját hatalmát továbbra is Mao politikai örökségére kellett építenie. Emiatt nem mondhatta egyszerűen azt, hogy a kulturális forradalom hibás volt és új korszak kezdődik. Azt kellett bizonyítania, hogy ő a valódi maoista, ellenfelei pedig azok, akik Mao tanításait eltorzították.

A konstrukció rövid távon kiválóan működött. Hosszabb távon azonban olyan csapdát teremtett, amelyből Hua egyre nehezebben tudott kiszabadulni. Minél inkább Mao személyes kijelölésére és politikájának változatlan folytatására alapozta vezetői tekintélyét, annál nehezebb lett alkalmazkodnia ahhoz az országhoz, amely 1976 után egyre erősebben akart megszabadulni a kulturális forradalom örökségétől.

21. fejezet – Mao örökségének foglya

1976 októberének második felében Hua Kuo-feng hatalma erősebbnek látszott, mint valaha. Ő volt a Kínai Kommunista Párt elnöke, a Központi Katonai Bizottság elnöke és az Államtanács miniszterelnöke. Olyan tisztségeket egyesített kezében, amelyek Mao utolsó

éveiben sem mindig összpontosultak egyetlen embernél. Ellenfelei közül a Négyek Bandája fogságban volt, Teng Hsziao-ping továbbra is politikai száműzetésben élt, a veterán vezetők pedig legalább átmenetileg támogatták.

Hua mégis rendkívül sérülékeny maradt. A hatalomhoz vezető útja ugyanis olyan politikai logikára épült, amely egyre kevésbé felelt meg a Mao utáni Kína igényeinek. Nem saját programmal győzött, hanem azzal az állítással, hogy ő Mao legitim örököse. Minél inkább hangsúlyozta ezt, annál szorosabban kötötte saját jövőjét ahhoz a politikai örökséghez, amelynek egyre több elemét kezdték megkérdőjelezni.

Hua hatalmának egyik legfontosabb szimbóluma Mao április 30-i cédulája lett. A néhány kézzel írt mondat, különösen az, amely szerint „ha te intézed, nyugodt vagyok”, országos jelentőségű politikai relikviává változott. Plakátokon és kiadványokban reprodukálták, a propaganda pedig azt bizonygatta, hogy Mao személyesen és egyértelműen Huát jelölte utódjául.

Ez a kijelölés valójában jóval kevésbé volt egyértelmű. Mao nem készített hivatalos politikai végrendeletet, és az áprilisi megjegyzés eredeti összefüggése sem bizonyította, hogy minden időkre szóló utódlási döntést

tartalmazott volna. Hua számára azonban politikailag felbecsülhetetlen értékű volt. A kínai kommunista rendszerben, ahol a személyes forradalmi tekintély rendkívül sokat számított, neki nem volt hosszú meneteléses múltja, hadvezéri hírneve vagy nemzetközi államférfiúi tekintélye. Mao kézírása pótolta azt, amit saját életútja nem adhatott meg.

A probléma akkor kezdődött, amikor ebből nemcsak személyes legitimitás, hanem politikai program lett. 1977 elején kialakult az a politika, amelyet később „két akármir” néven bíráltak. A megfogalmazás szerint minden olyan politikai döntést, amelyet Mao hozott, szilárdan fenn kell tartani, és minden olyan utasítást, amelyet Mao adott, következetesen végre kell hajtani. A formula tökéletesen megfelelt Hua helyzetének. Ha Mao döntései érinthetetlenek, akkor az ő utódlása is érinthetetlen. Ha Mao utasításait tovább kell követni, akkor Hua lehet az, aki meghatározza, melyek számítanak hiteles utasításoknak.

Csak hogy ugyanebből logikai probléma következett. Mao döntése volt Teng Hsziao-ping 1976-os eltávolítása is. Mao indította el a kulturális forradalmat, támogatta a radikális vezetőket, és élete végéig alapvetően pozitívan értékelte a mozgalmat. Ha minden döntését változatlanul

fenn kell tartani, akkor hogyan lehet rehabilitálni a kulturális forradalom áldozatait, visszahívni a régi kádereket vagy korrigálni a gazdasági és oktatási politikát?

Hua maga sem akarta változatlanul fenntartani a kulturális forradalom minden gyakorlatát. A Négyek Bandájának letartóztatása már önmagában radikális szakítás volt az előző évek hatalmi rendszerével. Törekedett az állam működésének stabilizálására, gazdasági fejlesztési terveket támogatott, és fokozatosan engedélyezte több korábban üldözött vezető visszatérését. Politikája tehát jóval pragmatikusabb volt annál, mint amit a „két akárm” merev jelszava sugallt.

A jelszó azonban politikai fegyverként ellenfelei kezére játszott. A veterán vezetők jelentős része azt akarta, hogy Teng Hsziao-ping térjen vissza. Nem feltétlenül azért, mert már 1976-ban pontosan látták volna a későbbi reformpolitika irányát, hanem mert Teng bizonyítottan képes volt az államapparátus működtetésére, hatalmas tapasztalattal rendelkezett, és erős kapcsolatai voltak a párt és a hadsereg régi elitjében. Hua ezzel szemben 1976 végén ugyan minden nagy címet birtokolt, de nem tudott hasonló személyes tekintélyt felmutatni.

A társadalom hangulata is Teng javára változott. Az 1976. áprilisi Tienanmen-incidenst a Négyek Bandájának bukása után egyre nehezebb volt ellenforradalmi eseményként fenntartani. Ha Csiang Csingék valóban rosszindulatúan manipulálták a politikát, akkor jogosan merült fel a kérdés: nem manipulálták-e Teng bukását is?

Hua számára ez különösen kényelmetlen volt. Október 6-i győzelme részben éppen arra épült, hogy a Négyek Bandáját Mao akaratának meghamisításával vádolta. Minél több visszaélést tulajdonított nekik, annál erősebb lett az érv azok mellett, akiket ugyanennek a csoportnak a nyomására távolítottak el.

Teng ezért már fogságban sem lévő ellenfélként is jelen volt Hua rendszerében. Nem adott interjúkat, nem szervezett frakciót, és hivatalos tisztsége sem volt, mégis mindenki tudta, hogy a politikai élet egyik megoldatlan kérdése az ő sorsa. A régi vezetők egymás után kezdték jelezni, hogy visszatérését támogatják.

Hua halogatta a döntést. Nem azért, mert feltétlenül végleg el akarta távolítani Teng, hanem mert tudta, hogy rehabilitációja saját politikai elsőbbségét veszélyeztetheti. Teng nem olyan vezető volt, akit könnyen második helyen lehetett tartani. Évtizedes

tapasztalata, személyes kapcsolatai és politikai tekintélye hamarosan erősebbé tehetette, mint a formálisan fölötte álló pártelnököt.

Ezzel megmutatkozott Hua október 6-i győzelmének legnagyobb paradoxona. Azért tudta legyőzni a Négyek Bandáját, mert maga mögött tudhatta a kulturális forradalommal elégedetlen veteránokat és a hadsereg jelentős részét. Ugyanezek az emberek azonban nem azért támogatták, hogy Mao politikáját változatlan formában folytassa. Amint a közös ellenség eltűnt, különbségeik egyre világosabbá váltak.

Hua tehát azzal a koalícióval győzött, amely később saját politikai mozgásterét korlátozta. Nem volt diktátor a Mao utáni értelemben, és nem rendelkezett akkora személyes hatalommal, hogy egyszerűen félreállítsa azokat a veteránokat, akik október 6-án segítették. Saját rendszerének stabilizálásához éppen rájuk volt szüksége, ők pedig egyre inkább Teng visszatérését tekintették a normalizálás következő lépésének.

A Mao által felemelt kompromisszumos káder így fokozatosan saját legitimációjának foglyává vált. Ha hű marad minden Mao-döntéshez, blokkolja azt a politikai korrekciót, amelyre az ország egyre nagyobb részének

szüksége volt. Ha viszont felülvizsgálja Mao döntéseit, saját utódlási jogának abszolút erejét is megkérdőjelezi. Ebből az ellentmondásból Teng Hsziao-ping számára nyílt út a visszatéréshez.

22. fejezet – Teng visszatér

Teng Hsziao-ping 1976 októberében még nem volt a győztesek között. Nem vett részt a Négyek Bandájának letartóztatásában, nem avatták be az akció tervébe, és az események első híreit családjával együtt bizonytalan pletykákból ismerte meg. Politikai helyzete továbbra is megalázó volt: minden tisztségét elveszítette, nyilvánosan nem szerepelhetett, és Mao áprilisi döntése formálisan változatlanul érvényben maradt.

Ezért október 10-én rendkívül óvatos levelet írt Hua Kuo-fengnek. Elismerően szólt a Négyek Bandájának eltávolításáról, kifejezte támogatását Hua vezetése iránt, és nem követelte saját azonnali rehabilitációját. Teng túl sok politikai bukást élt már túl ahhoz, hogy most türelmetlen legyen. Pontosan tudta, hogy a Mao halála utáni első hetekben a legveszélyesebb hiba az lenne, ha a győztes Hua riválisaként jelenne meg.

A háttérben azonban már dolgozott az idő. A Négyek Bandájának országos bírálata során egyre több korábbi

politikai ügy került új megvilágításba. Ha Csiang Csing és társai éveken át káros politikai kampányokat szerveztek, logikusan felmerült, hogy az általuk támadott személyek között lehettek ártatlanok vagy jogtalanul elítéltek is. Teng 1976-os bukása különösen kézenfekvő példának számított, mert alig néhány hónappal korábban történt, és az ország számos vezetője személyesen is tudta, hogy a radikálisok milyen szerepet játszottak a kampányban.

Je Csien-jing és Li Hszen-nien már korán Teng rehabilitációja mellett érvelt. Más veteránok is hasonló álláspontra jutottak. Számukra Teng nem pusztán politikai szövetséges volt, hanem annak a régi forradalmi vezetői nemzedéknek egyik legtehetségesebb képviselője, amely a kulturális forradalom során súlyos veszteségeket szenvedett.

A hadseregben is jelentős támogatást élvezett. Teng korábban hosszú éveket töltött katonai-politikai feladatokban, 1975-ben pedig maga is részt vett a hadsereg rendbetételében. Sok parancsnok számára sokkal ismerősebb és kiszámíthatóbb vezető volt, mint Hua, akinek országos tapasztalata rövid időre nyúlt vissza.

Hua eleinte ellenállt a gyors rehabilitációnak. Ennek politikai racionalitása nyilvánvaló. Teng visszatérése szükséges lehetett az állam működéséhez, de egyben hatalmi kockázatot is hordozott. Hua nem rendelkezett olyan forradalmi életrajzzal és személyes tekintéllyel, amely lehetővé tette volna, hogy Teng hosszú távon könnyedén alárendelt szerepben tartsa.

Az 1977 elején kibontakozó vita ezért nem egyszerűen arról szólt, hogy igazságtalanul bántak-e Tenggel. Arról is, milyen politikai rendszer alakul Mao halála után. Ha Hua változatlanul fenntartja Mao áprilisi döntését, akkor saját legitimitását védi, de szembekerül a veteránok jelentős részével. Ha visszaengedi Teng, akkor egy olyan riválist hoz vissza a központba, akinek politikai súlya gyorsan meghaladhatja az övét.

Teng közben továbbra is fegyelmezetten viselkedett. Nem támadta nyilvánosan Huát, és később sem próbálta úgy beállítani a Négyek Bandájának bukását, mintha az az ő műve lett volna. Ellenkezőleg: elismerte, hogy október 6. Hua és társai érdeme. Ez taktikai szempontból rendkívül intelligens magatartás volt. Hua nem mutathatta be őt hálátlan hatalmi vetélytársként, miközben a Teng mellett álló politikusok egyre nagyobb nyomást gyakoroltak a rehabilitáció érdekében.

1977 júliusában végül megszületett a döntés. A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának plénuma visszaadta Teng korábbi tisztségeit. Újra a párt alelnöke, miniszterelnök-helyettes és a Központi Katonai Bizottság egyik vezetője lett.

Formálisan továbbra is Hua állt fölötte. A valós politikai erőviszonyok azonban ettől kezdve fokozatosan más irányba mozdultak.

Teng legnagyobb előnye az volt, hogy nem kellett Mao helyére ülnie ahhoz, hogy hatalmat szerezzen. Nem igényelte feltétlenül a pártelnöki címet, és később sem lett államfő vagy kormányfő. A kínai rendszerben kialakult személyes tekintélye, a veteránok támogatása, katonai kapcsolatai és a gazdasági modernizáció szükségessége elegendő politikai erőt adott neki.

Az első nagy ideológiai összeecsapás Hua „két akármi” politikája körül bontakozott ki. Teng és támogatói azt az álláspontot hangsúlyozták, hogy a marxizmust és Mao gondolatait nem lehet mechanikusan korábbi mondatok idézésével alkalmazni. A gyakorlatnak kell eldöntenie, mi helyes. Ez az első pillantásra elméleti vita valójában Hua hatalmának alapját támadta.

Ha a gyakorlat az igazság egyetlen mércéje, akkor Mao korábbi döntései is felülvizsgálhatók. És ha Mao döntései felülvizsgálhatók, akkor Hua sem hivatkozhat egyszerűen arra, hogy Mao őt választotta. 1978-ra a változás már jól érzékelhető volt. A Tienanmen téri 1976-os megmozdulást hivatalosan újraértékelték, Teng politikai irányvonala egyre nagyobb támogatást kapott, és megindult azoknak a kádereknek a rehabilitációja, akiket a kulturális forradalom során eltávolítottak. Decemberben a Központi Bizottság harmadik plénuma gyakorlatilag új korszak kezdetét jelezte: a politikai kampányok helyett a gazdasági modernizáció került a vezetés középpontjába.

Hua formálisan még évekig megtartotta fontos tisztségeinek egy részét, de politikai kezdeményezőképesége fokozatosan eltűnt. 1980-ban lemondott a miniszterelnökségről, 1981-ben pedig a pártelnöki tisztségről is. Nem tartóztatták le, nem hurcolták meg és nem tették nyilvános önkritikára olyan módon, ahogyan a Mao-korszak vesztes vezetőivel gyakran történt. Egyszerűen fokozatosan háttérbe szorult.

Ez önmagában is jelezte, hogy a kínai politika változni kezdett. A történelmi emlékezet később még

igazságtalanabb lett Huával. Teng korszakának sikerével párhuzamosan a kompromisszumos utód szinte átmeneti figurává zsugorodott: egy politikussá, aki véletlenül került Mao helyére, majd átadta a terepet a valódi reformernek. Ez azonban eltorzítja 1976 történetét. Teng nem győzhette volna le a Négyek Bandáját abban az évben, mert ő maga politikai száműzetésben volt. Az október 6-i döntést Hua hozta meg, ő vállalta a kockázatot, és ő szervezte meg Je Csien-jing, Vang Tung-hszing és más vezetők segítségével a radikálisok eltávolítását.

A két győzelmet ezért el kell választani egymástól. 1976. október 6-át Hua Kuo-feng nyerte meg; a Mao utáni korszakért folyó hosszabb küzdelmet Teng Hsziao-ping. Hua megszüntette annak lehetőségét, hogy a kulturális forradalom radikális vezetői örököljék Mao rendszerét. Teng néhány évvel később azt érte el, hogy maga Mao politikai öröksége is fokozatosan elveszítse közvetlen irányító erejét.

A huszonhét nap ezzel nyerte el valódi történelmi jelentőségét. Október 6-án még senki sem döntötte el, milyen lesz Kína a következő évtizedekben, és a későbbi reformpolitika sem állt készen. Egy dolog azonban visszafordíthatatlanná vált: Mao halála után azok sem

tudták átvenni az országot, akik politikai pályájukat legközvetlenebbül az ő utolsó forradalmára építették. A hatalom első csatáját nem a reformerek nyerték meg, hanem egy kompromisszumos maoista vezető és azok a veteránok, akik már nem voltak hajlandók újabb kulturális forradalmat kockáztatni.

23. fejezet - A kirakatper

Amikor 1980. november 20-án Pekingben megkezdődött a Négyek Bandája és a velük együtt bíróság elé állított egykori vezetők pere, már egészen más Kína figyelte az eseményeket, mint amelyben négy évvel korábban Csiang Csinget és társait letartóztatták. Mao Ce-tung halott volt, Hua Kuo-feng hatalma hanyatlott, Teng Hsziao-ping pedig anélkül vált az ország ténylegesen legerősebb vezetőjévé, hogy formálisan elfoglalta volna Mao egykori pártelnöki tisztségét. A kulturális forradalom politikai rendszere megszűnt, üldözöttek tízezreit rehabilitálták, és a párt már nem arról vitázott, folytatni kell-e Mao utolsó forradalmát, hanem arról, hogyan lehet lezárni.

A per ennek a lezárásnak egyik leglátványosabb politikai aktusa lett. A vádlottak padján nemcsak a Négyek Bandájának tagjai ültek. A kínai vezetés egyetlen

nagy eljárásban kapcsolta össze Csiang Csing és társai ügyét Lin Piao egykori katonai híveinek ügyével. Lin maga 1971-ben repülőgép-szerencsétlenségben meghalt, de több korábbi magas rangú katonai vezetője életben maradt, és velük szemben is eljárást indítottak. Így két különböző történetet – Lin Piao 1971-es bukását és a kulturális forradalom 1976-os végét – egyetlen „ellenforradalmi” történeti ívbe lehetett rendezni.

A konstrukció politikailag logikus volt, történelmileg azonban problematikus. Lin Piao és Csiang Csing nem egyetlen összeesküvés részeként működött, és a két csoport között éppen Mao életében alakult ki súlyos konfliktus. A közös per mégis azt sugallta, hogy a kulturális forradalom során két egymást követő hataloméhes klikk próbálta kihasználni Mao bizalmát és elfoglalni a pártot.

Az eljárásnak kettős célt kellett teljesítenie. Bizonyítania kellett, hogy az új Kína szakít a kulturális forradalom önkényes politikai leszámolásaival, ezért az ügyet nem egyszerű párthatározattal, hanem bíróság előtt tárgyalták. Ugyanakkor a pernek politikailag is ellenőrizhető eredményt kellett produkálnia: a kulturális forradalom felelősségét olyan módon kellett személyekhez kötni, hogy a Kínai Kommunista Párt

egészének legitimitása ne kerüljön veszélybe.

Ez az ellentmondás az első naptól jelen volt. Az eljárást a Legfelsőbb Népbíróság különleges bírósága folytatta. A tárgyalások egy részét televízióban is közvetítették, az országos sajtó pedig részletesen beszámolt a vádpontokról és a tanúvallomásokról. Ez hatalmas változás volt ahhoz képest, ahogyan a Mao-korszakban politikai vezetők eltűntek. Liu Sao-csi vagy Peng Tö-huaj ellen soha nem rendeztek nyilvános, bizonyítási eljárással kísért pert. Politikai határozatok, bírálati kampányok és fogva tartás döntötte el sorsukat.

A Négyek Bandája esetében viszont az új vezetés éppen azt akarta demonstrálni, hogy a törvény váltja fel a forradalmi önkényt. A per ugyanakkor nem felelt meg annak, amit egy független igazságszolgáltatással működő rendszerben politikai vezetők büntetőperétől várnánk. A vádlottak bűnösségének alapvető politikai kérdését a pártvezetés már évekkel korábban eldöntötte. Nem az volt a tét, hogy Csiang Csing és társai szabadon távozhatnak-e, hanem az, milyen konkrét bűncselekményekért és milyen büntetéssel zárják le ügyüket.

Az ügyészség ezért igyekezett elválasztani a politikai hibákat a büntetőjogi felelősségtől. Nem lehetett valakit egyszerűen azért halálra ítélni, mert kulturális forradalmat támogatott vagy Mao politikáját követte. Konkrét cselekményeket kellett megnevezni: emberek üldözésének elrendelését, bizonyítékok meghamisítását, a párt és az államhatalom megszerzésére irányuló szervezkedést, illetve olyan akciókat, amelyek súlyos emberi következményekkel jártak.

Ez szükségképpen elvezetett Mao problémájához. Ha Csiang Csing bűncselekményt követett el azért, mert politikai ellenfeleket üldözött, mi történik akkor, ha ugyanezeket a politikai támadásokat Mao jóváhagyta? Ha Csang Csun-csiao felelősségre vonható azért, mert kulturális forradalmi kampányokat szervezett, miért nem kerül szóba az az ember, aki magát a kulturális forradalmat elindította? Ha a Négyek Bandája a párt hatalmának megszerzésére tört, hogyan értékeljük azt, hogy tagjait maga Mao emelte a Politikai Bizottság legfelső szintjeire?

Csiang Csing pontosan ezt az ellentmondást ismerte fel, és a tárgyalás legemlékezetesebb pillanataiban politikai fegyverként használta. A vádlottak eltérően viselkedtek. Vang Hung-ven viszonylag együttműködő

volt, elismerte hibáinak és felelősségének jelentős részét. Jao Ven-jüan szintén önkritikusabb magatartást tanúsított, és nem próbált minden vádpontot tagadni. Csang Csun-csiao ezzel szemben szinte teljes hallgatásba burkolózott. Nem adott a bíróságnak olyan látványos konfrontációt, amelyet könnyű lett volna propagandacélra használni.

Csiang Csing egészen más utat választott. Mao özvegye nem fogadta el azt a szerepet, amelyet a per írt számára. Kiabált, vitatkozott a bírókkal, félbeszakította az eljárást, és újra meg újra arra hivatkozott, hogy amit tett, Mao utasítására tette. Védekezésének lényege nem az volt, hogy a kulturális forradalom idején nem követett el kegyetlen cselekedeteket, hanem azt hangsúlyozta, hogy e politikai rendszer legfelső forrása Mao volt.

A neki tulajdonított, később rendkívül híressé vált mondat ezt az álláspontot tömörítette: ő Mao kutyája volt, és azt harapta meg, akit Mao megparancsolt neki. A megfogalmazás pontos formája a különböző beszámolókból eltér, de politikai tartalma tökéletesen illeszkedett védekezéséhez. Csiang Csing azt mondta ki, amit a pártvezetés szeretett volna elkerülni: nem lehet a kulturális forradalom történetét úgy leválasztani Maóról, mintha néhány rosszindulatú beosztott önállóan

eltérítette volna politikáját.

Ez persze nem jelentette azt, hogy az özvegy ártatlan lett volna. Ha valaki egy diktátor utasítására üldöz másokat, az engedelmesség önmagában nem szünteti meg személyes felelősségét. Csiang Csing ráadásul nem egyszerű végrehajtó volt. Saját kezdeményezései, ellenszenvei és politikai ambíciói is voltak, és több esetben Mao támogatásánál messzebbre próbált menni. Védekezése azonban történeti szempontból valódi problémát érintett: a per olyan határvonalat akart húzni Mao és a Négyek Bandája közé, amely a valóságban sohasem létezett ilyen élesen.

A tárgyalás ezért akarva-akaratlanul a kulturális forradalom természetének vitájává vált. Csiang Csing még a halálos ítélet lehetőségétől sem hátrált meg. Olyan kijelentéseket tett, amelyekkel gyakorlatilag kihívta maga ellen a legsúlyosabb büntetést, és azt hangsúlyozta, hogy a forradalomért vállalja a halált. A gesztusban egyszerre volt fanatizmus, politikai színház és a régi színésznő ösztöne. Ha már nem tudta megnyerni a pert, legalább megtagadhatta azt, hogy megtört vádlottként jelenjen meg benne.

1981. január 25-én megszülettek az ítéletek. Csiang Csinget és Csang Csun-csiaót halálra ítélték, a büntetés végrehajtását két évre felfüggesztették. Ez a kínai joggyakorlatban gyakorlatilag azt jelentette, hogy ha a fogvatartott a következő időszakban nem követ el újabb súlyos bűncselekményt, a halálbüntetést életfogytig tartó szabadságvesztésre változtathatják. Később mindkettőjük esetében ez történt. Vang Hung-ven életfogytiglani, Jao Ven-jüan húszévi szabadságvesztést kapott.

A halálos ítéletek szimbolikus ereje nagyobb volt, mint gyakorlati jelentőségük. A vezetésnek nem állt érdekében Mao özvegyének kivégzése. Egy ilyen lépés könnyen mártírt teremthetett volna belőle, és újra felvetette volna azt a kérdést, hogyan válhatott az ország első emberének felesége egyik napról a másikra kivégzendő ellenforradalmárrá.

Csiang Csing életének utolsó évei már nem hasonlítottak korábbi politikai pályájához. Büntetését később egészségi okokból enyhített körülmények között töltötte, majd 1991-ben öngyilkos lett. Vang Hung-ven 1992-ben halt meg, Csang Csun-csiao és Jao Ven-jüan pedig megérték a huszonegyedik század elejét. Mire az utolsó két egykori radikális vezető 2005-ben meghalt,

Kína már gazdaságilag és társadalmilag szinte felismerhetetlenül különbözött attól az országtól, amelyet 1976-ban irányítani próbáltak.

A per azonban nem lezárta, hanem intézményesítette a kulturális forradalom emlékezetének egyik alapvető ellentmondását. A Négyek Bandájának valódi felelősségét büntetőjogi és politikai ítéletté változtatta, de egyben lehetőséget adott arra, hogy a rendszer sokkal szélesebb felelősségi hálózata háttérbe kerüljön. A vádlottak padján négy ember ült a kulturális forradalom radikális vezetéséből, miközben az a politikai szerkezet, amely lehetővé tette felemelkedésüket, nem állhatott bíróság elé.

24. fejezet – Ki volt felelős a kulturális forradalomért?

A Négyek Bandájának pere jogilag ítéletet hozhatott Csiang Csing, Csang Csun-csiao, Jao Ven-jüan és Vang Hung-ven cselekedeteiről. Arra azonban nem adhatott kielégítő választ, ki volt felelős a kulturális forradalom egészéért. Ehhez nem négy ember büntetőjogi ügyeit, hanem egy teljes politikai rendszer működését kell megvizsgálni.

A kiindulópont Mao Ce-tung. A kulturális forradalmat nem Csiang Csing indította el, nem Csang Csun-csiao találta ki, és nem Jao Ven-jüan kényszerítette rá Maóra. A mozgalom Mao kezdeményezésére indult 1966-ban, és alapvető ideológiai indoklását is ő adta. Mao hitte azt, hogy a kommunista párton belül új burzsoázia születhet, hogy a szocialista társadalomban az osztályharc nem ér véget, és hogy időről időre tömegmozgalmakkal kell megtörni a bürokrácia hatalmát.

Ezek nem az idős Mao környezetében működő hízelgők által ráerőltetett gondolatok voltak. Évtizedes politikai gondolkodásából következtek.

Mao tudatosan támadta meg 1966-ban a párt addigi intézményi rendjét. Arra ösztönözte a diákokat, hogy lázadjanak a tekintélyek ellen, támogatást adott a vörösgárdistáknak, és lehetővé tette, hogy pártvezetőket, tanárokat, értelmiségieket és hivatalnokokat tömeges politikai támadások érjenek. Amikor a mozgalom erőszakossá vált, hónapokon keresztül nem egyszerűen eltűrte, hanem forradalmi megtisztulásként értelmezte a társadalmi káoszt.

Liu Sao-csi bukásáért sem lehet a Négyek Bandáját kizárólagosan felelőssé tenni. A Kínai Népköztársaság

államelnökének eltávolítása Mao döntése volt. Teng Hsziao-ping első bukása ugyancsak Mao politikai jóváhagyásával történt, ahogyan 1976-os második eltávolítása is. A kulturális forradalom legfontosabb politikai fordulatai közül alig akad olyan, amelyben Mao ne játszott volna meghatározó szerepet.

Ezért különösen jelentős, hogy a Kínai Kommunista Párt 1981-ben már hivatalos történeti határozatában is kénytelen volt elmozdulni az 1976 utáni egyszerű magyarázattól. A dokumentum kimondta, hogy a kulturális forradalom súlyos kudarc volt, Mao kezdeményezte és vezette, és ő viseli érte a fő felelősséget.

Ez óriási változás volt. A párt ugyanakkor gondosan meghúzta a határt. Mao hibái egy „nagy proletár forradalmár” hibái voltak; Csiang Csing és Lin Piao csoportjának tevékenysége ezzel szemben ellenforradalmi bűnként jelent meg. Mao tévedett, de jó szándékkal; a Négyek Bandája állítólag tudatosan használta ki tévedéseit saját hatalmi céljaira.

Ez a megkülönböztetés politikailag nélkülözhetetlen volt Teng számára is. A Mao-kultusz teljes lerombolása ugyanis nem pusztán egy halott vezető megítélését

változtatta volna meg. Mao személye összekapcsolódott a Kínai Kommunista Párt forradalmi győzelmével, az 1949-es államalapítással és a rendszer legitimációjával. Ha Maót egyszerűen bűnös diktátornak minősítik, akkor felmerülhetett volna, miért marad hatalmon az a párt, amelyet ő vezetett győzelemre és amely évtizedeken át végrehajtotta politikáját.

Teng ezért híresen kiegyensúlyozott, valójában nagyon tudatos politikai formulát támogatott. Mao történelmi teljesítménye maradjon alapvetően pozitív, súlyos késői hibáit azonban nyíltan el kell ismerni. Ebből született meg az a megközelítés, amely nagyjából Mao életművének „hetven százalékát” pozitívnak, „harminc százalékát” hibásnak tekintette – jóllehet maga a számszerű formula régebbi politikai hagyományból származott, és nem valódi történeti mérés volt.

A felelősség második szintjén a Négyek Bandája állt. Az, hogy nem ők indították el a kulturális forradalmat, egyáltalán nem teszi őket mellékszereplővé. Csiang Csing különösen aktívan alakította a kulturális élet megtisztítását, személyes és politikai ellenfelek elleni támadásokat kezdeményezett, és jelentős szerepet játszott abban, hogy kulturális kérdésekből politikai üldözések szülessenek. Nem egyszerűen Mao akaratának

passzív közvetítője volt.

Csang Csun-csiao ennél intézményibb módon járult hozzá a rendszerhez. Ideológusként, szervezőként és sanghaji vezetőként részt vett azoknak az új hatalmi struktúráknak a létrehozásában, amelyek a régi pártapparátus szétverése után jöttek létre. A kulturális forradalom politikai nyelvét nemcsak ismételte, hanem fejlesztette is, és 1975 körül olyan elméleti kérdésekkel foglalkozott, amelyek a kulturális forradalom hosszú távú fenntartását szolgálhatták.

Jao Ven-jüan propagandaíróként olyan támadások sorát segített megfogalmazni, amelyek emberek politikai sorsát dönthették el. A kulturális forradalom rendszerében egy vezércikk nem egyszerű vélemény volt. Jelezhette, kit szabad támadni, melyik politikai álláspont válik ellenségessé, és milyen nyelven kell a következő kampányt megvívni.

Vang Hung-ven felelőssége más jellegű. Fiatalabb volt, kevésbé alakította az ideológiát, és Mao legfelső vezetésbe emelése nélkül aligha vált volna országos jelentőségű politikussá. Sanghaji felemelkedése azonban maga is a frakcióharcok és a kulturális forradalmi erőszak világából született. Nem tekinthető egyszerű,

tudatlan bábnak, még ha személyes politikai képességei el is maradtak Csang Csun-csiao mögött.

A felelősség harmadik köre azonban jóval szélesebb. A kulturális forradalom tíz éven át nem működhetett volna négy vagy akár néhány tucat vezető akaratóból. A párt és az állam különböző szintjein százezrek hajtották végre a kampányokat. Helyi vezetők saját ellenfeleikkel számoltak le, hivatalnokok készítettek politikai dossziékat, rendőrök tartóztattak le embereket, katonák ellenőriztek városokat és egyetemeket, propagandaosztályok sokszorosították a központi politikai nyelvet.

Ennek felismerése nem oldja fel a legfelső vezetés felelősségét. Éppen ellenkezőleg: megmutatja, hogyan válhat néhány ember politikai döntése rendszeres társadalmi erőszakká. A diktatúra nem pusztán a csúcson lévő vezetőből áll, hanem azokból az intézményekből és egyéni döntésekből is, amelyek utasításait végrehajtják.

A hadsereg szerepe különösen összetett. A Népi Felszabadító Hadsereg 1967-68-tól döntő szerepet játszott a káosz megfékezésében, de közben maga is a kulturális forradalom politikai rendszerének részévé vált. Egyes térségekben katonai egységek fékezték a

tömegerőszakot, máshol valamelyik helyi frakció mellé álltak és maguk is részt vettek erőszakos leszámolásokban. Nem létezett tehát egyszerűen „józan hadsereg” a „radikális civilekkel” szemben.

A vörösgárdisták és tömegmozgalmak felelőssége ugyancsak nehéz kérdés. Fiatalok millióit mozgósították azzal az üzenettel, hogy forradalmi kötelességük megtámadni a tekintélyeket. Sokan valóban kegyetlen erőszakot követtek el, tanárokat vertek meg, otthonokat dúltak fel, embereket aláztak meg és üldöztek halálba. Mások viszont néhány év múlva maguk is áldozattá váltak, vidékre küldték őket, életük és tanulmányaik derékba törtek.

Az egyéni felelősséget ezért nem lehet egyszerű generációs ítéletté változtatni. A rendszer lehetőséget adott a kegyetlenségre, jutalmazta a politikai agressziót, és gyakran szinte lehetetlenné tette a passzivitást. Ettől még minden egyes ember döntése számított, de ezek a döntések nem szabad politikai térben születtek.

Ugyanez igaz a hallgatásra is. Miért nem állították meg korábban Maót a párt régi vezetői? Részben azért, mert féltek. Részben azért, mert a kommunista rendszer politikai kultúrája évtizedeken keresztül arra épült, hogy

a pártegység fontosabb a nyílt vitánál. Részben pedig azért, mert közülük sokan maguk is hittek a kampányok egyes céljaiban, és csak akkor fordultak szembe a módszerekkel, amikor saját csoportjukat érték támadások.

Csou En-laj esete mutatja ennek erkölcsi nehézségét a legjobban. Valóban számos embert védett meg és mérsékelte több szélsőséges intézkedést. Ugyanakkor Mao miniszterelnökeként végig a rendszer egyik fő működtetője maradt. Nélküle az állam talán teljesen összeomlik; nélküle azonban a Mao által elindított rendszer sem működhetett volna olyan sokáig.

A kulturális forradalom felelőssége ezért koncentrikus körökként képzelhető el. Középen Mao áll, aki nélkül a mozgalom ebben a formában nem jött volna létre. Körülötte a radikális vezetők, köztük a Négyek Bandája, akik saját politikai céljaikra is használták és tovább erősítették a kampányokat. Távolabb az állam, a párt, a hadsereg és a helyi vezetők tízezrei, majd azok a társadalmi csoportok, amelyek aktívan részt vettek az üldözésekben.

A rendszer későbbi történeti önvédelme ebből a bonyolult képből négy arcot választott ki. Ennek volt

valódi történeti alapja, de politikai funkciója is. A Négyek Bandájának létezése lehetővé tette, hogy Kína elítélje a kulturális forradalmat anélkül, hogy teljesen elutasítaná azt a politikai rendszert, amely létrehozta. Az áldozatok szempontjából azonban ez csak részleges igazságszolgáltatás lehetett, mert a tíz év tragédiájának léptéke messze meghaladta négy vezető bűneinek összegét.

25. fejezet – Mi lett volna, ha ők győznek?

A történelem egyik legcsábítóbb, egyben legveszélyesebb kérdése így kezdődik: mi lett volna, ha? A Négyek Bandájának esetében különösen könnyű alternatív történelmet építeni. Mi történt volna Kínával, ha Csiang Csing és társai időben felismerik Hua tervét, ha Sanghaj mozgósítja a milíciát, ha a Politikai Bizottságban mégis sikerül Hua ellen fordítaniuk néhány vezetőt, vagy ha október 6-án egyszerűen nem mennek el a csapdának bizonyuló ülésre?

A legfontosabb különbséget azonnal meg kell tenni: az, hogy elkerülhették volna-e az október 6-i letartóztatást, nem ugyanaz a kérdés, mint hogy képesek lettek volna-e tartósan átvenni Kína irányítását. Az elsőre a válasz igen. Hua terve nagy mértékben a meglepetésen

alapult. Ha Vang Hung-ven vagy Csang Csun-csiao előre értesül arról, hogy őrizetbe akarják venni, egyszerűen elkerülhette volna a Huajzsen-csarnokot. Ha Csiang Csing időben riasztja sanghaji szövetségeseit, a központi vezetés sokkal nehezebb helyzetbe kerülhetett volna. Egy elhúzódó politikai konfliktusban a radikálisoknak lett volna idejük szövetségeseiket keresni, propagandaeszközeiket mozgósítani és Mao örökségére hivatkozva Hua legitimitását támadni.

A második kérdésre viszont jóval kevésbé kedvező a válasz számukra. A Négyek Bandájának legnagyobb gyengesége a hadsereg volt. A Kínai Népköztársaság történetének minden súlyos hatalmi válságában döntő jelentősége volt annak, ki ellenőrzi a Népi Felszabadító Hadsereget. Csiang Csingnek itt alig volt önálló tekintélye. Csang Csun-csiao ugyan fontos tisztséget viselt a hadsereg politikai irányításában, de a tábornoki kar jelentős része idegenkedett tőle, Vang Hung-ven pedig végképp nem rendelkezett olyan katonai múlttal, amely veterán parancsnokokat állíthatott volna mögé.

Sanghaj milíciája ezen nem változtatott. Helyi válságot okozhatott volna, elfoglalhatott volna középületeket és ellenőrzés alatt tarthatta volna a város egyes pontjait, de egy reguláris hadsereggel vívott hosszan tartó

konfliktusra nem volt alkalmas. Ha Peking politikailag egységes marad és a katonai körzetek többsége Huát támogatja, Sanghaj elszigetelt felkelése előbb-utóbb vereséget szenvedett volna.

A radikálisok társadalmi támogatottsága még problematikusabb volt. A kulturális forradalom tíz éve alatt hatalmas kiábrándultság halmozódott fel. Még azok közül is sokan elvesztették lelkesedésüket, akik 1966-ban őszintén hittek a mozgalomban. Fiatalok millióit küldték vidékre, munkások tapasztalták meg a frakcióharcok gazdasági következményeit, értelmiségiek és káderek tömegeit üldözték, családok életét rombolták szét.

Az 1976. áprilisi Tienanmen-incidens különösen világosan mutatta, mennyire nehéz lett volna egy újabb radikális korszakhoz széles társadalmi lelkesedést teremteni. A résztvevők jelentős része éppen azok ellen tiltakozott, akiket később Négyek Bandájának neveztek. Ha Csiang Csing Mao halála után országos vezetőként lép fel, sokak szemében nem a forradalom folytatását, hanem annak a tízéves bizonytalanságnak az újrakezdését testesítette volna meg, amelyből ki akartak jutni.

Intézményi szempontból Csang Csun-csiao kínálja a legérdekesebb alternatívát. A négy vezető közül valószínűleg ő rendelkezett a legnagyobb kormányzati és ideológiai képességekkel. Ha Mao valaha valóban a radikális táborból akart volna utódot választani, Csang sok szempontból alkalmasabb lett volna Vang Hung-vennél vagy Csiang Csingnél. Tudott szervezetet irányítani, értette az államapparátus működését, és ideológiai kérdésekben önálló gondolkodó volt.

Politikai hátránya éppen ebből következett. Túlságosan szorosan kötődött Sanghajhoz és a kulturális forradalom radikális vonalához, túl sok veterán vezető tekintette ellenségének, és a hadseregben nem rendelkezett megfelelő személyes háttérrel. Még ha Hua helyett ő kerül is a párt élére Mao halálakor, aligha tudta volna hosszú távon elkerülni az összecsapást a régi forradalmi elittel.

Csiang Csing vezetői esélyei még rosszabbak voltak. Mao feleségeként különleges szimbolikus tekintéllyel rendelkezett, de ugyanebből fakadt gyengesége is. Politikai ellenfelei könnyen állíthatták volna, hogy családi dinasztiát próbál létrehozni egy olyan rendszerben, amely ideológiailag éppen az örökletes hatalom ellen határozta meg magát. A párt veteránjai számára

különösen elfogadhatatlan lett volna, hogy Mao özvegye férje személyes tekintélyét mintegy örökségként kapja meg.

Ráadásul Mao maga sem készítette fel erre a szerepre. Ha valóban azt akarta volna, hogy Csiang Csing kövesse, megtehetette volna pártalelnöknek, miniszterelnöknek vagy az Állandó Bizottság első számú tagjának. Ehelyett rendszeresen korlátozta, bírálta frakciózását, és 1976-ban Hua Kuo-fenget emelte maga mögé a hivatalos rangsorban.

A radikálisok esetleges győzelme ezért valószínűleg nem stabil Csiang Csing- vagy Csang Csun-csiao-diktatúrát eredményezett volna, hanem elhúzódó politikai válságot. A kulturális forradalom folytatására irányuló kampányok újabb ellenállást válthattak volna ki a régi vezetőkből, a hadseregből és a társadalomból. Teng Hsziao-ping hívei sem tűntek volna el, és az ország gazdasági problémái egyre erősebb nyomást gyakoroltak volna a politikára.

Gazdasági téren sem egyszerű az alternatíva. Tévedés lenne azt állítani, hogy a Négyek Bandája tagjai minden gazdasági fejlesztést elleneztek vagy valamiféle permanens káoszt akartak. Csang Csun-csiao és társai is

tudták, hogy iparra, technológiára és működő államra van szükség. A konfliktus inkább abban állt, milyen politikai feltételek között történhet modernizáció.

Teng számára a szakértelem, a termelékenység és a gyakorlati eredmény egyre inkább önálló értéket kapott. A radikálisok viszont attól tartottak, hogy a szakemberek, vezetők és anyagi ösztönzők megerősödése új társadalmi hierarchiákat teremt, és visszahozza azt a bürokratikus rendszert, amely ellen Mao kulturális forradalma irányult. Emiatt sokkal erősebben ragaszkodtak volna a politikai kampányokhoz, az ideológiai ellenőrzéshez és a társadalmi egyenlőség maoista formáihoz.

Ha hatalmon maradnak, Kína nagy valószínűséggel később és nehezebben indul el azon a gazdasági nyitási pályán, amelyet Teng 1978 után fokozatosan kialakított. Nem biztos, hogy a reformok örökre elmaradtak volna. Az ország demográfiai, technológiai és gazdasági problémái előbb-utóbb bármilyen vezetést alkalmazkodásra kényszeríthettek. Az viszont valószínű, hogy az ideológiai kampányok további évekig erősebben korlátozták volna a változást.

A külpolitikában talán kisebb lett volna az azonnali különbség. Mao utolsó éveiben a Kínai Népköztársaság

már stratégiai közeledést hajtott végre az Egyesült Államok felé a Szovjetunió ellensúlyozására, és ezt a Négyek Bandája sem kérdőjelezte meg alapvetően. Kína nem tért volna egyszerűen vissza az 1960-as évek teljes nemzetközi elszigeteltségéhez.

A legnagyobb különbség valószínűleg belpolitikai lett volna. Teng későbbi reformjai nemcsak gazdasági intézkedéseket jelentettek, hanem a permanens politikai mobilizáció visszaszorítását is. A radikálisok hatalmon maradása ezt a folyamatot késleltette volna. Több kampány, több ideológiai tisztogatás és nagyobb bizonytalanság valószínű, még akkor is, ha a kulturális forradalom 1966-os tömegkáoszt már ők sem tudták volna egyszerűen újratерemteni.

A történelmi ellenpont végül éppen Hua Kuo-feng szerepét világítja meg. Hua nem azért volt erősebb náluk, mert különösen karizmatikus vagy politikailag zseniális vezető lett volna. Azért tudott győzni, mert kompromisszumos pozíciója lehetővé tette egy sokkal szélesebb koalíció létrehozását. Támogathatták olyan maoisták, akik nem akarták a kulturális forradalom radikális folytatását, veteránok, akik gyűlölték Csiang Csingéket, katonai vezetők, akik rendet akartak, és olyan káderek is, akik később Teng reformpolitikája mellé

álltak.

A Négyek Bandájának nem volt hasonló koalíciója. Hatalmuk látványos volt, de szűk; ellenségeik köre viszont rendkívül széles. Október 6-án ezért nem egy biztos győzelmet vesztek el néhány perces balszerencsével. Hua akciója inkább gyorsan láthatóvá tette azt a politikai elszigeteltséget, amely Mao életében még rejtve maradhatott.

Epilógus - Huszonhét nap

1976. október 6-án késő este Peking utcáin nem ünnepelt tömeg. Nem jelent meg azonnal különkiadás, nem szóltak harangok, és az ország lakosságának túlnyomó része még azt sem tudta, hogy néhány órával korábban politikai rendszere legfelső szintjén gyökeres fordulat történt. A párt vezetői Je Csien-jing rezidenciáján ültek, miközben a biztonsági apparátus már ellenőrzése alá vonta a főváros legfontosabb kommunikációs pontjait.

Csiang Csing fogoly volt. Csang Csun-csiao fogoly volt. Vang Hung-ven és Jao Ven-jüan szintén fogoly volt. Huszonhét nappal korábban mindannyian Mao Ce-tung ravatala mellett álltak. E huszonhét nap rövidsége könnyen azt az érzetet keltheti, hogy az események kimenetele kezdettől elkerülhetetlen volt. Mao meghalt, a Négyek Bandája elveszítette védelmezőjét, Hua és a veteránok pedig egyszerűen eltávolították őket. A történet részletei azonban mást mutatnak.

1976. szeptember 9-én még senki sem tudta pontosan, milyen lesz a Mao utáni hatalmi rend. Hua Kuo-feng formálisan a párt első alelnöke és miniszterelnök volt, de politikai tekintélye össze sem hasonlítható Maoéval.

Vang Hung-ven továbbra is magas pártbeli ranggal rendelkezett. Csang Csun-csiao a kormány és a párt egyik legfontosabb vezetője maradt. Jao Ven-jüan jelentős propagandabefolyással bírt, Csiang Csing pedig Mao özvegyeként olyan szimbolikus státust örökölt, amelynek valódi erejét senki sem ismerhette előre.

A konfliktus első napjaiban még nem két, hadrendbe állt tábor nézett egymással szembe. A radikálisok arra számítottak, hogy Hua vezetése mellett továbbra is meghatározó szerepet játszhatnak a kollektív vezetésben. Hua eleinte maga sem rendelkezett kész tervvel eltávolításukra. A döntést kölcsönös gyanakvás, személyes konfliktusok, a propaganda ellenőrzéséért folytatott verseny és a hadsereg álláspontjának fokozatos tisztázódása érlelte meg.

Ebben rejlik a huszonhét nap egyik legfontosabb tanulsága. A diktatórikus rendszerek utódlási válságai nem feltétlenül azért veszélyesek, mert nincsenek intézményeik. Kínának 1976-ban volt Központi Bizottsága, Politikai Bizottsága, Államtanácsa, hadserege és pártszabályzata. A probléma az volt, hogy a végső politikai döntés évtizedeken át egyetlen személy köré szerveződött. Az intézmények működtek, de megtanulták, hogy a legfontosabb kérdésekben Mao

akarata felülírhat minden szabályt.

Amikor Mao meghalt, nemcsak egy vezető tűnt el, hanem a rendszer döntőbírája is. Csiang Csingék legnagyobb hibája valószínűleg az volt, hogy nem értették meg elég gyorsan, milyen mértékben változott meg hatalmuk természete. Mao életében egy Csiang Csing által kezdeményezett politikai támadás mögött mindig ott lebegett a kérdés, vajon támogatja-e őt az elnök. Mao halála után ez a bizonytalanság megszűnt. Nem lett kisebb az özvegy ambíciója, de eltűnt mögüle az az ember, akinek egyetlen mondata elegendő lehetett ahhoz, hogy ellenfele politikai pályája véget érjen.

Hua Kuo-feng ennek éppen az ellenkezőjét értette meg. Saját ereje nem volt elegendő a Négyek Bandájának legyőzéséhez, ezért olyan koalíciót teremtett, amelyben Je Csien-jing katonai tekintélye, Vang Tung-hszing biztonsági apparátusa, Li Hszien-nien és más veteránok támogatása, valamint a radikálisokkal szembeni széles körű pártbeli ellenszenv összeadódott.

Győzelme ezért nem volt véletlen. De nem is lett tartós. Hua történelmi tragédiája abban rejlett, hogy október 6-i sikerének legitimációját attól az embertől örökölte, akinek politikai rendszeréből Kína már ki akart

lépni. Mao kijelölésére hivatkozva tudta legyőzni a radikálisokat, ugyanakkor éppen Mao örökségéhez való ragaszkodása tette egyre kevésbé alkalmassá arra, hogy az új korszakot vezesse.

Teng Hsziao-ping más helyzetben volt. 1976 őszén semmit sem döntött el. Nem szervezte a Négyek Bandájának letartóztatását, nem tárgyalt titokban Huával, és nem irányította a hadsereget. Politikai száműzetésben várta, mi történik. Néhány évvel később mégis ő lett Mao utáni Kína meghatározó alakja.

Az ellentmondás csak látszólagos. Hua azt a csatát nyerte meg, amelyet 1976 októberében kellett megnyerni: megakadályozta, hogy a kulturális forradalom radikális vezetői sajátítsák ki Mao örökségét és a legfelső hatalmat. Teng viszont azt a következő kérdést oldotta meg, amelyre Hua már nem tudott kielégítő választ adni: hogyan lehet Maótól úgy eltávolodni, hogy közben a kommunista rendszer ne tagadja meg saját forradalmi eredetét.

A megoldás kompromisszum lett. Mao nem maradt tévedhetetlen. A párt hivatalosan is elismerte súlyos hibáit és kimondta fő felelősségét a kulturális forradalomért. Ugyanakkor nem taszították le a kínai

forradalom történetének alapító helyéről. Portréja továbbra is ott maradt a Tienanmen kapuján, miközben politikájának jelentős részét fokozatosan feladták.

Csiang Csing számára ez alighanem a lehető legkeserűbb végkifejlet volt. Nemcsak vereséget szenvedett, hanem olyan történelmi konstrukció főgonoszává vált, amely egyszerre őrizte meg Mao tekintélyének jelentős részét és háritotta rá a kulturális forradalom bűneinek aránytalanul nagy hányadát. Védekezésének az a része, hogy Mao nélkül nem érthető meg az ő politikai szerepe, történetileg lényegében igaz volt. Ettől személyes felelőssége még nem szűnt meg.

A Négyek Bandájának története ezért nem négy gonosz politikus története, akik megpróbálták ellopni Mao országát. Ennél érdekesebb és kényelmetlenebb történet. Arról szól, hogyan emelhet fel egy politikai rendszer olyan embereket, akiknek hatalma szinte teljesen a rendszer alapítójának személyes döntéseiből származik; hogyan válhatnak ezek az emberek néhány év alatt nélkülözhetetlennek látszó vezetőkké; majd hogyan veszítik el szinte minden erejüket abban a pillanatban, amikor eltűnik az a személy, aki a rendszer fölött állt. 1976. szeptember 9. és október 6. között ezért nem egyszerően utódlás zajlott Kínában.

E huszonhét nap alatt derült ki, hogy Mao rendszere Mao nélkül nem folytatható ugyanúgy. Az első győztes még nem Teng reformpolitikája volt, hanem Hua Kuo-feng kompromisszumos maoizmus. Az első vesztes pedig nem maga Mao lett, hanem azok, akik azt hitték, hogy az ő nevében tovább folytathatják utolsó forradalmát.

Október 6-án este Csiang Csinget elvezették abból a vezetői negyedből, ahol évtizedeken át élt. A férfi, akinek feleségeként belépett a kínai történelem legbelső körébe, huszonhét napja halott volt. A vele együtt felemelkedett politikai világ pedig néhány óra alatt szétesett körülötte. Ami ezután következett, még nem volt Teng Hsziao-ping Kínája, de már nem lehetett többé Mao utolsó forradalmának Kínája sem.

Kronológia

1965

November 10. – Jao Ven-jüan sanghaji lapban támadást intéz Vu Han történész Haj Zsuj menesztése című történelmi drámája ellen. Az irodalmi bírálat rövidesen politikai kampánnyá szélesedik, és a kulturális forradalom egyik közvetlen előzményévé válik.

1966

Május 16. – A Kínai Kommunista Párt vezetése elfogadja azt a dokumentumot, amely a kulturális forradalom politikai nyitányának tekinthető. A következő hónapokban diákok és fiatalok millióit mozgósítják a „burzsoá” és „revizionista” elemek elleni harcra.

Augusztus – Mao tömeggyűléseken fogadja a vörösgárdistákat Pekingben. A mozgalom országos méretűvé válik, és rövidesen a párt- és államapparátus jelentős része ellen is támadás indul.

1967

Január – Sanghajban a „januári vihar” során radikális tömegmozgalmak döntik meg a korábbi városi pártvezetést. Csang Csun-csiao és Vang Hung-ven országos politikai jelentősége gyorsan növekszik.

1968

A kulturális forradalom tömegmozgalmi szakasza fokozatosan visszaszorul. A hadsereg és az újonnan létrehozott forradalmi bizottságok egyre nagyobb szerepet kapnak a rend helyreállításában.

1969

Április – A Kínai Kommunista Párt IX. kongresszusa megerősíti Mao vezető szerepét. Lin Piaót hivatalosan Mao utódjának tekintik, Csiang Csing és a későbbi Négyek Bandájának tagjai pedig tovább erősödnek.

1971

Szeptember 13. – Lin Piao repülőgépe Mongóliában lezuhan. A hivatalos kínai értelmezés szerint Mao kijelölt utódja sikertelen hatalomátvételi kísérlet után a Szovjetunióba menekült. Lin bukása súlyos utódlási válságot idéz elő.

1972

Február – Richard Nixon amerikai elnök Kínába látogat. A kínai-amerikai közeledés új szakaszba lép.

Roxane Witke amerikai történész hosszú interjúkat készít Csiang Csinggel. A beszélgetésekből később megszületik az egyik legfontosabb forrás Mao feleségének önképéről és politikai gondolkodásáról.

1973

Augusztus – A párt X. kongresszusa Vang Hung-vent a Kínai Kommunista Párt alelnökévé választja. A harmincas éveiben járó egykori sanghaji munkás rövid idő alatt a kínai hatalmi hierarchia legfelső szintjére kerül, és egy ideig Mao lehetséges utódjának tekintik.

Teng Hsziao-ping kulturális forradalom alatti bukása után fokozatosan visszatér a politikai vezetésbe.

1974

A „Lin Piao és Konfucius bírálata” kampányban újabb ideológiai összecsapás bontakozik ki. A radikálisok egyes támadásai burkoltan Csou En-laj politikáját is érintik.

Mao egyre többször bírálja Csiang Csinget, Csang Csun-csiaót, Jao Ven-jüant és Vang Hung-vent azért, mert külön csoportként működnek. E figyelmeztetésekből származik a „négyes csoport”, később „Négyek Bandája” elnevezés egyik előzménye.

1975

Január – Teng Hsziao-ping megerősödik a párt- és állami vezetésben. Csou En-laj súlyos betegsége miatt egyre nagyobb részt vállal az ország tényleges irányításából.

Az év folyamán Teng rendteremtő programot indít a vasútnál, az iparban, a tudományos életben és a

hadseregben. Politikája a szakértelem, a működőképesség és a gazdasági teljesítmény jelentőségét hangsúlyozza.

Ősz – Mao egyre kritikusabban szemléli Teng politikáját. Attól tart, hogy a rendteremtés a kulturális forradalom eredményeinek felszámolásához vezethet.

November – Megindul a „jobboldali elhajlás és a helyes ítéletek megváltoztatásának” bírálata. A kampány fő célpontja Teng, bár nevét kezdetben nem hozzák nyilvánosságra.

1976

Január

Január 8. – Csou En-laj miniszterelnök hólyagrák következtében meghal. Halála országos gyászt vált ki.

Január 15. – Teng Hsziao-ping mondja el Csou hivatalos gyászbeszédét.

Február

Február eleje – Mao Hua Kuo-fenget nevezi ki az Államtanács megbízott miniszterelnökévé. Hua egyik nagy politikai csoporthoz sem tartozik szorosan, ezért kompromisszumos figurának látszik.

A Teng elleni politikai kampány tovább erősödik.

Március

Csou En-laj emléke körül spontán megemlékezések kezdődnek. Nankingban és más városokban egyre nyíltabban kapcsolódik össze a gyász a radikális vezetők bírálataival.

Április

Április 4. – A Tienanmen téren hatalmas tömeg emlékezik Csou En-lajra. A Népi Hősök Emlékművét koszorúk, versek és politikai üzenetek borítják.

Április 5. – A koszorúk eltávolítása után tiltakozás és összecsapások kezdődnek a téren. A vezetés az eseményeket ellenforradalmi incidensnek minősíti.

Április 7. – Teng Hsziao-pinget minden párt- és állami tisztségétől megfosztják, párttagságát azonban megtarthatja. Hua Kuo-feng teljes jogú miniszterelnök és a párt első alelnöke lesz.

Április 30. – Mao találkozik Huával, és néhány rövid mondatot ír neki. A később különösen híressé vált üzenet szerint, ha Hua intézi a dolgokat, Mao nyugodt lehet. Hua később utódlási legitimációjának egyik fő bizonyítékaként használja a feljegyzést.

Május

Május 11. – Mao súlyos szívrohamot kap. Egészségi állapota ettől kezdve gyorsan romlik.

Június

Június 15. – Kína közli a külfölddel, hogy Mao előrehaladott kora miatt többé nem fogad külföldi vendégeket.

Június 25. – Mao utoljára találkozik politikai ügyben Hua Kuo-fenggel. Arra utasítja, hogy fordítson különös figyelmet a belső ügyekre.

Június 26. – Mao újabb súlyos szívrohamot szenved.

Július

Július 6. – Meghal Csu Te, a kínai kommunista hadsereg egyik alapítója és a forradalmi nemzedék utolsó nagy katonai tekintélyeinek egyike.

Július 28. – Pusztító földrengés rombolja le Tangsan jelentős részét. Hivatalosan több mint 242 ezer ember hal meg. Pekingben is súlyos károk keletkeznek, Mao új, földrengésbiztosabb épületbe kerül.

Augusztus

Mao egészségi állapota tovább romlik. A pártvezetés gyakorlatilag már arra készül, hogy bármikor bekövetkezhet a halála, miközben nyílt utódlási

megállapodás továbbra sincs.

Szeptember

Szeptember 2. – Mao újabb súlyos szívrohamot kap.

Szeptember 9., 0 óra 10 perc – Mao Ce-tung meghal Pekingben.

Szeptember 9., délután – A kínai állami média bejelenti Mao halálát. Országos gyászydőszak kezdődik.

Szeptember 11-12. körül – Több tartományhoz olyan utasítások jutnak el, amelyek szerint országosan fontos kérdésekben Vang Hung-venhez kapcsolódó új kommunikációs csatornán keresztül tartsák a kapcsolatot Pekinggel. Hua ezt saját vezetői pozíciójára nézve fenyegetőnek érzékelheti.

Szeptember 16. – Közös vezércikk jelenik meg arról, hogy „a meghatározott elvek szerint” kell eljárni. Mao állítólagos utolsó politikai utasításának értelmezése hamarosan a hatalmi harc egyik fontos kérdésévé válik.

Szeptember 18. – Egymilliós gyászszerbartást tartanak a Tienanmen téren. Hua Kuo-feng mondja a gyászbeszédet.

Szeptember második fele – Hua Kuo-feng Li Hsien-nien, Je Csien-jing, Vang Tung-hszing és más

vezetők bevonásával egyre komolyabban mérlegeli a radikális csoport eltávolítását.

Szeptember 26. körül – Hua, Li Hszen-nien és Vu Te hosszú megbeszélésen arra jut, hogy a Négyek Bandájával szembeni hagyományos párteljárás kockázatos lehet. A letartóztatás lehetősége előtérbe kerül.

Szeptember 29. – Heves vita bontakozik ki Mao Jüan-hszin sorsáról. Csiang Csing azt szeretné, hogy Mao unokaöccse maradjon Pekingben, Hua viszont elutasítja követelését.

Október – a huszonhét nap vége

Október 2-5. – Véglegesítik a radikális vezetők őrizetbe vételének tervét. Biztosítják a pekingi helyőrség, a központi őrség és a kulcsfontosságú kommunikációs intézmények fölötti ellenőrzést.

Október 6., este – Vang Hung-vent és Csang Csun-csiaót a Csungnanhaj Huajzsen-csarnokába hívják. A találkozó hivatalos témája Mao válogatott művei következő kötetének és emlékcarnokának előkészítése. Mindkettőjüket őrizetbe veszik.

Jao Ven-jüant külön behívják, majd szintén letartóztatják.

Csiang Csinget saját csungnanhaji rezidenciáján veszik őrizetbe.

Mao Jüan-hszint is elkülönítik.

Az egész művelet nagyjából fél óra alatt lezajlik.

Október 6., késő este – Je Csien-jing rezidenciáján rendkívüli Politikai Bizottsági ülés kezdődik. Hua vezető szerepét megerősítik, és a radikálisok letartóztatását Mao korábbi bírálatainak végrehajtásaként magyarázzák.

Október 7-től – Peking fokozatosan biztosítja az ország kommunikációs, katonai és politikai központjai fölötti ellenőrzést. Sanghajban rövid ideig felmerül az ellenállás lehetősége, de a városi vezetés nem vállal nyílt összeecsapást a központtal.

Október 10. – Teng Hsziao-ping levelet ír Hua Kuo-fengnek, támogatásáról biztosítja az új vezetést.

Október folyamán – Országos kampány indul a „Négyek Bandájának” leleplezésére és bírálataira.

1977

Július – Teng Hsziao-ping visszakapja korábbi párt-, állami és katonai tisztségeit. Formálisan Hua Kuo-feng alatt áll, tényleges politikai súlya azonban gyorsan növekszik.

1978

Május – Országos vita bontakozik ki arról, hogy „a gyakorlat az igazság egyetlen mércéje”. Az elméleti vita valójában Hua „két akármilyen” politikájának és a Mao-döntések automatikus érvényességének bírálata.

November – Az 1976. áprilisi Tienanmen-incidenst hivatalosan újraértékelik, és többé nem tekintik ellenforradalmi eseménynek.

December – A Központi Bizottság XI. ciklusának harmadik plénuma a gazdasági modernizációt állítja a politika középpontjába. Teng Hsziao-ping tényleges vezető szerepe megszilárdul.

1980

Szeptember – Hua Kuo-feng átadja a miniszterelnöki tisztséget Csao Ce-jangnak.

November 20. – Megkezdődik a Négyek Bandája és Lin Piao egykori híveinek különleges pere.

1981

Január 25. – Ítéletet hirdetnek. Csiang Csinget és Csang Csun-csiaót felfüggesztett halálbüntetésre, Vang Hung-vent életfogytiglani, Jao Ven-jüant húszévi szabadságvesztésre ítélik.

Június – A Kínai Kommunista Párt történeti határozata súlyos kudarcnak minősíti a kulturális forradalmat, és kimondja Mao fő felelősségét annak elindításáért és vezetéséért.

Hua Kuo-feng távozik a pártelnöki tisztségből is.

1991

Május 14. – Csiang Csing fogva tartásának enyhített időszakában öngyilkosságot követ el.

1992

Augusztus 3. – Vang Hung-ven fogságban meghal.

1996

Jao Ven-jüan letölti büntetését és kiszabadul.

2005

Április 21. – Csang Csun-csiao meghal.

December 23. – Jao Ven-jüan meghal. A Négyek Bandájának utolsó életben maradt tagja is eltűnik.

Fontos szereplők

Mao Ce-tung (1893-1976)

A Kínai Kommunista Párt legfontosabb történelmi vezetője és a Kínai Népköztársaság alapítója. Az 1930-as évektől fokozatosan vált a kínai kommunista mozgalom megkérdőjelezhetetlen vezetőjévé, 1949-ben pedig ő jelentette be Pekingben az új állam megalakulását.

Politikai gondolkodásának központi eleme volt az állandó forradalmi küzdelem. Attól tartott, hogy a kommunista párt hatalomra kerülése után maga is új uralkodó réteggé válhat, ezért újabb és újabb kampányokkal próbálta megtörni a bürokratikus stabilitást. Ennek legszélsőségesebb formája az 1966-ban megindított kulturális forradalom lett.

Életének utolsó éveiben egészsége gyorsan romlott, miközben továbbra is személyesen döntött a legfontosabb politikai konfliktusokról. Nem hozott létre stabil utódlási rendszert. 1976. szeptember 9-i halála után mindössze huszonhét nap alatt összeomlott az a politikai egyensúly, amelyet személyes tekintélyével fenntartott.

Csiang Csing (1914-1991)

Mao negyedik felesége, egykori sanghaji színésznő, a kulturális forradalom egyik legismertebb radikális vezetője. Fiatal korában Lan Ping művésznéven szerepelt, majd az 1930-as évek végén csatlakozott a kommunistákhoz Jenanban, ahol megismerkedett Maóval.

1949 után hosszú ideig nem kapott jelentős politikai pozíciót. A kulturális forradalom azonban lehetőséget teremtett számára, hogy a kultúrpolitika és az ideológiai kampányok meghatározó szereplőjévé váljon. Mao támogatásából különleges befolyást merített, de önálló katonai vagy szervezeti hatalmi bázist soha nem tudott kialakítani.

Mao halála után megpróbálta megőrizni politikai szerepét, de gyorsan szembekerült Hua Kuo-fenggel és a veterán vezetőkkel. 1976. október 6-án letartóztatták. 1981-ben felfüggesztett halálbüntetést kapott, amelyet később életfogytiglani szabadságvesztésre változtattak.

Csang Csun-csiao (1917-2005)

A Négyek Bandájának politikailag és ideológiailag talán legképzettebb tagja. Újságíróként és pártértelmiségiként dolgozott Sanghajban, majd a kulturális forradalom során a város új politikai rendszerének egyik irányítója lett.

Később a párt és az állam legfelső vezetésébe emelkedett, miniszterelnök-helyettes lett, és fontos szerepet kapott a hadsereg politikai irányításában is. Magas katonai tisztsége ellenére a reguláris hadsereg veterán parancsnokai között csekély személyes támogatással rendelkezett.

1976. október 6-án őrizetbe vették. Perében nagyrészt hallgatott. Felfüggesztett halálbüntetését később életfogytiglani szabadságvesztésre változtatták.

Jao Ven-jüan (1931-2005)

Irodalmi kritikusként és propagandistaként kezdte pályáját. 1965-ben Vu Han egyik történelmi drámája ellen írt cikke a kulturális forradalom közvetlen előzményeinek egyikévé vált.

A kulturális forradalom során a propaganda és az ideológiai kampányok egyik meghatározó alakja lett. Befolyása nem annyira formális tisztségeiben, mint a politikai nyelv alakításában rejlett.

1976. október 6-án letartóztatták, 1981-ben húszévi szabadságvesztést kapott. A Négyek Bandájának egyetlen tagja volt, aki büntetésének lejárta után szabadlábba került.

Vang Hung-ven (1935-1992)

Sanghaji textilmunkásból a kulturális forradalom emelte a legfelső politikai vezetésbe. 1973-ban, harmincnyolc évesen a párt alelnöke lett, és egy ideig Mao lehetséges utódjának tekintették.

Mao azonban csalódott politikai képességeiben, és 1976-ra Vang már nem számított tényleges utódjelöltnek. Magas hivatalos rangja ennek ellenére megmaradt.

Október 6-án elsőként vették őrizetbe a Huajzszen-csarnokban. 1981-ben életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték, és fogságban halt meg.

Hua Kuo-feng (1921-2008)

Tartományi káderből emelkedett Mao utolsó éveiben országos vezetővé. Hosszú ideig Hunanban dolgozott, majd az 1970-es években Pekingbe került.

Csou En-laj halála után Mao előbb megbízott, majd teljes jogú miniszterelnökké nevezte ki. 1976 áprilisában a párt első alelnöke lett, így formálisan Mao közvetlen utódjának pozíciójába került.

Mao halála után Je Csien-jinggel, Vang Tung-hszinggel és más vezetőkkel együtt megszervezte a Négyek Bandájának eltávolítását. 1976. október 6-a egyértelműen az ő politikai győzelme volt. Hatalmát azonban Mao örökségére építette, miközben az ország

egyre inkább ennek felülvizsgálatát kívánta. Teng Hsziao-ping fokozatosan háttérbe szorította.

Teng Hsziao-ping (1904-1997)

A kínai kommunista mozgalom régi vezetője, aki pályája során többször is politikailag megsemmisült, majd visszatért. A kulturális forradalom kezdetén eltávolították, 1973 után azonban Mao ismét fontos feladatokat adott neki.

1975-ben Teng gyakorlatilag az ország napi irányításának egyik legfontosabb vezetőjévé vált. Rendteremtő programja azonban összeütközésbe került Mao kulturális forradalmi elképzeléseivel, ezért 1976 áprilisában újra minden tisztségét elveszítette.

Nem vett részt a Négyek Bandájának letartóztatásában. 1977-ben rehabilitálták, majd fokozatosan átvette a tényleges politikai kezdeményezést. Az 1978 után megindított reform- és nyitási politikával a Mao utáni Kína meghatározó vezetőjévé vált.

Csou En-laj (1898-1976)

1949-től haláláig Kína miniszterelnöke. A kommunista mozgalom egyik legtapasztaltabb diplomatája és kormányzati vezetője volt.

A kulturális forradalom idején kettős szerepet játszott: végrehajtotta Mao politikáját, ugyanakkor igyekezett fenntartani az állam működőképességét és számos esetben mérsékelni a radikálisok fellépését. 1976. január 8-i halála hatalmas társadalmi gyászt váltott ki. Az emlékének szentelt áprilisi Tienanmen-megmozdulás közvetlenül hozzájárult Teng Hsziao-ping második bukásához.

Je Csien-jing (1897-1986)

A kínai kommunista hadsereg egyik veterán marsallja, a hosszú forradalmi küzdelmek résztvevője. A kulturális forradalom során maga is időnként háttérbe került, de katonai tekintélyét megőrizte.

Mao halála után Hua Kuo-feng legfontosabb szövetségese lett a Négyek Bandájának eltávolításában. Hua politikai felhatalmazását Je katonai kapcsolatrendszere és veterán tekintélye egészítette ki. Később Teng Hsziao-ping visszatérésének egyik fontos támogatója lett.

Vang Tung-hszing (1916-2015)

Mao személyes biztonsági rendszerének egyik legfontosabb vezetője. Hosszú időn át irányította vagy felügyelte a Csungnanhaj és a legfelső vezetés védelmében részt vevő egységeket.

1976 októberében kulcsszerepet játszott a Négyek Bandája elfogásának operatív megszervezésében. Különös történelmi ironia, hogy Mao radikális híveit végül nagyrészt Mao saját biztonsági apparátusa tartóztatta le. Hua Kuo-feng szövetségese maradt, és Teng megerősödésével fokozatosan háttérbe szorult.

Li Hszien-nien (1909-1992)

Régi kommunista vezető és gazdaságpolitikus. Csou En-laj és más veteránok köréhez tartozott, és erősen bizalmatlan volt a kulturális forradalom radikálisaival szemben.

1976 őszén közvetítő szerepet játszott Hua Kuo-feng és Je Csien-jing között, amikor a Négyek Bandájának eltávolítását készítették elő. Később Teng reformkorszakának egyik vezető politikusa, 1983 és 1988 között a Kínai Népköztársaság államelnöke lett.

Mao Jüan-hszin (1941-)

Mao Ce-tung unokaöccse. Liaoning tartományban dolgozott, majd 1975-től összekötőként közvetített a beteg Mao és a Politikai Bizottság között.

Jelentései szerepet játszottak Mao Teng Hsziao-pinggel szembeni bizalmatlanságának erősödésében. Mao halálával formális feladata megszűnt.

1976. október 6-án őt is őrizetbe vették, de nem sorolták a Négyek Bandájához. Később hosszú börtönbüntetést kapott.

Li Cse-szuj (1919-1995)

Orvos, aki több mint két évtizeden át Mao személyes orvosi környezetében dolgozott. Emlékirata Mao magánéletének, betegségeinek és udvarszerű környezetének egyik legfontosabb, ugyanakkor vitatott forrása.

Beszámolóit különösen Mao utolsó hónapjainak rekonstruálásakor kell más forrásokkal összevetni. Orvosi és személyes megfigyelései rendkívül értékesek, politikai és magánéleti állításainak egy részét viszont kortársai vitatták.

Felhasznált irodalom

Alapművek az 1976-os hatalmi harcról

Frederick C. Teiwes – Warren Sun: *The End of the Maoist Era: Chinese Politics During the Twilight of the Cultural Revolution, 1972–1976*. A kötet legfontosabb szakirodalmi alapja. Különösen értékes Mao utolsó éveinek pártvezetési konfliktusairól, Hua Kuo-feng felemelkedéséről, Teng Hsziao-ping 1976-os bukásáról és a Négyek Bandájának októberi eltávolításáról. Erőssége, hogy a későbbi hivatalos kínai elbeszélések mellett számos belső forrást és visszaemlékezést kritikusan összevet.

Roderick MacFarquhar – Michael Schoenhals: *Mao's Last Revolution*. A kulturális forradalom egyik legátfogóbb modern feldolgozása. Különösen fontos a Mao-korszak utolsó éveinek politikai és társadalmi összefüggései, a Négyek Bandája felemelkedése, Teng Hsziao-ping szerepe és az 1976-os Tienanmen-incidens megértéséhez.

John Gardner: *Chinese Politics and the Succession to Mao*. Különösen hasznos a Mao utódlásáért folytatott hatalmi küzdelem elemzéséhez. Mivel viszonylag közel született az eseményekhez, jól mutatja azt is, hogyan

értelmezték a Mao utáni átmenetet még Teng későbbi politikai győzelmének teljes kibontakozása előtt.

Mao és közvetlen környezete

Li Zhisui: *The Private Life of Chairman Mao: The Memoirs of Mao's Personal Physician*. Mao személyes orvosának visszaemlékezése. Különösen fontos Mao egészségi hanyatlásának, utolsó hónapjainak és a betegszoba körül kialakult sajátos hatalmi környezetnek a rekonstruálásához. A kötetet forráskritikával kell használni, mivel egyes állításait más kortárs szereplők vitatták.

Philip Short: *Mao: A Life*. Részletes, modern Mao-életrajz, amely a személyes politikai döntéseket a kínai forradalom hosszabb történeti folyamatába helyezi. Hasznos háttér Mao utolsó éveinek és a kulturális forradalomhoz fűződő viszonyának megértéséhez.

Alexander V. Pantsov – Steven I. Levine: *Mao: The Real Story*. Mao életének nagyszabású feldolgozása, amely kínai források mellett jelentős mértékben támaszkodik szovjet és orosz levéltári dokumentumokra is. Jó ellenőrző forrás a Mao-központú narratívákhoz.

Csiang Csing és a Négyek Bandája

Roxane Witke: Comrade Chiang Ch'ing. A szerző 1972-ben hosszú interjúsorozatot készített Csiang Csinggel. A könyv különlegessége, hogy nem a bukott politikus utólagos védekezését, hanem a még hatalma csúcán lévő Mao-feleség saját önképét örökíti meg. Ennek megfelelően nem objektív életrajz, hanem rendkívül értékes elsődleges jellegű forrás.

A Négyek Bandájának későbbi peréről, Csiang Csing védekezéséről és az ítéletekről szóló hivatalos dokumentumok szintén fontos szerepet játszanak a történet lezárásában.

Teng Hsziao-ping és a Mao utáni fordulat

Ezra F. Vogel: Deng Xiaoping and the Transformation of China. Teng Hsziao-ping politikai pályájának egyik legfontosabb modern feldolgozása. A kötet különösen hasznos az 1975-ös rendteremtési program, az 1976-os bukás, az 1977-es rehabilitáció és Hua Kuo-feng fokozatos háttérbe szorításának megértéséhez.

A Mao-korszak társadalmi és politikai háttere

Andrew G. Walder: China Under Mao: A Revolution Derailed. A Mao-korszak társadalmi és intézményi történetének tömör, elemző feldolgozása. Segít megérteni, hogyan alakította át a maoista politika az államot, a pártot és a társadalmat, illetve miért vált a

hetvenes évekre egyre nehezebben fenntarthatóvá a politikai mobilizáció rendszere.

Frank Dikötter: The Cultural Revolution: A People's History, 1962–1976. A kulturális forradalmat erősen társadalomtörténeti nézőpontból mutatja be. Különösen értékes abban, hogy a pekingi elit konfliktusai mellett az egyszerű emberek, helyi pártvezetők és vidéki közösségek tapasztalatait is bevonja.

Forráshasználati megjegyzés

Az 1976. szeptember-októberi események rekonstruálása különleges forráskritikai nehézséget jelent. A Négyek Bandájának bukása után a győztes vezetés gyorsan kialakította saját hivatalos narratíváját, amely szerint Csiang Csing és társai összehangolt puccsra készültek, Hua Kuo-feng pedig Mao végakarátát teljesítve akadályozta meg a hatalomátvételt.

A későbbi Teng-korszak újabb hangsúlyokat helyezett a történetre. Hua szerepe fokozatosan csökkent, miközben Je Csien-jing és a veterán vezetők jelentősége megnőtt. A visszaemlékezések egy része már ebben a politikai közegben született, ezért az egyes szereplők saját múltjukat is utólagos helyzetük felől értelmezték.

Különösen óvatosan kell kezelni:

Mao állítólagos utolsó mondatait;

a Négyek Bandájának feltételezett katonai puccstervét;

az október 6-i letartóztatások filmszerű részleteit;

a sanghaji fegyveres ellenállás terveinek mértékét;

Hua Kuo-feng és Je Csien-jing kezdeményező szerepének egymáshoz viszonyított súlyát.

A könyv ezért ahol a források eltérnek, nem választ önkényesen egyetlen változatot, hanem jelzi a bizonytalanságot. A történelmi nyomozás lényege ebben az esetben nem annak bizonyítása, hogy minden perc eseménye teljes bizonyossággal rekonstruálható, hanem annak elkülönítése, mit tudunk, mit valószínűsíthetünk, és mit állított később a győztes politikai rendszer saját legitimációja érdekében.

Ez azért különösen fontos, mert a Négyek Bandájának bukása maga is része lett annak a történelemnek, amelyről szólt. A kulturális forradalom egyik legfontosabb sajátossága az volt, hogy a politikai küzdelmek résztvevői folyamatosan átírták a közelmúltat: a tegnapi hős mára áruló lehetett, a korábbi helyes irányvonal ellenforradalmi összeesküvéssé változhatott. 1976. október 6-a után ugyanez történt Csiang Csinggel és társaival.

A könyv ezért nem rehabilitálni kívánja őket. A kulturális forradalom során vállalt személyes felelősségük súlyos és dokumentálható. A cél annak megértése, hogyan válhatott négy, Mao által magasra

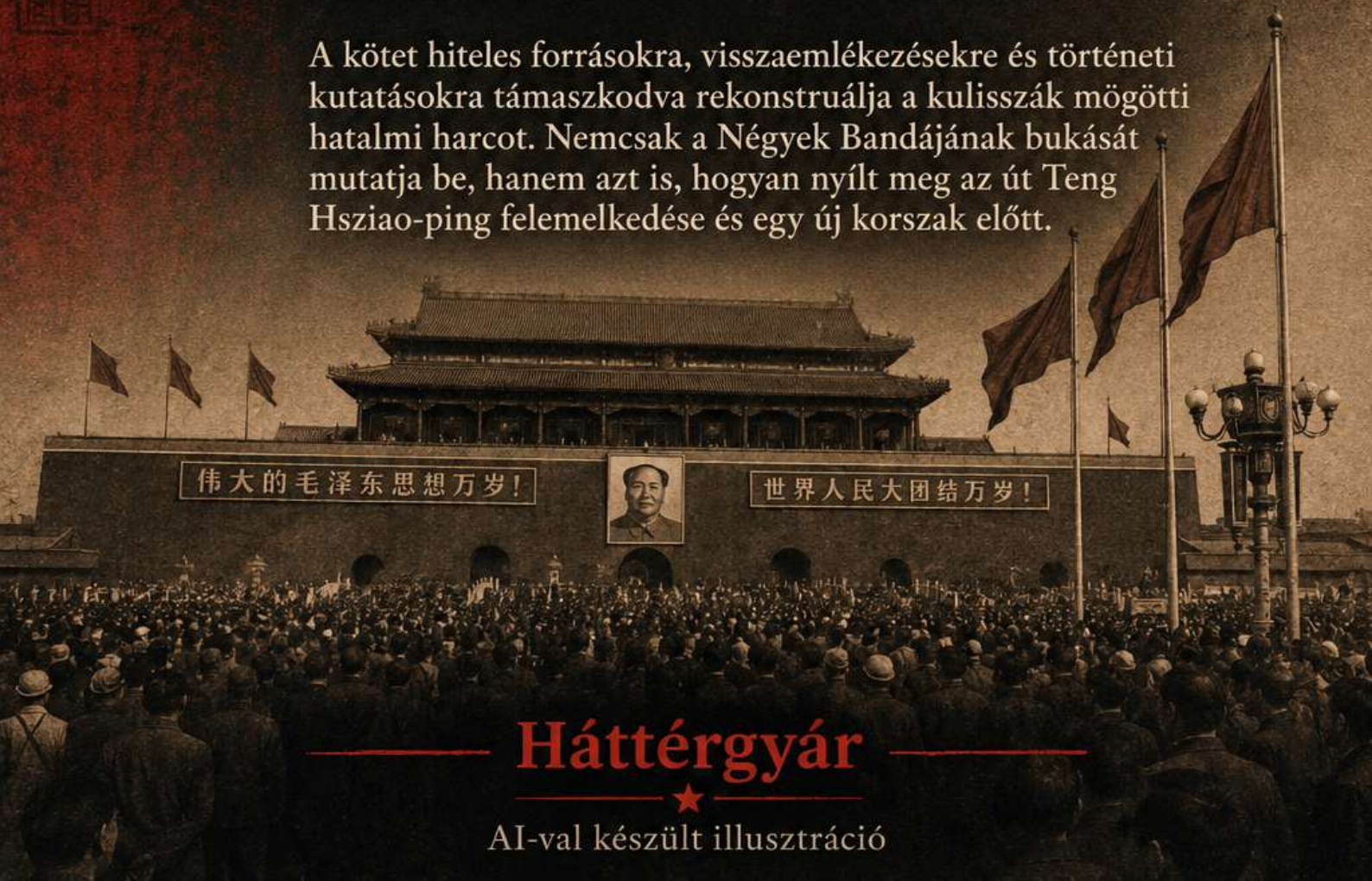
emelt politikusból mindössze huszonhét nappal a vezér halála után a rendszer hivatalos főellensége, és hogyan használta fel bukásukat ugyanaz a párt arra, hogy a Mao-korszakból egy új politikai korszakba vezesse át Kínát.

1976 őszén Kínában huszonhét nap alatt megváltozott minden.

Mao Ce-tung halála után a hatalomért folytatott küzdelem a kínai pártvezetés legfelső szintjén dőlt el. Huszonhét nappal később letartóztatták a Négyek Bandájának vezetőit, és ezzel véget ért a kulturális forradalom radikális szakasza.

Ez a könyv annak a huszonhét napnak a történetét beszéli el, amely Mao halála és Csiang Csing, Csang Csun-csiao, Jao Ven-jüan, valamint Vang Hung-ven bukása között telt el. Bemutatja, miként emelkedett fel Hua Kuo-feng, milyen szerepet játszott Je Csien-jing és a biztonsági apparátus, hogyan reagált Sanghaj, és miért ebből a válságból nőtt ki a Mao utáni Kína.

A kötet hiteles forrásokra, visszaemlékezésekre és történeti kutatásokra támaszkodva rekonstruálja a kulisszák mögötti hatalmi harcot. Nemcsak a Négyek Bandájának bukását mutatja be, hanem azt is, hogyan nyílt meg az út Teng Hsziao-ping felemelkedése és egy új korszak előtt.

Háttérgyár

AI-val készült illusztráció